

EXECUTIVE SUMMARY

และ

บทความงานวิจัย
โครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาวิทย์ชุมชน
เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัด
นครราชสีมา และจังหวัดบุรีรัมย์

โดย

วันที่.....	- 7 ต.ค. 2546
เลขทะเบียน.....	00345
เลขเรียกหนังสือ.....	R06 44 u

นายวีรพงษ์ พลนิกรกิจ (หัวหน้าโครงการหลัก)

นายเสกสรร พรหมพิทักษ์ (หัวหน้าโครงการร่วม)

นางสาวนิภากร กำจรเมฆกุล (นักวิจัย)

และคณะ

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.)

พฤษภาคม 2545

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ชั้น 14 อาคาร เอส เอ็ม ทาวเวอร์
เลขที่ 979/17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10400
โทรศัพท์ : 02-208-0476 โทรสาร : 208-0476
home page : <http://www.trf.or.th>
E-mail : trf-info@trf.or.th

Executive Summary

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์”

ปัญหานำวิจัย

- 1) สถานภาพของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันในด้าน พัฒนาการ บทบาท สภาพปัญหา ขอบประมาณ และสื่อคู่แข่ง (competitive media) เป็นอย่างไร
- 2) โครงสร้างการดำเนินงานวิทยุชุมชน ของจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร โครงสร้างที่ปรากฏดังกล่าวสนองตอบความต้องการของชุมชน และสอดคล้องกับปรัชญาของ วิทยุชุมชนหรือไม่ อย่างไร และสาเหตุอะไรที่เป็นตัวกำหนดให้เกิดโครงสร้างดังกล่าว
- 3) ปัจจัยอื่นใด (เช่น สังคม วัฒนธรรม บริบทท้องถิ่น เป็นต้น) มีผลต่อการดำเนินงานวิทยุชุมชน จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์
- 4) วิธีการดำเนินงานของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ที่ดีควรเป็นอย่างไร
- 5) รูปแบบ และเนื้อหารายการวิทยุชุมชนของจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ที่ดำเนินการ เป็นอย่างไร สอดคล้องต่อความต้องการ สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมในมิติต่าง ๆ ของชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์หรือไม่ อย่างไร
- 6) ชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์มีการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังต่อวิทยุชุมชนหรือไม่ อย่างไร อะไรเป็นตัวกำหนดให้เกิดการใช้ ความพึงพอใจ ความคาดหวัง และความต้องการดังกล่าว
- 7) ปัจจัยใดที่ทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
- 8) สถานภาพ โครงสร้าง วิธีการดำเนินงาน รูปแบบและเนื้อหารายการของวิทยุชุมชน บริบทชุมชน การใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนต่อวิทยุชุมชน รวมทั้ง ปัจจัยที่จะทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ระหว่าง จังหวัดนครราชสีมา กับจังหวัดบุรีรัมย์ เหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสถานภาพของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ที่ผ่านมาจนถึง ปัจจุบันทั้ง พัฒนาการ บทบาท สภาพปัญหา ขอบประมาณ และสื่อคู่แข่ง (competitive media)

- 2) เพื่อศึกษาโครงสร้าง งบประมาณของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดโครงสร้างดังกล่าว
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์
- 4) เพื่อแสวงหาวิธีการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ที่ดี
- 5) เพื่อศึกษารูปแบบ และเนื้อหารายการของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดรูปแบบ เนื้อหารายการดังกล่าว
- 6) เพื่อศึกษาการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ที่มีต่อวิสาหกิจชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้ได้ พึงพอใจ ต้องการ และคาดหวังดังกล่าว
- 7) เพื่อแสวงหาปัจจัยที่จะทำให้วิสาหกิจชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
- 8) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระหว่างวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมากับวิสาหกิจชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน จังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์” เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) ที่ทีมวิจัยประกอบด้วยตัวแทนจากภาคีต่าง ๆ เข้ามีส่วนร่วมในการทำวิจัย โดยเฉพาะในกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และเป็นการวิจัยที่อิงหลากหลายวิธี (multi-methods) ได้แก่ การสังเกตภาคสนาม (field observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) การวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (action research) การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ และการวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งตัวแทนจากภาคีและวิธีวิจัยในแต่ละพื้นที่จังหวัดจะแตกต่างกันไปในบางส่วนตามสถานะ สำหรับการศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ประกอบด้วยผู้วิจัยจากตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ จำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และนักวิชาการ ดังนี้

1. ภาครัฐ คือ นายบัณฑิต ตั้งประเสริฐ ผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา / ประธานกรรมการบริหารวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมา
2. ภาคประชาชน คือ นายพฤษ์สิทธิ์ โอภิฟ้า อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน จังหวัดนครราชสีมา / อนุกรรมการผลิตรายการวิสาหกิจชุมชนของนครราชสีมา

3. ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน คือ นายรัฐภูมิ จินากุล หัวหน้าอาสาสมัครความรู้ นครราชสีมา / คณะทำงานผลิตรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช จังหวัดนครราชสีมา
4. นักวิชาการ คือ นายวิรพงษ์ พลนิกกิจ อาจารย์ประจำสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ (นิเทศศาสตร์) สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี และนางสาวนภาพกร กำจรเมฆกุล อาจารย์ประจำสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

ด้านการศึกษาในส่วนของจังหวัดบุรีรัมย์ประกอบด้วยผู้วิจัยจากตัวแทน 2 กลุ่ม ได้แก่ ภาคประชาชน และนักวิชาการ ดังนี้

1. ภาคประชาชน คือนายคำ วิชาพล ประธานอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ / อนุกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ และนายวิระพล สุดตรง ผู้ดำเนินรายการ / อนุกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ / ประธานชมรมอาสาสมัครนักวิทยุชุมชนบุรีรัมย์
2. นักวิชาการ คือ นายเสกสรร พรหมพิทักษ์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการสื่อสารมวลชนและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

โดยมุ่งศึกษาเฉพาะสถานีวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์ ที่ดำเนินรายการวิทยุชุมชนในรูปของคณะกรรมการ ระหว่างปี พ.ศ. 2544

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์เป็นวิทยุชุมชน ระดับรายการ และดำเนินการในลักษณะสื่อเพื่อสาธารณะ ที่เริ่มต้นจากนโยบายรัฐที่ต้องการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงที่ถือกรรมสิทธิ์ในการเป็นเจ้าของเป็นช่องทางในการส่งเสริม อปม. และใช้หอกระจายข่าวให้เกิดประโยชน์เพื่อเป็นตัวกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชนในการถ่ายทอดข่าวสาร โดยดำเนินงานภายใต้หน่วยงานรัฐ คือ กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งกำหนดกรอบการดำเนินงานส่วนหนึ่งไว้ให้สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (ในสังกัด) และสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดบุรีรัมย์เป็นหนึ่งใน 19 สถานีนำร่อง ออกอากาศรายการในช่วงเวลาของสถานี ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2541

วิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์มีโครงสร้างระบบรัฐ โดยรัฐเป็นเจ้าของ แต่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในสื่อวิทยุกระจายเสียง ฉะนั้นประชาชนควรใช้โอกาสนี้ ศึกษา เรียนรู้และสร้างบทเรียน

การบริหารและการจัดการเป็นแบบการบริหารราชการ มีการควบคุม 3 ระดับ คือ การควบคุมระดับชาติ การควบคุมระดับหน่วยงาน และการควบคุมระดับปัจเจกบุคคล โดยกฎกระทรวง ฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2537) ออกตามความในพระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ.2498 หมวด 2 ผู้จัดรายการและผู้ดำเนินรายการ เป็นข้อจำกัดการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ดำเนินรายการของประชาชน ในส่วนของการควบคุมจากส่วนท้องถิ่นหรือระดับสถานีนั้น เป็นระดับมีบทบาทในการควบคุมการปฏิบัติมากกว่าระดับอื่น การควบคุมระดับหน่วยงานเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การดำเนินงานของวิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดบุรีรัมย์แตกต่างกันกล่าวคือ ผู้อำนวยความสะดวกสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งดูแลวิद्यุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ให้เวลาอย่างเต็มที่กับวิद्यุชุมชน ในขณะที่ทีมงานผู้มีส่วนร่วมมีความเข้มแข็งจนเกิดชมรมอาสาสมัครนักวิद्यุชุมชนบุรีรัมย์

การดำเนินงานวิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า นอกจากวิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจะมีคณะกรรมการบริหารฯ และคณะอนุกรรมการผลิตรายการฯ เช่นเดียวกับวิद्यุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์แล้ว วิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมายังมีคณะกรรมการที่ปรึกษาฯ และคณะทำงานฯ ในขณะที่วิद्यุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ไม่มีคณะกรรมการที่ปรึกษาฯ และคณะทำงานฯ ดังกล่าว โดยคณะกรรมการบริหารมีบทบาทเฉพาะในตอนต้น และมีการประชุม 2-3 ครั้ง ทางด้านคณะอนุกรรมการฯ นั้นในส่วนของคณะอนุกรรมการฯ จังหวัดนครราชสีมาประกอบด้วยตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ ภาครัฐ คิดเป็นร้อยละ 83.33 และภาคประชาชน คิดเป็นร้อยละ 16.67 ในขณะที่คณะอนุกรรมการฯ จังหวัดบุรีรัมย์ภาคประชาชน คิดเป็นร้อยละ 50.00 ภาครัฐ คิดเป็นร้อยละ 42.86 และภาคเอกชน คิดเป็นร้อยละ 7.14 ในส่วนของวิद्यุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์มีชมรมอาสาสมัครนักวิद्यุชุมชนบุรีรัมย์ ประกอบด้วยภาคประชาชนคิดเป็นร้อยละ 80.00 ภาครัฐคิดเป็นร้อยละ 20.00 สำหรับกระบวนการสรรหาคณะอนุกรรมการฯ นั้น ทั้ง 2 จังหวัดได้ดำเนินการเหมือนกัน คือ การประสานเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่เดิม (หน่วยงานรัฐ และบุคคลที่รู้จักคุ้นเคย) และสรรหาจากเจ้าหน้าที่สถานี แต่วิद्यุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ยังได้เปิดรับสมัครประชาชนทั่วไป โดยประกาศผ่านทางรายการวิद्यุชุมชน แต่ในภาพรวมการดำเนินงานส่วนใหญ่เป็นผู้มีอำนาจ (authorities) และไม่มีความหลากหลายของกลุ่ม ดังนั้นควรมีการทบทวนสัดส่วนส่วนของภาคประชาชน โดยกำหนดให้เพิ่มขึ้นและมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

บทบาทหลักของวิद्यุชุมชนทั้ง 2 จังหวัด คือ การเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ และมีบทบาทตามทิศทางการไหลของ

ข่าวสารจากบนลงล่าง (top-down) มากกว่าบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารในแนวนอน (horizontal) และตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน (bottom-up) ซึ่งเป็นเพราะปัจจัยเชิงโครงการ กล่าวคือ การดำเนินงานในโครงสร้างระบบรัฐทำให้วิเทศชุมชนของทั้ง 2 จังหวัดมีการดำเนินงานตามกรอบของรัฐ

การดำเนินงานดังกล่าวข้างต้นได้รับงบประมาณส่วนหนึ่งจากกรมประชาสัมพันธ์ แต่งบประมาณดังกล่าวไม่เพียงพอในการดำเนินงาน ซึ่งนอกจากงบประมาณจะเป็นประเด็นปัญหาหนึ่งแล้ว ในการดำเนินงานวิเทศชุมชนยังมีปัญหาอื่น ๆ อาทิ ปัญหาด้านนโยบาย และกฎระเบียบ ปัญหาด้านทรัพยากร (resources) ทั้งด้านบุคคล และเทคนิค ปัญหาด้านการดำเนินงาน ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานภายในวิเทศชุมชน คือ ปัญหาเกี่ยวกับแผนงาน ปัญหาเกี่ยวกับการจัดรายการ ปัญหาด้านการจัดเก็บข้อมูล ปัญหาด้านการสำรวจและประเมินผลรายการ ฯลฯ

ในการดำเนินงานด้านการผลิตรายการนั้น วิเทศชุมชนจังหวัดนครราชสีมาดำเนินการออกอากาศรายการจำนวน 1 รายการ ออกอากาศประมาณ 3 ชั่วโมง ทุกวันจันทร์ถึงวันอาทิตย์ ในขณะที่จังหวัดบุรีรัมย์ดำเนินการออกอากาศรายการจำนวน 10 รายการ ออกอากาศประมาณ 9 ชั่วโมงต่อวัน บางรายการออกอากาศทุกวันบางรายการออกอากาศเฉพาะวันจันทร์ถึงวันศุกร์ แต่ทั้ง 2 จังหวัดมีการจัดกิจกรรม “วิเทศชุมชนสัญจร” ในลักษณะที่คล้ายกัน กล่าวคือ เป็นการจัดรายการวิทยุออกสถานที่ของวิเทศชุมชน โดยมีการนำอุปกรณ์สำหรับการส่งกระจายเสียงไปติดตั้งชั่วคราว ณ สถานที่ที่จัดกิจกรรม อาทิ หมู่บ้าน ตำบล โรงเรียนต่าง ๆ ฯลฯ เพื่อถ่ายทอดรายการออกอากาศในเวลารายการวิเทศชุมชน

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม และสังคม มีความหลากหลาย รวมทั้งปัจจัยทางการเมืองและเศรษฐกิจของจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน และการดำเนินงานของวิเทศชุมชน โดยชุมชนส่วนหนึ่งยังคงยึดมั่น และให้ความสำคัญกับประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่น และวิเทศชุมชนก็นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในรายการ ขณะที่รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีที่กำกับดูแลกรมประชาสัมพันธ์ได้กำหนดนโยบายการดำเนินงานวิเทศชุมชน และวิเทศชุมชนมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยมีบทบาทในลักษณะรณรงค์เพื่อให้ความรู้ทางการเมืองแก่ชุมชน ด้านสื่อคู่แข่ง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุกระจายเสียงสถานีอื่น ถือว่าเป็นสื่อคู่แข่งสำคัญของวิเทศชุมชน

การปรับปรุงการดำเนินงานให้วิเทศชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเป็นวิเทศชุมชนที่สอดคล้องกับปรัชญาวิเทศชุมชนที่แท้จริง มีดังนี้ ปรับโครงสร้างบุคคลโดยเพิ่มสัดส่วนของภาคประชาชนให้มากยิ่งขึ้น ให้อิสระในการบริหารจัดการ ปรับบทบาทการดูแลของเจ้าหน้าที่ สวท. กำหนดบทบาทหน้าที่จากโครงสร้างการทำงานให้ชัดเจน มีการประเมินที่เป็นระบบมากขึ้น จัดตั้งเครือข่ายประชาคม และมีงบประมาณสนับสนุนเพียงพอ ฯลฯ ในส่วนของวิเทศชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ มีดังนี้

ต้องมีงบประมาณที่เพียงพอในการดำเนินงาน มีการสรรหาคณะทำงานวิทยุชุมชนที่มีคุณภาพ กำหนดแผนงานที่ตรงตามความต้องการของชุมชน จัดเวทีวิทยุชุมชนสัญจรอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง เชื่อมโยงรายการผ่านหอกระจายข่าว เสียงตามสายตามหมู่บ้านและชุมชน เสนอรายการ ในลักษณะภาคบังคับให้ฟัง และจัดให้วิทยุชุมชนเป็นศูนย์กลางในการประสานงานระหว่างภาค รัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนทั่วไป เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิทยุชุมชน

วิทยุชุมชนทั้ง 2 จังหวัดให้ความสำคัญกับการนำเสนอรูปแบบรายการนิยตสารทางอากาศ และเนื้อหาที่เป็นข้อมูลข่าวสาร และความเป็นจริง โดยให้ความสำคัญกับเนื้อหาภายในชุมชนมากที่สุด ซึ่งนอกจากจะไม่มี ความสมดุลในเนื้อหาและรูปแบบรายการแล้ว การนำเสนอรายการไม่ได้ตอบสนองคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะคนที่อยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งวิธีการหนึ่งที่จะช่วยในการขยาย ขอบเขตของเนื้อหา ที่สำคัญสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้นั้น วิทยุชุมชนควร กำหนดคณะกรรมการที่มาจากตัวแทนของชุมชนหลากหลายกลุ่ม และระดมความร่วมมือในการ ดำเนินงาน โดยเฉพาะด้านรายการจากคนในชุมชนในรูปแบบของอาสาสมัคร

ชุมชนส่วนใหญ่สามารถมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร แต่การศึกษาพบว่า มีประชาชนส่วน หนึ่งเท่านั้นที่เปิดรับฟังวิทยุชุมชน และส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตราย การ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในฐานะผู้ วางแผนและกำหนดนโยบาย แต่ก็ยังมีชุมชนจำนวนหนึ่งที่มีส่วนร่วมในรายการ และมีส่วนร่วมใน ฐานะแหล่งข้อมูล

ปัจจัยที่ทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มีปัจจัยภายใน ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน มีดังนี้ 1) ปัจจัยด้านงบประมาณ ต้องมีงบประมาณสนับสนุนอย่าง เพียงพอ 2) ปัจจัยในการมีคลื่นความถี่ที่ใช้ได้อย่างอิสระเสรีตามหลักการวิทยุชุมชน 3) ปัจจัยด้าน บุคลากร ต้องมีบุคลากรเสียสละ ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น 4) ปัจจัยด้านการวางแผนงาน ที่ชัดเจนปฏิบัติได้จริง 5) ปัจจัยด้านการดำเนินงานที่สนองตอบความต้องการของชุมชนเป็นหลัก และ 6) ปัจจัยที่เกิดจากการสนับสนุนในทุก ๆ ด้านของรัฐ เช่น ด้านนโยบายที่เอื้อต่อการดำเนินงาน วิทยุชุมชน ฯลฯ ในส่วนของปัจจัยเชิงนโยบาย และเป้าหมายของวิทยุชุมชน มีดังนี้ 1) วิทยุชุมชน ต้องเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ 2) วิทยุชุมชนต้องเป็นเครื่องมือในการรณรงค์สร้างความเข้าใจเรื่อง วิทยุชุมชนต่อชุมชน 3) วิทยุชุมชนต้องเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม 4) วิทยุชุมชนต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างระบบเครือข่ายชุมชน 5) วิทยุชุมชนต้องเป็นกลไกในการกระตุ้น ให้เกิดความสามัคคีในการพัฒนาต่าง ๆ 6) วิทยุชุมชนต้องเป็นเวทีประชาคม 7) วิทยุชุมชน ต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน 8) วิทยุชุมชนต้องมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยปัญหาภายใน ชุมชน 9) วิทยุชุมชนต้องส่งเสริมสินค้าชุมชน ฯลฯ

เนื่องจากจำนวนรายการที่แตกต่างกัน กล่าวคือ วิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์มีรายการ 10 รายการ วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา 1 รายการ จึงทำให้ชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนใหญ่รู้จักวิทยุชุมชน และได้ประโยชน์มาก โดยเฉพาะด้านการเกษตร อีกทั้งยังพึงพอใจในการนำเสนอเนื้อหาของรายการมากที่สุด รวมถึงวัน เวลา และความยาวรายการส่วนใหญ่เห็นว่าเหมาะสมแล้ว ความต้องการกลุ่มตัวอย่างต้องการเนื้อหาเกี่ยวกับเกษตรมากที่สุด สำหรับความต้องการด้านรูปแบบรายการส่วนใหญ่ต้องการรูปแบบที่หลากหลาย และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในรายการได้ ในส่วนของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่ไม่รู้จักวิทยุชุมชน สำหรับกลุ่มที่รู้จักและฟังวิทยุชุมชนส่วนใหญ่เห็นว่าวิทยุชุมชนให้ประโยชน์พอสมควร รวมทั้งได้นำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยเนื้อหาที่นำไปใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ ส่วนใหญ่ที่ฟังพึงพอใจมาก และให้เหตุผลว่าเพราะมีเนื้อหาน่าสนใจ ซึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนต่าง ๆ และต้องการให้มีรูปแบบรายการที่มีความเป็นกันเองมากที่สุด และต้องการให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวท้องถิ่นมากที่สุด จากข้อค้นพบข้างต้นชี้ให้เห็นถึงตัวแปรจำนวนรายการที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของชุมชน ดังนั้นวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจึงควรขยายเวลาการออกอากาศ โดยกระจายช่วงเวลาให้ครอบคลุมอย่างน้อยช่วงเช้า กลางวัน เย็น และค่ำ

แต่ชุมชนของทั้ง 2 จังหวัดมีความคาดหวังในระดับมากที่วิทยุชุมชนจะเป็นสื่อที่ช่วยเหลือพวกเขาได้เวลามีปัญหา สำหรับความคาดหวังในระดับน้อย เป็นความคาดหวังที่มีต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนระดับต่าง ๆ รวมทั้งความหวังที่จะการเข้าเป็นเจ้าของคลื่นความถี่วิทยุหรือขอจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในส่วนของจังหวัดนครราชสีมา

ทีมวิจัยจะนำเสนอข้อเสนอแนะด้านต่าง ๆ จากปัญหาที่พบจากงานวิจัย 4 ส่วน ได้แก่

1. ข้อเสนอแนะต่อวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา
 2. ข้อเสนอแนะต่อการกำหนดนโยบายระดับชาติในการปฏิรูปสื่อเพื่อประชาชนและชุมชน
 3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการใช้วิทยุชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน
 4. ข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต
- รายละเอียด ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อวิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

ข้อเสนอต่อวิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา จำแนกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้

1.1 การบริหาร และการจัดการ

1) วิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรกำหนดให้มีงานหรือฝ่ายประสานงาน

ช่วยสนับสนุน

เนื่องจากสถานการณ์ภาพของวิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมายังเป็นรายการหนึ่งรายการของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา และออกอากาศเฉพาะบางช่วงเวลา จึงทำให้เมื่อจบรายการแล้ว ในขณะที่ผู้ฟังมีความประสงค์จะติดต่อกับรายการ เพื่อส่งข่าวสารหรือร้องเรียนในประเด็นต่าง ๆ นอกเหนือจากเวลาดังกล่าวจึงขาดการประสานกัน จึงควรจัดให้มีงานหรือฝ่ายประสานงานขึ้นโดยเฉพาะเพื่อเป็นศูนย์กลางการติดต่อรับประสานงานข้อมูลต่าง ๆ ในระยะแรกหากมีข้อจำกัดด้านบุคลากรอาจเปิดโทรศัพท์ตอบรับอัตโนมัติที่สามารถรับฝากข้อความไว้ได้ เพื่อลดจุดอ่อนดังกล่าว

2) วิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรจัดวิद्यุชุมชนสัญจรสำหรับพื้นที่ห่างไกลไม่มี

โทรศัพท์ และกำหนดให้มีงานหรือฝ่ายเข้าหาประชาชนและชุมชนในลักษณะเชิงรุก

เนื่องจากในขณะที่ทีมวิจัยเข้าพื้นที่ภายในจังหวัดนครราชสีมาเพื่อศึกษาชุมชนต่าง ๆ ในประเด็นการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังนั้น ทีมวิจัยพบว่า พื้นที่ห่างไกลส่วนหนึ่งไม่มีโทรศัพท์ใช้ ดังนั้นในการแสดงบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารในแนวนอน (horizontal) และบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน (bottom-up) วิद्यุชุมชนควรรุกเข้าพื้นที่ที่ห่างไกล และไม่มีโทรศัพท์ โดยอาศัยวิद्यุชุมชนสัญจรในรูปแบบของการบันทึกเทป (ไม่ใช่รายการสด) สัญจรเข้าพื้นที่ และนำเทปบันทึกมาออกอากาศ เพื่อเพิ่มบทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชน เป็นเวทีแสดงความคิดเห็น และเป็นช่องทางการร้องเรียนและสอบถามข้อมูลให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น และแนวทางปฏิบัติอีกประการหนึ่งคือ ควรจัดตั้งงานหรือฝ่ายที่มีผู้รับผิดชอบดูแลการเข้าหาประชาชน และชุมชนเพื่อเพิ่มช่องทางการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมรายการและเพิ่มบทบาทดังกล่าว โดยอาศัยงบประมาณที่ได้รับการจัดสรร หรืองบประมาณที่ได้รับจากสมาชิกสมาคมวิद्यุชุมชนของคนโคราช (ที่กำลังดำเนินการขอจัดตั้ง)

- 3) กรมประชาสัมพันธ์ควรมีนโยบายที่ชัดเจนในการจัดสรรเวลาให้กับวิทยุชุมชน และกำหนดแผนการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการศึกษาที่พบว่า การจัดรายการวิทยุชุมชนอยู่ในช่วงเวลาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประชาชนโดยเฉพาะประชาชนในสังคมชนบท ทำให้มีผู้ไม่ได้ฟังรายการวิทยุชุมชนในสัดส่วนที่สูงชี้ให้เห็นว่า สิ่งที่กรมประชาสัมพันธ์ควรมีการทบทวน และมีความชัดเจนคือ ควรมีนโยบายชัดเจนในการจัดสรรเวลาให้กับรายการวิทยุชุมชน โดยเฉพาะช่วงรายการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น รวมทั้งควรกำหนดแผนที่จะให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในทุกระดับ โดยกำหนดสัดส่วนที่ชัดเจนตามลำดับขั้นตอน เช่น 1 ปี เพิ่มสัดส่วนรายการของชุมชนให้ได้ร้อยละ 30 ปีที่ 2 เพิ่มให้ได้ร้อยละ 50 ฯลฯ โดยกำหนดเป้าหมาย และแผนปฏิบัติการอย่างจริงจัง มีสำนักหรือส่วนงานรับผิดชอบอย่างชัดเจน

- 4) วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรแก้ไขปัญหาทรัพยากรบุคคล

จากการศึกษาประเด็นสภาพปัญหาของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ที่พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรบุคคลนั้น วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรจัดประชุมชี้แจงทำความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของทุกฝ่าย โดยเฉพาะบุคลากรของสถานี เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานวิทยุชุมชน และควรกำหนดนโยบาย และมาตรการที่จะส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่สถานีทุกคนเห็นความสำคัญ และสนับสนุนการดำเนินงานรายการวิทยุชุมชน อาทิ สร้างแรงจูงใจ โดยชี้ให้เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน และสังคมไทย ฯลฯ รวมทั้งเพิ่มอัตราค่าจ้างคน โดยเฉพาะบุคลากรด้านการจัดระบบฐานข้อมูล และผู้จัดรายการและจัดให้มีการพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญบุคลากรอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ควรจัดกิจกรรมนันทนาการที่ช่วยเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนร่วมที่มาจากทุกส่วน อาทิ การจัดการแข่งขันกีฬา และการเข้าค่ายทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ฯลฯ

- 5) วิทยุชุมชนควรมีการประชาสัมพันธ์เชิงรุก

หากวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมามีเป้าหมายที่ชัดเจนในการขยายขอบเขตการรับฟังหรือวัดประสิทธิผลของโครงการฯ ทั้งในเชิงคุณภาพ และปริมาณ วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรมีการประชาสัมพันธ์เชิงรุก หรือจัดให้มีกิจกรรมที่ประเมิณผลได้ โดยมีเป้าหมายชุมชนทุกพื้นที่ที่สัญญาณการกระจายเสียงครอบคลุมถึง เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชน และเสนอวิธีการในการมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ แก่ชุมชนต่าง ๆ อย่างชัดเจน และเป็นระบบ เพื่อให้ประชาชนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วม เข้าใจในหลักการวิทยุชุมชน และเกิดความเชื่อมั่นว่าตนเองทำได้ และมีความรู้เกี่ยวกับสื่อที่มีประโยชน์และสามารถพัฒนาชุมชนของตนได้ยิ่งขึ้น อาทิ ใช้

วิทยุชุมชนสัญจรเคลื่อนที่เพื่อประชาสัมพันธ์ และขอความร่วมมือกับผู้นำชุมชนในการประชาสัมพันธ์ พร้อมกับใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ เอกสาร แผ่นพับ แนะนำรูปแบบหรือวิธีการเข้ามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน และกำหนดกลยุทธ์ในการกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม อาทิ การเพิ่มบทบาทของวิทยุชุมชนในด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ และประสานงานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ทันทีที่มีการร้องเรียน ฯลฯ เพราะเป็นไปได้อย่างยิ่งที่เมื่อวิทยุชุมชนสามารถเป็นสื่อที่ตอบสนองความคาดหวังของชุมชนได้ ชุมชนจะเกิดความศรัทธา ซึ่งจะนำไปสู่การเข้าไปมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน ในการดำเนินการดังกล่าวข้างต้นควรจัดทำเป็นแผนตลอดทั้งปี และมีการประเมินผลจากการมีปฏิสัมพันธ์ และการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับ

ในแนวทางของการประชาสัมพันธ์นั้น เมื่อพิจารณาจากการศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อของกลุ่มตัวอย่าง ที่พบว่า สื่อที่กลุ่มตัวอย่างเปิดรับมากที่สุดคือ โทรทัศน์ ซึ่งหากวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาต้องการใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการประชาสัมพันธ์วิทยุชุมชน หรือให้ข้อมูลข่าวสารความรู้เกี่ยวกับวิทยุชุมชน แต่เมื่อพิจารณาประกอบกับสภาพปัญหาสำคัญของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่พบว่า คือ การขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินงานนั้น ในขณะที่สื่อวิทยุโทรทัศน์มีค่าเวลาในการออกอากาศแต่ละครั้งค่อนข้างสูง แต่เนื่องจากโครงสร้างของวิทยุชุมชนที่รัฐคือ กรมประชาสัมพันธ์เป็นเจ้าของ ดังนั้นวิทยุชุมชนอาจอาศัยสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 (ซึ่งสังกัดกรมประชาสัมพันธ์เช่นกัน) ช่วยประชาสัมพันธ์วิทยุชุมชนอีกทางหนึ่ง

อย่างไรก็ตามในบรรดาสื่ออื่น โดยเฉพาะหอกระจายข่าวนั้น นอกจากจะให้เชื่อมสัญญาณรายการวิทยุชุมชนแล้ว อาจขอความร่วมมือผู้ดูแลหอกระจายข่าวในการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเปิดรับฟังรายการทางเครื่องรับวิทยุที่ตนมี นอกจากจะลดปัญหาความไม่พอใจของชาวบ้านบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยกับการเปิดหอกระจายข่าวบ่อยครั้งแล้วยังเป็นการให้ข่าวสารประชาชนต่อเรื่องวิทยุชุมชนอีกทางหนึ่ง (การประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 1, 22 มิถุนายน 2544) รวมทั้งขอความร่วมมือจากทั้งสื่อบุคคล เช่น ผู้นำแบบทางการในชุมชน ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และอบต. ช่วยประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

6) วิทยุชุมชนควรเตรียมความพร้อมและให้ความรู้แก่ชุมชน

ในอีกส่วนหนึ่งวิทยุชุมชนควรจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการบริหารจัดการวิทยุชุมชนในด้านต่างๆ แก่ชุมชน เช่น วิธีการดำเนินงาน การเงินและบัญชี และทางด้านเทคนิค ฯลฯ หลักการจัดรายการวิทยุ เช่น เทคนิคการจัดรายการ เทคนิคการสรุปและการพูดตัดบท (ในกรณีที่มีผู้ร่วมรายการพูดวุ่น) ฯลฯ ความรับผิดชอบของผู้ดำเนินรายการในฐานะสื่อของชุมชน ทั้งในแง่ของกฎหมาย และข้อบังคับต่าง ๆ อาทิ กฎหมายว่าด้วยความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และตามประมวลกฎหมายอาญา รวมทั้งความถูกต้อง (accuracy)

ความตรงไปตรงมา (objectivity) ความสมดุล และความยุติธรรม (balance and fairness) เรื่องสิทธิส่วนบุคคล (privacy) เรื่องคุณธรรม และจรรยาบรรณ (code of ethics) ฯลฯ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของชุมชน และเพื่อให้ความรู้แก่ผู้ที่จะเข้ามีส่วนร่วมในวิถุชุมชน

7) วิถุชุมชนควรมีการประเมินอย่างเป็นระบบ

เนื่องจากการศึกษาพบว่าวิถุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ยังไม่มีการประเมินอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2541 – มี.ค.45) ดังนั้นเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการมากขึ้น จึงควรกำหนดให้มีหน่วยงานด้านการประเมินที่ชัดเจน เช่น จัดให้มีฝ่ายสำรวจและประเมินผลข้อมูลเพื่อการพัฒนาวิถุชุมชน หรือหน่วยงานรับผิดชอบด้านการประเมินผลการจัดรายการวิถุชุมชน เป็นต้น โดยการประเมินมีเป้าหมายด้านต่าง ๆ อาทิ เพื่อให้ทราบแนวทางในการพัฒนา ปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหารายการให้ตรงตามความต้องการของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่โดยตลอด (dynamics) อย่างแท้จริง และเพื่อวัดศักยภาพของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในวิถุชุมชนในระดับของการเป็นผู้ร่วมผลิตรายการ ฯลฯ ทั้งนี้ควรมีประเมินหลาย ๆ ทาง อาทิ ให้ผู้ฟังโทรศัพท์ / จดหมาย / ไปรษณียบัตร แสดงความคิดเห็น โดยพูดกระตุ้นในรายการอย่างสม่ำเสมอ ฯลฯ และประเมินอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ อย่างน้อยทุก 3 เดือน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากขึ้น

8) วิถุชุมชนควรเป็นอิสระจากผู้มีอำนาจ และนักการเมืองทุกระดับ

จากการศึกษาที่พบว่า ผู้มีส่วนร่วมส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่ที่ผู้มีอำนาจ (authorities) ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ไม่มีความหลากหลายของกลุ่มคน ดังนั้น วิถุชุมชนควรเป็นอิสระจากผู้มีอำนาจ และนักการเมืองทุกระดับ ทั้งระดับประเทศ ระดับท้องถิ่น หรือระดับตำบล เพราะไม่เช่นนั้นอาจทำให้สื่อวิถุชุมชนมีความเป็นกลางในการนำเสนอลำบาก โดยเฉพาะหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจเด็ดขาด วิถุชุมชนอาจถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองด้วย และเนื่องจากระบบสังคมยังมีลักษณะเป็นระบบอุปถัมภ์ ดังนั้นสื่อของชุมชนอย่างวิถุชุมชนจึงควรมีกรรมการบริหารที่มีความหลากหลายทั้งในแง่เพศ อายุ อาชีพ ฯลฯ และมีกระบวนการสรรหามาอย่างยุติธรรม

9) วิถุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรกำหนดแนวทางการทำงานร่วมกันให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในวิถุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พบว่า ในกฎระเบียบระดับย่อยเฉพาะวิถุชุมชน อันหมายถึง ในระดับปฏิบัติการภายในวิถุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา นั้น กฎระเบียบที่เป็นแนวทางให้กับคณะอนุกรรมการฯ และคณะทำงานฯ ไม่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน อาทิ ระเบียบว่าด้วยการสรรหาคณะ

ทำงานฯ ระเบียบว่าด้วยการลั่นสภาพคณะทำงานฯ หรือคณะกรรมการฯ ฯลฯ ซึ่งวิทยุชุมชน จังหวัดนครราชสีมาควรแต่งตั้งคณะทำงานฯ เพื่อยกร่าง และกำหนดเป็นระเบียบให้ยึดถือปฏิบัติ ร่วมกันของวิทยุชุมชน

10) วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรวางแผนรายการที่ชัดเจน

เพื่อให้การปฏิบัติงานของทุกฝ่ายเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความเข้าใจตรงกัน และจัดปัญหาอันอาจเกิดจากการดำเนินงานที่ไม่มีแนวทางชัดเจน วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรกำหนดให้มีการประชุมเพื่อวางแผนรายการให้ชัดเจนเป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินการผลิตรายการ ทั้งนี้จากการศึกษาพบปัญหาเกี่ยวกับแผนงานคือ ไม่มีการวางแผนรายการประจำเดือน และการวางแผนการดำเนินงานระยะสั้น - ยาวที่ชัดเจน จึงก่อให้เกิดปัญหาในการผลิตรายการ

11) วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรตรวจสอบข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงเพื่อ

ป้องกันความเข้าใจผิด

ในการผลิตรายการนั้น วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรมีระบบการตรวจสอบข้อมูล ก่อนออกอากาศในรายการว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นถูกต้องหรือไม่ โดยเฉพาะข้อมูล ที่มีลักษณะร้องเรียนหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง คณะทำงานฯ ควรมีฝ่ายรับผิดชอบในการตรวจสอบข้อมูลให้ชัดเจนทั้งก่อนและหลังได้รับการร้องเรียนในรายการ ทั้งนี้เพื่อความยุติธรรมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยอาจตรวจสอบจากบุคคล หน่วยงาน หรือเอกสาร นอกจากนี้ข้อมูลก่อนที่จะนำมาออกอากาศ ควรได้รับการพิจารณาว่าสิ่งใดควรออกอากาศ สิ่งใดควรฝากข้อความไว้เครื่องรับฝากข้อความ เพื่อป้องกันผลกระทบรุนแรงที่อาจจะเกิดขึ้น

12) วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรปรับโครงสร้างบุคคล

การปรับโครงสร้างบุคคลโดยเพิ่มสัดส่วนภาคประชาชน ในระยะแรกอย่างน้อยร้อยละ 60 และเปิดให้ประชาชนเข้าร่วมมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามลำดับ ทั้งนี้คณะกรรมการดำเนินงานวิทยุชุมชน ควรมาจากตัวแทนที่หลากหลายอันได้แก่ องค์การปกครองท้องถิ่น องค์การเอกชน กลุ่มองค์กรประชาชน เช่น กลุ่มสตรีแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ตัวแทนชุมชน นักวิชาการ กลุ่มสงฆ์ หน่วยงานรัฐร่วมกันทำงานในรูปของประชาคม และควรมีการขยายความร่วมมือไปยังกลุ่มองค์กรภาคธุรกิจเอกชน เพื่อขยายการมีส่วนร่วมให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น

ในกระบวนการสรรหากลุ่มคนดังกล่าวนี้ ควรจัดเวทีพบปะกันระหว่างตัวแทนอย่างไม่เป็นทางการของกลุ่มคนต่าง ๆ จากนั้นให้แต่ละฝ่ายหาแนวทางในการรวมกลุ่มเพื่อสรรหาผู้เหมาะสม

สมเป็นตัวแทน โดยผู้แทนมีวาระไม่เกิน 2 ปี และจัดให้มีการเลือกตั้งประธานกรรมการ และกรรมการบริหารฯ จากตัวแทน และโดยตัวแทนกลุ่มและชุมชนต่าง ๆ โดยคำนึงถึงความสมดุลแห่งอำนาจและสิทธิในการสื่อสาร

การปรับโครงสร้างให้มีบุคคลหลายฝ่ายเข้ามีส่วนร่วมเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้วิถุชุมชนเป็นวิถุชุมชน โดยชุมชนอย่างแท้จริง

ในการคัดเลือกคณะกรรมการควรให้มีการกระจายและไม่เฉพาะเจาะจงผู้นำความคิดเห็นหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควรเปิดโอกาสให้ตัวแทนชุมชนที่สนใจเข้ามีส่วนร่วม โดยการตั้งประชาคมและนำเอาเวทีประชาคมที่มีอยู่แล้วประสานเครือข่ายที่เป็นชาวบ้านมาร่วมกัน หรือการตั้งเป็นกลุ่มชมรม สมาคม ฯลฯ

แนวทางหนึ่งที่จะทำให้ได้อนุกรรมการฯ ที่มาจากตัวแทนของชุมชน คือ การให้ประชาชนในพื้นที่ช่วยกันระดมความคิดเห็นในการสรรหา โดยอาจสำรวจจากกลุ่มคน หรือชุมชนในพื้นที่แล้วจึงสรรหา และเสนอให้มีการจัดตั้งเป็นคณะอนุกรรมการ ฯลฯ

วิธีการดำเนินงานที่ดีประการหนึ่งคือ วิถุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรมีอาสาสมัครจำนวนที่เพียงพอที่จะดำเนินงานได้อย่างสะดวก ทั้งนี้อาสาสมัครถือว่าการมีส่วนร่วมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลแบบเป็นไปเอง (spontaneous) คือเข้าร่วมเพื่อเป้าหมายในการใช้สื่อแก้ปัญหา และพัฒนาตนเอง ชุมชน ทั้งนี้ควรเป็นบุคคลที่มีใจรัก หุ่เมทั้งกาย และใจ มีความเสียสละ มีความรักสามัคคี (ในการร่วมมือ) มีจิตสำนึกที่เป็นสาธารณะ ทั้งนี้มีอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนจากหลากหลายกลุ่ม กล่าวคือ ควรเป็นบุคคลที่เป็นตัวแทนของชุมชนที่หลากหลายที่ได้จากการสรรหา โดยในการสรรหาบุคคลที่จะเข้ามีส่วนร่วมดังกล่าว ควรคำนึงถึงการตัวแทนของภาคประชาชนอย่างแท้จริง และมีวิธีการในการสรรหาในลักษณะเปิดเสรี ไม่เฉพาะต้องเป็นผู้นำชุมชน หรือผู้นำกลุ่มเท่านั้น แต่ต้องเป็นบุคคลที่มีลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นด้วย ที่สำคัญเมื่อได้บุคคลที่หลากหลายดังกล่าวแล้ว บุคคลที่เป็นอาสาสมัครเหล่านั้นควรมีส่วนร่วมในวิถุชุมชนได้ทุกระดับ ในทางปฏิบัติคือ กำหนดนโยบายเพื่อรองรับให้อาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมได้ในทุกระดับ และกำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อให้ได้ตัวแทนของภาคประชาชนที่แท้จริง เช่น การเปิดรับสมัครอย่างเป็นทางการ เชิญเข้ามีส่วนร่วม และใช้เครือข่ายเชื่อมโยงประชาชนให้เข้าร่วม หรือการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเลือกกันเอง ด้วยวิธีการแยกตามเขตปกครอง ฯลฯ

13) เพิ่มอิสระในการบริหารจัดการ

การบริหารและการจัดการควรเป็นอิสระมากกว่าที่เป็นอยู่ โดยให้มีลักษณะการบริหารจัดการแบบล่างสู่เบื้องบน คือพิจารณาความต้องการของผู้ปฏิบัติที่มาจากภาคประชาชน หรือเปิด

โอกาสให้มีระบบการบริหารแบบแนวนอน หรือการสื่อสารในระดับเดียวกันมากขึ้น เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการทำงาน เช่น การประสานงานระหว่างคณะทำงาน การดำเนินงานที่ต้องใช้ข้อมูลจากหลายมิติเพื่อให้เกิดความน่าสนใจของเนื้อหา และรูปแบบรายการ ที่สนองความต้องการมากขึ้น ฯลฯ โดยสถานีวิทย์ฯ อาจทำหน้าที่เป็นเพียงที่ปรึกษา หรือผู้สนับสนุนให้กับคณะทำงานวิทยุชุมชนเท่านั้น และให้อำนาจ และอิสระในการดำเนินงานอย่างแท้จริง

14) ปรับบทบาทการดูแลรายการวิทยุชุมชนของเจ้าหน้าที่ สวท. ให้เหมาะสมขึ้น

จากการศึกษาที่พบว่าในการบริหารและการจัดการส่วนท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง การดำเนินงานภายในสถานีวิทย์กระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สวท.) จังหวัดนครราชสีมา มีเจ้าหน้าที่บางส่วนต้องเข้ามาเป็นคณะทำงานฯ หรือคณะอนุกรรมการ ฯ โดยมีบทบาทหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการหลัก ผู้ควบคุม ดูแลการออกอากาศของรายการวิทยุชุมชนด้วย ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ดังกล่าวต่างมีภาระงานหลัก(งานของสวท.เอง) ประจำอยู่แล้ว จึงทำให้บางครั้งไม่สามารถทุ่มเทให้กับงานวิทยุชุมชนได้เท่าที่ควร ประกอบกับการศึกษาที่พบว่า ปัญหาประการหนึ่งของวิทยุชุมชนคือ เจ้าหน้าที่สวท.บางส่วนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชน จึงไม่เห็นความสำคัญกับงานวิทยุชุมชนมากนัก ซึ่งอาจทำให้การบริหารจัดการไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่น รูปแบบ เนื้อหา รายการ ของวิทยุชุมชนขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นแนวทางการดำเนินงานที่ดีคือให้เจ้าหน้าที่สวท. ดูแลเฉพาะในช่วงแรก ในฐานะผู้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดรายการ การใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ด้านการกระจายเสียง

15) กำหนดบทบาทหน้าที่จากโครงสร้างการทำงานให้ชัดเจน

จากการศึกษาที่พบว่าการบริหารและการจัดการวิทยุชุมชน มีปัญหาด้านการดำเนินงานประการหนึ่งคือความไม่ชัดเจนในการทำงาน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการทำงานในลักษณะที่ผู้ปฏิบัติเกิดความรู้สึกแปลกแยกระหว่างเจ้าหน้าที่สถานีฯ กับเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐอื่น และภาคประชาชน หรือปัญหาขาดการประสานงานที่ดีระหว่างเจ้าหน้าที่ สวท.กับผู้เข้ามามีส่วนร่วมภาคอื่น ๆ การกำหนดบทบาทหน้าที่ของงานแต่ละส่วนของสถานีฯ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน อาทิ การผลิตรายการ และการประสานผู้ร่วมรายการ ฯลฯ ควรให้มีความชัดเจน และมีการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง เพื่อก่อให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

16) จัดตั้งเครือข่ายประชาคม

จากการศึกษาที่พบว่า จำนวนการเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนของภาคประชาชนยังมีสัดส่วนที่น้อยไม่ว่าจะเป็นเข้าร่วมในฐานะผู้ฟัง ผู้ใช้สื่อ ผู้มีส่วนร่วมผลิตรายการ เข้าร่วมร่วมเป็น

คณะกรรมการ ฯลฯ ดังนั้นเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากขึ้น วิทยุชุมชนจังหวัด นครราชสีมาควรจัดตั้งเครือข่ายประชาคม เพื่อหนุนให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคประชาชน

17) ผลักดันให้เกิดกระบวนการควบคุมทางสังคม / การกำหนดกฎเกณฑ์ที่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น

จากการศึกษาที่พบว่าวิทยุชุมชนนครราชสีมามีการควบคุมในหลายระดับ ได้แก่ ระดับชาติ (คณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ (กกช.) ระดับหน่วยงานกลาง (กรมประชาสัมพันธ์) หน่วยงานภูมิภาค (สปช. 1) หน่วยงานท้องถิ่น (สวท.นม) จึงทำให้เกิดปัญหาการดำเนินงานด้านต่าง ๆ อาทิ ปัญหาข้อจำกัดเรื่องของการกำหนดรูปแบบ เนื้อหารายการที่ต้องอยู่ในกรอบที่ สวท.วางไว้ ข้อจำกัดเรื่องช่วงเวลาในการออกอากาศ ซึ่งวิธีการแก้ไขเพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่ดีขึ้นประการหนึ่งคือ ควรมีกระบวนการควบคุมทางสังคม เช่น ประชาชนที่มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน หรือชาวบ้านที่เป็นผู้ฟังรายการมีโอกาสมากขึ้นในการตรวจสอบ วิพากษ์วิจารณ์ เสนอแนะ ร้องเรียน หากเกิดกรณีไม่เหมาะสมในการดำเนินงานวิทยุชุมชนขึ้น นอกจากนี้ ยังเกิดปัญหาการดำเนินรายการ กล่าวคือผู้ดำเนินรายการวิทยุต้องมีใบประกาศ ทำให้เป็นข้อจำกัดสำหรับนักจัดรายการวิทยุชุมชนที่มาจากภาคประชาชนละไม่มีใบรับรองตามระเบียบของการควบคุม จึงมีฐานะเป็นผู้ร่วมดำเนินรายการเท่านั้น ดังนั้นวิธีการดำเนินงานที่ดีในประเด็นนี้คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรปรับให้มีกฎระเบียบหรือเกณฑ์ที่เอื้อต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนในฐานะผู้ใช้สื่อมากยิ่งขึ้น เช่น กำหนดให้มีเกณฑ์ร่วมกันเกี่ยวกับลักษณะของบุคคลที่จะมาเป็นผู้ดำเนินรายการ หรือการจัดอบรมผู้ประกาศสำหรับงานวิทยุชุมชน การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการเป็นผู้ดำเนินรายการวิทยุชุมชน แล้วให้ไปประกาศสำหรับผู้ผ่านการฝึกอบรม โดยกำหนดให้มีการอบรมเป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องยิ่งขึ้น เป็นต้น

18) มีระบบตลาดที่โปร่งใส

จากการศึกษาที่พบว่า การดำเนินงานวิทยุชุมชนไม่ให้มีระบบตลาดหรือการมีผู้สนับสนุนรายการในเชิงธุรกิจเนื่องจากเป็นระเบียบที่กรมประชาสัมพันธ์กำหนดมา ดังนั้น ปัญหาอย่างหนึ่งของการดำเนินงานวิทยุชุมชนคือ เมื่อขาดผู้สนับสนุนรายการจึงขาดงบประมาณสนับสนุนส่งผลให้การดำเนินงานไม่คล่องตัวเท่าที่ควร ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาดังกล่าว การดำเนินงานวิทยุชุมชนน่าจะ สามารถมีระบบตลาดเข้ามาเกี่ยวข้องได้ แต่ผู้ปฏิบัติต้องวางกฎเกณฑ์ร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจ ชัดเจนเนื่องจากหากมีระบบตลาดเข้ามา จะเป็นเรื่องของธุรกิจ และผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง เช่น ระบบตลาดต้องเอื้อประโยชน์แก่วิทยุชุมชน และชุมชนอย่างแท้จริง การซื้อขายเวลาต้องมีความ

ชัดเจน อาทิ โฆษณาลิขิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ระหว่างชุมชน ห้ามมิให้มีโฆษณาในลักษณะยั่วยุหรือโน้มน้าว ให้ประชาชนหลงผิด หรือเกิดพฤติกรรมไม่เหมาะสม

1.2 งบประมาณ

กรมประชาสัมพันธ์ควรมีงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ หรืออาจเปิดให้ชุมชนต่าง ๆ ร่วมบริจาคเงิน หรือให้ผู้สนับสนุนรายการ

เนื่องจากการดำเนินงานวิทยุชุมชนมีงบประมาณที่จำกัด แต่การดำเนินงานบางครั้งจำเป็นต้องมีงบประมาณสนับสนุน เพื่อให้เกิดความคล่องตัวและง่ายต่อการเข้ามามีส่วนร่วมดังนั้น กรมประชาสัมพันธ์ควรจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งให้ หรืออาจเปิดให้ชุมชนต่าง ๆ ร่วมบริจาคเงิน เพื่อใช้จ่ายในการดำเนินการ และอาจเปิดโอกาสให้คณะกรรมการฯ มีสิทธิพิจารณาและผู้สนับสนุนรายการตามเงื่อนไขที่กำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการฯ เอง ทั้งนี้คณะกรรมการฯ (โครงสร้างใหม่) ต้องวางแผนการบริหารจัดการด้านงบประมาณที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ทั้งภายในคณะกรรมการฯ ด้วยกันเอง และบุคคลภายนอก และระมัดระวังการเข้ามาให้การสนับสนุนด้านงบประมาณของนักการเมืองหรือนักธุรกิจ หรือบุคคลใด ๆ ก็ตามที่มุ่งหวังใช้สื่อเป็นเครื่องมือในทางมิชอบ

จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมประชาสัมพันธ์ค่อนข้างจำกัดนั้น ในการดำเนินงานของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา นั้นที่มิจัยมีความเห็นว่า นอกจากรัฐ หรือกรมประชาสัมพันธ์ควรสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่ง และงบประมาณส่วนหนึ่งควรได้จากทุนทางสังคม อันหมายความว่า การที่อาสาสมัครที่เข้ามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนยินดีจ่ายค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อันเกิดจากการที่ตนเข้ามีส่วนร่วมด้วยใจสมัคร และการเปิดรับบริจาค เพื่อสนับสนุนงานของสื่อวิทยุชุมชนโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ จากองค์กรในชุมชน และสังคม

แนวทางในการระดมทุนชาวบ้าน จากชาวบ้านด้วยกัน เช่นการใช้วัดเป็นพื้นที่กลางในการรับบริจาค เพื่อให้เกิดความโปร่งใส หรือจากหน่วยงานที่ไม่แสวงผลกำไร หรือกองทุนทางสังคมต่าง ๆ ทั้งนี้จากการศึกษาโดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการพบว่า มีชาวบ้านบางส่วนต้องการให้หารายได้โดยการระดมทุนภายในสังคมเองซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีความตระหนักในการเป็นเจ้าของสื่อในระดับหนึ่ง (รายงานผลการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2, 13 กันยายน 2544)

ในอีกด้านหนึ่ง การดำเนินงานของวิทยุชุมชน โดยให้หน่วยงานรัฐอื่น ๆ สนับสนุนงบประมาณ ในลักษณะซื้อเวลาเพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์องค์กร หน่วยงานก็นับเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้วิทยุชุมชนสามารถดำเนินงานได้อย่างคล่องตัวยิ่งขึ้นได้เช่นกัน แต่ทั้งนี้ไม่ควรเปิดให้

หน่วยงานที่สนับสนุนมีอิทธิพลต่อการดำเนินงาน หรือตกเป็นเครื่องมือของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง

วิธีดำเนินงานของวิเทศชุมชนในประเด็นของงบประมาณนี้ ทีมวิจัยเห็นว่า วิเทศชุมชนควรกำหนดแนวทางหาแหล่งทุน หรือแหล่งรายได้เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานภายในชุมชนเองที่สำคัญคือ ต้องสามารถพึ่งตนเอง (self-supporting) ได้ โดยไม่รอหวังพึ่งพิงการสนับสนุนจากภายนอก อาทิ การลงแขกเพื่อร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อหารายได้ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่ไม่สามารถสนับสนุนเป็นเงิน ได้ช่วยเหลือในรูปของแรงงาน ซึ่งเป็น “ทุนทางสังคม” รูปแบบหนึ่งสำหรับการบริหารหรือการใช้จ่ายงบประมาณนั้น คนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารงบประมาณดังกล่าวด้วย

สำหรับแหล่งที่มาของงบประมาณนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมในวิเทศชุมชน จังหวัดนครราชสีมาส่วนหนึ่งระบุว่า กรมประชาสัมพันธ์ควรเปิดโอกาสให้วิเทศชุมชนสามารถรับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากแหล่งงบประมาณอื่น ๆ ได้ เช่น จากองค์กรท้องถิ่น และเอกชน หรืออาจมาจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ รวมทั้งเปิดโอกาสให้รับโฆษณาในรายการได้ โดยอาจให้มีเงื่อนไขให้พูดเฉพาะชื่อของสินค้าหรือบริการเท่านั้น โดยเฉพาะการโฆษณาสินค้าและบริการภายในชุมชน อาทิ ผลผลิตภัณฑ์ของหมู่บ้าน หรือตำบล ฯลฯ หรืออาจมาจากกองทุนทางสังคม เช่น การจัดตั้งกองทุนผ้าป่าเพื่อวิเทศชุมชน เพื่อเป็นช่องทางการระดมทุนทางสังคม และนำเงินรายได้ของกองทุนฯ มาใช้ในการดำเนินงานวิเทศชุมชน

1.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในวิเทศชุมชน

- 1) กรมประชาสัมพันธ์(ในฐานะหน่วยงานที่ดูแล สวท.) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมและให้ความรู้เรื่องวิเทศชุมชนแก่บุคลากรและประชาชน

จากการศึกษาพบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิเทศชุมชน อาทิ คณะอนุกรรมการบางส่วน เจ้าหน้าที่ สวท. บางส่วนยังขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับแนวคิดการดำเนินงานวิเทศชุมชน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ สวท. ที่ต้องเกี่ยวข้องกับวิเทศชุมชนในฐานะคณะทำงาน / คณะอนุกรรมการผู้ดำเนินรายการหลัก เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ดูแลวิเทศชุมชน เมื่อยังไม่มีทำความเข้าใจถึงแนวคิดของวิเทศชุมชนด้านต่าง ๆ ประกอบกับการบริหารแบบบริหารราชการ จึงทำให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะบุคลากรของรัฐ วิเทศชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจึงยังคงมีบทบาทในฐานะเป็นช่องทางข่าวสารจากรัฐไปสู่ประชาชนเหมือนบทบาทเดิมที่เคยทำมา กับสื่อวิทยุกระจายเสียง ดังนั้นกรมประชาสัมพันธ์ควรสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องดังกล่าว เช่น จัดอบรมเพื่อให้มีความรู้เรื่องความแตกต่างในการดำเนินงานวิเทศชุมชน กับ

วิทยุสาธารณะ หรือ ประเมินอย่างเป็นทางการกับเจ้าหน้าที่ สวท. คณะอนุกรรมการ/คณะทำงานฯ เมื่อได้ปฏิบัติหน้าที่ด้านงานวิทยุชุมชนไปได้ระยะหนึ่ง เพื่อวัดความเข้าใจที่มีต่องานวิทยุชุมชน

นอกจากนี้ในส่วนของการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ควรสร้างกับประชาชนในฐานะเป็นผู้ฟังด้วยเนื่องจากผลการศึกษาพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้จัก และไม่เข้าใจแนวคิดวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว ที่สำคัญต้องพยายามกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจในการเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

2) กรมประชาสัมพันธ์(ในฐานะหน่วยงานที่ดูแล สวท.) ควรกระตุ้น และส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนมากขึ้น

เนื่องจากการศึกษาพบว่า ชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับสูงเช่น การมีส่วนร่วมในรายการ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ ดังนั้นวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้วิธีการอาจเริ่มจากหารูปแบบการมีส่วนร่วมที่ง่ายต่อประชาชนมากที่สุดก่อน เช่น การเชิญเข้าร่วมในรายการเพื่อให้สัมภาษณ์ในเรื่องที่ตนถนัดและน่าสนใจเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง แล้วจึงค่อย ๆ พยายามสร้างความรู้ ความเข้าใจกระตุ้นให้ประชาชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง และมีส่วนร่วมในระดับอื่นต่อไป วิธีการนี้นอกจากจะทำให้ประชาชนคุ้นเคยมากขึ้นแล้ว ประชาชนที่เข้าร่วมในรายการยังสามารถเป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์รายการวิทยุชุมชนต่อไปได้ในลักษณะการสื่อสารแบบบอกต่อ ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าวไม่ควรมีลักษณะเป็นการบังคับ แต่ควรอยู่ในรูปของการกระตุ้นให้ประชาชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจ

สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ การเข้าถึงชุมชนในลักษณะเชิงรุก ซึ่งวิทยุชุมชนสามารถใช้รูปแบบรายการวิทยุที่เรียกว่า "วิทยุชุมชนสัญจร" เข้ามาช่วยได้เนื่องจากวิทยุชุมชนสัญจรถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่วิทยุชุมชนของคนโคราชได้กำหนดให้เป็นกิจกรรมเพื่อช่วยประชาสัมพันธ์รายการวิทยุชุมชน ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่ขยายโอกาสให้ชุมชนแต่ละชุมชนได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างชุมชน และยังเป็นแรงเสริมในการขยายเครือข่ายระหว่างชุมชนด้วย ทั้งนี้การจัดวิทยุชุมชนสัญจร หากจะให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างชัดเจนในรูปแบบการจัด มีควรมุ่งประชาสัมพันธ์รายการวิทยุชุมชนอย่างเดียวแต่ควรกำหนดรูปแบบ และเนื้อหาที่ก่อให้เกิดความภูมิใจในชุมชนที่ได้มีโอกาสเผยแพร่กิจกรรมกลุ่ม หรืองานอาชีพของชุมชนเองด้วย

นอกจากนี้ยังสามารถกระตุ้นและส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนมากขึ้นโดยการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ ใ้มน่าสนใจ และตอกย้ำอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อมุ่งหวังให้

ประชาชนทราบถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของตนเองและชุมชนกับวิद्यุชุมชน ซึ่งนอกจากจะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมในทุกระดับแล้ว ยังช่วยให้ประชาชนได้พัฒนาตนเองในฐานะเป็นผู้ส่งสาร ซึ่งสามารถประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อที่หลากหลายผสมกัน อาทิ สื่อบุคคล สื่อมวลชน สื่อพื้นบ้าน ฯลฯ เพื่อให้เข้าถึงประชาชนได้อย่างครอบคลุม หรือโดยการจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์ในลักษณะประชุมผู้นำชุมชน อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ฯลฯ จัดกิจกรรมวิद्यุชุมชนสัญจรเพื่อให้ประชาชนเห็นการจัดรายการ และเห็นประโยชน์ของวิद्यุชุมชน ด้วยการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเกษตรที่ชาวบ้านสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง รวมทั้งการประชาสัมพันธ์ทางหอกระจายข่าว และสื่อวิทยุโทรทัศน์ (ซึ่งชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเปิดรับในสัดส่วนที่สูง)

3) ผู้ที่เกี่ยวข้องควรกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่เพื่อเชื้อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและแนวทางในการปฏิบัติ

จากปัญหาด้านกฎระเบียบดังกล่าว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานวิद्यุชุมชนควรกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่เพื่อเชื้อให้ประชาชนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในวิद्यุชุมชน ทั้งนี้กฎเกณฑ์ดังกล่าวอาจได้แก่ การให้การอบรมประชาชนที่ประสงค์จะเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะผู้ดำเนินรายการ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดรายการ อาทิ เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการพูดออกอากาศ โดยต้องคำนึงถึงความหลากหลายของเสียง และให้ทราบหลักการพูดผ่านสื่อมวลชน เพื่อป้องกันการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล หรือการกระทำผิดกฎหมายอื่น รวมทั้งความเป็นกลางของสื่อ เป็นต้น โดยจัดทำในรูปแบบคู่มือ "การจัดรายการวิद्यุชุมชน" และจัดทำทะเบียนผู้จัดรายการ หรือผู้ดำเนินรายการชุมชนขึ้นโดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

การศึกษาในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาในวิद्यุชุมชน กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในภาพกว้างนั้นชุมชนส่วนใหญ่สามารถมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร แต่การศึกษาพบว่า มีประชาชนส่วนหนึ่งเท่านั้นที่เปิดรับฟังวิद्यุชุมชน และส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิद्यุชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย แต่ก็ยังมีชุมชนจำนวนหนึ่งที่มีส่วนร่วมในรายการ และมีส่วนร่วมในฐานะแหล่งข้อมูล ซึ่งให้เห็นว่า วิद्यุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเปิดช่องทาง และโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมน้อยมาก โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในระดับสูง อันได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิद्यุชุมชน การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ ซึ่งในบทบาทของการเป็นสื่อเพื่อการพัฒนา รวมทั้งการจะเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนนั้น วิद्यุชุมชนจึงควร

ขยายขอบเขตระดับการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในระดับสูงดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้กลุ่มที่ยังไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ หรือคนไร้สิทธิเสียง (voiceless) เช่น คนจน ผู้หญิง แรงงานต่างชาติในไทย รวมถึงกลุ่มคนที่รวมตัวกันเพื่อแสดงสิทธิเสียงของตน ฯลฯ ให้เป็นผู้มีส่วนร่วมเป็นผู้ผลิตรายการ หรือผู้ร่วมผลิตรายการ และยกระดับขึ้นไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดนโยบาย และร่วมตัดสินใจในการดำเนินงาน ฯลฯ

ในอีกด้านหนึ่งที่เกี่ยวกับการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในรายการ โดยการเป็นผู้ร่วมรายการ หรือเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ในห้องส่งของสถานี นอกจากจะทำให้มีความกล้าที่จะพูดผ่านสื่อกระจายเสียงแล้ว ยังทำให้ประชาชนที่มีส่วนร่วมดังกล่าวได้รู้วิธีการทำงานของวิทยุกระจายเสียง โดยเฉพาะการผลิตรายการ ซึ่งหากมีปริมาณมากขึ้นจะเป็นการเตรียมความพร้อมในด้านของการผลิตรายการให้กับประชาชนที่จะได้รับการจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุกระจายเสียงในอนาคตด้วย และสำหรับประชาชนที่ไม่มีความสะดวกหรืออยู่ห่างไกล วิธีการหนึ่งในการผลิตรายการที่ทำได้ คือ ให้ผู้ดำเนินรายการหรือผู้สื่อข่าวนำเครื่องบันทึกเสียงไปบันทึกเสียงของประชาชนที่เป็นคำพูดในสิ่งที่พวกเขาต้องการแล้วนำมาออกอากาศ ทั้งนี้ในการดำเนินงานส่วนนี้ต้องมีงบประมาณรองรับด้วย โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

4) กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนอย่างเต็มที่ ในทุกระดับ

อย่างไรก็ตามในประเด็นการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน จากการศึกษาพบว่าประชาชนที่เป็นผู้ฟังมีความคาดหวังในระดับน้อยต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนในฐานะผู้เข้าร่วมรายการ เข้าเป็นกรรมการ และคาดหวังน้อยว่าจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ทุกรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความคาดหวังที่มาเป็นเจ้าของคลื่นความถี่หรือขอจัดตั้งสถานีวิทยุได้ ซึ่งถือเป็นระดับของการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้นไปอีก แสดงให้เห็นว่าประชาชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในลักษณะเป็นผู้กระทำการ (the actor) ดังนั้นเพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่ดียิ่งขึ้น นอกจากการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ความรู้ และกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแล้วหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยกันสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น เชื้อประโยชน์โดยให้การสนับสนุนด้านทรัพยากรงบประมาณ ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของสื่อที่มีต่อประชาชน และชุมชนให้มาก

5) กำหนดแผนการมีส่วนร่วมของชุมชน

นอกจากนี้วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรกำหนดแผนและแนวทางการปฏิบัติระยะยาว 5 ปี หรือ 10 ปี เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชน โดยยกระดับและขยายขอบเขตการเข้ามีส่วนร่วมให้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง

1.4 รูปแบบและเนื้อหารายการ

วิทยุชุมชนควรปรับเปลี่ยนรูปแบบและเนื้อหารายการ ดังนี้

1.4.1 รูปแบบรายการ

1) ปรับรูปแบบรายการตามกลุ่มชุมชนที่มีความแตกต่าง

จากการศึกษาที่พบว่าความต้องการอื่น ๆ ของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาประการหนึ่งคือ ต้องการรูปแบบรายการที่มีความหลากหลายในหลาย ๆ ด้าน ดังนั้นวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจึงควรปรับรูปแบบการนำเสนอรายการตามกลุ่มชุมชนที่มีความต้องการแตกต่างกัน เช่น ผลิตรายการสัมภาษณ์ให้มีสัดส่วนที่สูงขึ้น โดยเฉพาะการสัมภาษณ์บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว (เพื่อหาสาเหตุ) เสนอในรายการ ฯลฯ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจยิ่งขึ้น

2) เพิ่มคุณค่าของการนำเสนอรายการ

นอกจากนี้ในการวิเคราะห์รูปแบบรายการยังพบว่า การนำเสนอรายการสัมภาษณ์ที่มีผู้ให้สัมภาษณ์อธิบายขั้นตอนวิธีปฏิบัติ เช่น วิธีการทำแจกัน (รายการเสียงชุมชนวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2542, เทปดลับ) ฯลฯ นั้น การนำเสนอค่อนข้างเข้าใจ แต่นำไปปฏิบัติได้ยาก เพราะไม่ได้อธิบายถึงลักษณะ รวมทั้งขนาดของวัสดุที่ใช้ ฯลฯ และส่วนหนึ่งใช้ศัพท์เฉพาะที่เข้าใจยาก ดังนั้นในการผลิตรายการที่มีเป้าหมายให้ผู้ฟังเข้าใจเนื้อหา และสามารถนำไปปฏิบัติได้นั้น วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรนำเสนอด้วยความตระหนักถึงคุณลักษณะของสื่อวิทยุที่ให้เฉพาะเสียง (ได้ยิน) เพียงอย่างเดียว ซึ่งในการอธิบายนั้นต้องคำนึงถึงผู้ฟังที่จะสามารถจินตนาการได้ด้วย ในอีกด้านหนึ่งของการนำเสนอรายการสัมภาษณ์ หากผู้ดำเนินรายการที่เป็นผู้สัมภาษณ์ขยายหรือเพิ่มเติมลักษณะของคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าสนใจจากผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นกลุ่มชุมชนต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้วิทยุชุมชนเป็นประโยชน์ต่อชุมชนเพิ่มมากขึ้น โดยขยายคำถามจากการถามถึงอะไร (what) ที่ไหน (where) เมื่อใด (when) สู่คำถาม อย่างไร (how) และทำไม (why) ให้มากขึ้น อาทิ การสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีการรวมกลุ่มกัน คำถามที่น่าสนใจ เช่น การดึงคนมารวมกลุ่มกันทำงานทำได้อย่างไร การบริหารจัดการมีวิธีการอย่างไร การทำให้กลุ่มเข้มแข็งทำได้อย่างไร การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้มีกระบวนการอย่างไร และ(กรณีที่ไม่ประสบผลสำเร็จ) ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ฯลฯ

3) ผลิตรายการสำหรับเด็ก และเยาวชน

เมื่อนำข้อค้นพบจากการวิเคราะห์เอกสาร เปรียบเทียบกับผลจากการวิเคราะห์เนื้อหา รายการ พบว่า รายการวิทยุชุมชนกำหนดกรอบของรายการตามประเด็นของเนื้อหาทำให้ไม่พบรายการสำหรับเด็ก และเยาวชน ซึ่งความต้องการและความจำเป็นทั้งในแง่เนื้อหา และวิธีการนำเสนอ รายการของเด็กจะแตกต่างจากผู้ใหญ่อย่างชัดเจน เช่น รายการสำหรับเด็กเพื่อพัฒนาทักษะด้านร่างกาย การนำเสนอรายการควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และพูดช้า ๆ และต้องย้าให้เด็กฟังตามทัน และสามารถจดจำได้ ฯลฯ

4) ผลิตรายการด้วยภาษาถิ่นให้มากขึ้น และภาษาที่เข้าใจง่าย

จากการศึกษาถึงความต้องการของผู้ฟังวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา พบว่า ผู้ฟังมีความต้องการให้วิทยุชุมชนมีรูปแบบรายการโดยใช้ภาษาถิ่น และภาษากลางในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 10.86 และ ร้อยละ 11.54 ตามลำดับ สำหรับการศึกษาความต้องการของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่รู้จัก และไม่ได้ฟังวิทยุชุมชน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามต้องการให้รายการใช้ภาษาถิ่น ภาษากลางในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 42.08 และร้อยละ 40.72 ตามลำดับ แต่จากการศึกษารูปแบบรายการด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา กลับพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ส่วนใหญ่นำเสนอรายการด้วยภาษากลาง โดยมีส่วนน้อยมากที่นำเสนอเป็นภาษาถิ่น วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่นำเสนอส่วนหนึ่งของรายการเป็นภาษาถิ่นคือ นายกำป็น บ้านแท่น คีลปิน พื้นที่บ้านให้สัมภาษณ์เป็นภาษาโคราช ในประเด็นที่เกี่ยวกับเพลงโคราช เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2544 (รายการวิทยุชุมชนของคนโคราช, เทปดลับ) ซึ่งให้เห็นว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาในส่วนของความต้องการให้นำเสนอรายการด้วยภาษากลาง แต่ไม่ได้ตอบสนองความต้องการของชุมชนในส่วนของผู้ที่ต้องการให้นำเสนอรายการด้วยภาษาถิ่น ความต้องการภาษาถิ่นดังกล่าว เกิดจากการที่จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดที่มีภาษาเฉพาะประจำถิ่น คือ ภาษาโคราช ดังนั้นวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจึงควรนำเสนอรายการด้วยภาษาถิ่น โดยเฉพาะภาษาโคราชให้มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ในแง่ของภาษาที่ใช้ในรายการ จากการศึกษายังพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา นำเสนอรายการส่วนหนึ่งด้วยภาษาทางการที่เข้าใจยากมากเกินไป อันเป็นอุปสรรคสำคัญของการสื่อสาร โดยเฉพาะชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษา (คิดเป็นร้อยละ 58.60) ดังนั้นทั้งผู้ดำเนินรายการหลัก และผู้ร่วมดำเนินรายการ รวมทั้งผู้ให้สัมภาษณ์ควรตระหนักถึงการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และใช้ในหมู่ประชาชนทั่วไป

5) นำเสนอรายการด้วยการคำนึงถึงผู้ฟังเป็นหลัก

รายการนิเทศสารทางอากาศ เป็นรายการที่มีความหลากหลายทั้งสาระ และวิธีการนำเสนอ ซึ่งรวมอยู่ในรายการเดียว แต่มีเอกภาพที่เกิดจากการกำหนดแก่นและขอบเขตของแนวเนื้อหา กำหนดกลุ่มเป้าหมาย และบุคลิกเฉพาะตัวของรายการ แต่จากการศึกษาพบว่า วิทยุชุมชน จังหวัดนครราชสีมา มีเอกภาพในแง่ของขอบเขตของเนื้อหารายการเป็นหลัก ซึ่งมีจุดแข็งคือมีการรอบของเนื้อหาที่ชัดเจนแน่นอนในแต่ละวัน แต่ก็มีจุดอ่อนที่ไม่มีความชัดเจนในแง่ของกลุ่มเป้าหมาย ตัวอย่างเช่น กำหนดกรอบเนื้อหาของวันพุธเป็นเรื่องราวของสุขภาพ ซึ่งเรื่องของสุขภาพนั้นหากจะจำแนกตามกลุ่มผู้ฟัง อาจจำแนกได้ดังนี้ เช่น สุขภาพสำหรับวัยรุ่น สุขภาพของผู้สูงอายุ สุขภาพของผู้หญิง ฯลฯ ดังนั้น ในการกำหนดแก่นและขอบเขตของแนวเนื้อหาวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรคำนึงถึงกลุ่มผู้ฟังเป้าหมายที่มีความแตกต่างและหลากหลายด้วย

แม้รูปแบบรายการนิเทศสารทางอากาศจะมีจุดเด่นที่ความหลากหลายของเนื้อหา แต่จากการศึกษาด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหารายการมักจะพบว่า รายการในบางช่วงไม่ได้รักษาเอกลักษณ์ และเอกภาพของรายการไว้ ทั้งนี้เพราะหากมีการรายงานข่าวจากเจ้าหน้าที่งานข่าวของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งมีหน้าที่ในด้านการข่าว และรายการข่าว หรือคณะอนุกรรมการฯ หรือคณะทำงานฯ ที่ประสงค์จะรายงานผ่านทางโทรศัพท์ วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มักจะยุติการนำเสนอเนื้อหาในขณะนั้น เพื่อตัดไปยังการรายงานดังกล่าว ลักษณะการนำเสนอดังกล่าวหากใช้เป็นจุดแข็งในการดึงความสนใจของผู้ฟังรายการ อาจใช้สำหรับการรายงานเหตุการณ์สำคัญ หรือเรื่องราวที่มีความจำเป็นเร่งด่วน แต่การนำเสนอเนื้อหาที่เป็นเรื่องราวทั่วไป ๆ ไม่มีความสำคัญหรือจำเป็นเร่งด่วนแต่อย่างใด การนำเสนอดังกล่าวจะเกิดจุดอ่อนคือ การขาดความต่อเนื่องของรายการ เพราะการดำเนินรายการผู้ผลิตรายการควรคำนึงถึงผู้ฟังที่กำลังฟังรายการอยู่ หากผู้ฟังกำลังสนใจและติดตามเรื่องราวที่กำลังออกอากาศ แต่กลับมีเรื่องอื่น ๆ มาแทรกแทนกรณีดังกล่าวจะทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจ และอาจทำให้ตัดสินใจเปลี่ยนคลื่นไปรับฟังสถานีอื่นได้

6) เพิ่มรายการอภิปราย และรูปแบบเวทีแสดงความคิดเห็น

การศึกษายังพบว่า รายการอภิปราย (panels programme) เป็นรายการที่วิทยุชุมชน จังหวัดนครราชสีมา นำเสนอในสัดส่วนที่มีน้อยที่สุดคือร้อยละ 0.36 ขณะที่รายการอภิปรายเป็นรายการที่มีลักษณะเด่นตรงที่เป็นการพูดคุยแสดงความคิดเห็นร่วมกันของผู้ร่วมอภิปรายในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง โดยมีผู้ดำเนินการอภิปรายเป็นผู้ควบคุมให้รายการดำเนินไปตามแนวและขอบเขตที่วางไว้ ซึ่งเป็นรูปแบบรายการที่จะช่วยกระตุ้นให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในรายการได้มากขึ้น และยังเป็นรูปแบบรายการหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนมีเวทีในการแสดงความคิดเห็นร่วมกันต่อประเด็นปัญหา

ของชุมชนเอง อีกทั้งยังเป็นรูปแบบที่ก่อให้เกิดการสื่อสารสองทาง สำหรับความคิดเห็นที่ขัดแย้งด้วย

นอกจากนี้วิทยุชุมชนควรนำเสนอรายการในรูปแบบที่เป็นเวทีแสดงความคิดเห็น เสนอสิ่งที่ เป็นปัญหา หรือสภาพที่ก่อให้เกิดปัญหา รวมทั้งเสนอแนะหรือกระตุ้นให้ชุมชนช่วยกันคิดแก้ไข ปัญหาดังกล่าว ในลักษณะวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ ต่อเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือเรื่องราว ที่ชุมชนสนใจและเสนอประเด็นเข้าไป รวมทั้งวิทยุชุมชนควรนำเสนอรายการที่จะช่วยกระตุ้นให้ เกิดการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น โดยอาจจะนำเสนอในรูปแบบรายการสนทนาโต้เถียง และรายการ วิเคราะห์ปัญหาชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนทัศนะ เพื่อแสวงหาความร่วมมือจากทุกฝ่าย รวมทั้งเพื่อ ก่อให้เกิดการคิดและตัดสินใจโดยกลุ่ม ฯลฯ

ดังนั้นวิธีการดำเนินงานที่ดีของวิทยุชุมชนประการหนึ่งคือ วิทยุชุมชนควรกำหนดรูปแบบ รายการที่เป็นสื่อกลางหรือเวทีที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ร้องเรียนประเด็น ปัญหาชุมชน วิพากษ์วิจารณ์เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนาความรู้ ความคิดของ ประชาชนในลักษณะการแสดงออกทางความคิดอย่างเหมาะสม

7) ควรเน้นการนำเสนอข่าวในรูปแบบการวิเคราะห์ข่าว

จากการศึกษาที่พบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาให้ความสำคัญกับการนำเสนอรายการ นิติสารทางอากาศ โดยองค์ประกอบส่วนหนึ่งของรายการคือ การนำเสนอข่าว ทั้งนี้การนำ เสนอข่าวดังกล่าวมีลักษณะเด่นที่เป็นการรายงานข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในจังหวัด และ ส่วนหนึ่งยังเป็นรายงานข่าวจากจุดเกิดเหตุ กล่าวคือ เป็นการรายงานข่าวจากสถานที่ ๆ เกิดเหตุ การณ์สำคัญ ๆ และรายงานสภาพความเป็นจริงของเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น ณ ขณะนั้น รวมทั้ง รูปแบบรายการข่าวสลับเพลงที่มีลักษณะเด่นที่การนำเสนอข่าวในลักษณะพูดคุยกับผู้ฟังโดยตรง และเปิดเพลงสลับกับการนำเสนอข่าวนั้น แต่ผลจากการวิเคราะห์รูปแบบรายการพบว่า วิทยุชุมชน จังหวัดนครราชสีมา นำเสนอข่าวที่มีลักษณะของการรายงานความเคลื่อนไหวมากกว่าการ วิเคราะห์ข่าว

ทั้งนี้หากวิทยุชุมชนนำเสนอข่าวในลักษณะของการนำเสนอข้อมูลที่รอบด้าน และมีการ แสดงความคิดเห็นต่อข่าวนั้น ๆ อย่างเป็นกลาง และเที่ยงธรรมซึ่งเป็นรูปแบบของการวิเคราะห์ข่าว และมีความหลากหลายของการนำเสนอให้มากยิ่งขึ้น โดยอาจเสนอเป็นสารคดีเชิงข่าว ฯลฯ จะทำ ให้วิทยุชุมชนขยายบทบาทของตนในฐานะสื่อของท้องถิ่นหรือของชุมชนได้กว้างมากยิ่งขึ้น โดย เนื้อหาของข่าวดังกล่าวควรเป็นประเด็นท้องถิ่นด้วย

8) เพิ่มมิติใหม่ในการนำเสนอรายการ

การวิเคราะห์รูปแบบรายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา โดยจำแนกตามโครงสร้างรายการออกเป็น 3 ส่วน คือ เริ่มต้นรายการ (introduction) ส่วนเนื้อหา (body) และส่วนท้าย (conclusion) พบว่า การนำเสนอรายการส่วนใหญ่ไม่ได้มีการเกริ่นนำในประเด็น หัวข้อหลัก หรือผู้ร่วมรายการที่จะนำเสนอในรายการเพื่อบอกกล่าวให้ผู้ฟังได้ทราบถึงประเด็น หัวข้อหลัก หรือผู้ร่วมรายการในรายการที่จะนำเสนอในวันนั้น ซึ่งทำให้ผู้ฟังไม่สามารถคาดการณ์ได้ว่าตนเองจะได้รับฟังเรื่องราวใด เพื่อให้รายการมีลำดับการนำเสนอในส่วนของ การเริ่มต้นรายการ มีความสมบูรณ์ และได้เกริ่นนำประเด็น หัวข้อหลัก หรือผู้ร่วมรายการให้ผู้ฟังได้ทราบล่วงหน้า ดังนั้นวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจึงควรให้ความสำคัญกับการเกริ่นนำดังกล่าว รวมทั้งในส่วนท้ายรายการ หากได้มีการให้ข้อมูลที่เป็นประเด็น หัวข้อหลัก หรือผู้ร่วมรายการของการนำเสนอในครั้งต่อไป หรือในช่วงถัดไป (ในรายการที่ออกอากาศเป็นช่วงเวลาแรก) จะสามารถดึงความสนใจของผู้ฟังให้ติดตามฟังรายการอย่างต่อเนื่องได้

9) กำหนดรูปแบบรายการที่กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น

จากการศึกษาพบว่าประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในรายการน้อยมาก ดังนั้นควรกำหนดให้มีรูปแบบรายการที่กระตุ้นให้ประชาชนเห็นประโยชน์ของวิทยุชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่างๆ มากขึ้น ทำให้การดำเนินงานวิทยุชุมชนเกิดประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักการวิทยุชุมชนมากขึ้น เช่น ทุกวันอาทิตย์ ให้ชาวบ้านแต่ละชุมชนหมุนเวียนมาจัดรายการในเรื่องที่เป็นประโยชน์และสะท้อนจุดเด่นของชาวบ้านนั้น ซึ่งเมื่อทำเป็นประจำชาวบ้านย่อมรอฟังเสียง และเรื่องราวของตนเองและชุมชนอื่น นอกจากนี้ควรรุกเข้าหาประชาชน เพื่อรับฟังเสียงของประชาชน โดยเฉพาะเสียงที่สะท้อนปัญหาต่าง ๆ ของประชาชนที่เขากำลังประสบอยู่ แล้วนำมาเสนอในรายการเพื่อระดมความคิด และการช่วยเหลือเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ จุดนี้เป็นการเริ่มต้นให้ชาวบ้านต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับต่อไปมากขึ้น

1.4.2 เนื้อหารายการ

1) เพิ่มเนื้อหาตามความต้องการของชุมชน

แม้ผลการวิเคราะห์เนื้อหารายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาในแง่ของสัดส่วนของเนื้อหาต่าง ๆ พบว่า ไม่มีความสมดุลของเนื้อหานั้น แต่ประเด็นที่วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรตระหนักคือ ความต้องการของชุมชน เพราะในขณะนี้อาชีพหลักของชาวจังหวัดนครราชสีมาคือ

ทำนา ทำไร่ และเมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการของชุมชนที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามทั้งผู้ที่ฟังและไม่ฟังวิทยุชุมชน พบว่า มีความต้องการเนื้อหา 5 ลำดับสูงสุด คือ เนื้อหาเกี่ยวกับเกษตร ชาวท้องถิ่น สุขภาพ เนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนต่าง ๆ และชาวส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคอื่น แต่พบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาให้ความสำคัญในการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสังคม ดังนั้นวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจึงควรทบทวนการกำหนดสัดส่วนเนื้อหารายการให้สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน อาทิ นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเกษตร ชาวท้องถิ่น และสุขภาพให้สูงกว่าเดิม และลดเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมลง ฯลฯ

2) เพิ่มเนื้อหาสะท้อนความเป็นชุมชน

เนื่องจากการศึกษาพบว่าวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาขาดเนื้อหาที่สะท้อนความเป็นชุมชน ดังนั้นวิทยุชุมชนควรเพิ่มเนื้อหาดังกล่าวทั้งนี้เมื่อผู้ฟังในแต่ละชุมชนได้รู้จักความเป็นชุมชนของตัวเอง และผู้อื่น ย่อมเป็นการพัฒนาความรู้ ความคิดในการวางแผน และรักษาความเป็นชุมชนตนเองต่อไปได้ยิ่งขึ้น

3) ขยายขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้าน

วิทยุชุมชนควรส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านอย่างจริงจัง โดยนำเสนอเรื่องราวที่ขยายขอบเขตไปยังสื่อพื้นบ้านอื่น ๆ ไม่เพียงเพลงโคราชเท่านั้น อาทิ การละเล่นพื้นบ้านต่าง ๆ ฯลฯ เพื่อให้ชุมชนมีความรู้ และเห็นคุณค่าของการส่งเสริมศิลปะพื้นบ้านและความเป็นไทยมากขึ้น

4) เพิ่มเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเร่งด่วน

แนวทางของการนำเสนอเนื้อหาในสื่อของชุมชนซึ่งวิทยุชุมชนเป็นสื่อหนึ่งนั้น วิทยุชุมชนจะเป็นสื่อที่มีคุณลักษณะของการสื่อสารชุมชนที่ครอบคลุมองค์ประกอบย่อยได้นั้น องค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งคือ วิทยุชุมชนควรมุ่งเน้นการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นปัญหาเร่งด่วน หรือปัญหาในชีวิตประจำวันของคนในสังคม และควรเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

5) ปรับเปลี่ยนเนื้อหาตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปและยกระดับผู้ฟัง

ในการนำเสนอรายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาไม่ควรยึดติดกับกรอบเนื้อหาหลัก (ที่กำหนดขึ้น) เกินไป จนทำให้ไม่มีความยืดหยุ่นเพื่อการนำเสนอที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน หรือสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ อีกประการหนึ่งคือควรนำเสนอเนื้อหา 2 ด้าน ทั้งด้านบวก และลบ เพื่อให้ผู้ฟังได้มีมุมมองในการรับสารหลายมิติ อันจะ

ก่อให้เกิดการพัฒนาความคิด และใช้วิจารณ์ญาณมากขึ้นในการรับฟังข่าวสารจากสื่อวิทยุชุมชน รวมทั้ง การนำเสนอรายการควรได้รับการสนับสนุนด้านเนื้อหาทางวิชาการ จากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยอาจจัดตั้งคณะทำงานประสานงานเฉพาะกิจขึ้น เพื่อทำหน้าที่ประสานงานไปยังสถาบันการศึกษาในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาที่มีการสอนวิชาทางด้านต่าง ๆ เพื่อให้วิทยุชุมชนนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังมากยิ่งขึ้น

6) เพิ่มเวลาออกอากาศ และเชื่อมโยงวิทยุชุมชนกับหอกระจายข่าว และเสียงตามสาย วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรมีเวลาออกอากาศรายการหรือการกระจายเสียงรายการที่เหมาะสมกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งนี้จากการศึกษาด้วยวิธีการสำรวจ พบว่า ชุมชนจังหวัดนครราชสีมามีความต้องการฟังรายการวิทยุชุมชนมากที่สุด คือ ในช่วงเวลา 06.00-07.00 น.

ในการดำเนินการกระจายเสียงหรือออกอากาศรายการนั้น ควรมีการเชื่อมโยงกับหอกระจายข่าว และเสียงตามสายเพื่อให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ โดยพื้นที่ ๆ สัญญาณกระจายเสียงวิทยุชุมชนไม่ครอบคลุมถึง และสำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้วิทยุ ทั้งนี้ควรกำหนดเวลาที่แน่นอน โดยเฉพาะเวลา 06.00-07.00 น. ดังกล่าวข้างต้น

1.5 บทบาทของวิทยุชุมชน

เนื่องจากการศึกษาพบว่า บทบาทสำคัญของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา คือ บทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (top-down) กล่าวคือ มีคุณลักษณะของการสื่อสารจากเบื้องบน (หน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจ) ไปสู่เบื้องล่าง (ประชาชน) และมีบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารในแนวนอน (horizontal) และบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน (bottom-up) น้อยมาก ดังนั้น ในการยกระดับความเป็นวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาให้เป็นวิทยุชุมชนโดยชุมชน และเพื่อชุมชนที่แท้จริง วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรพิจารณาเพิ่มสัดส่วนของบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารในแนวนอน (horizontal) และบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน (bottom-up) ตามลำดับสัดส่วนจากมากไปหาน้อย และลดสัดส่วนบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (top-down) เพื่อให้เกิดการไหลของข่าวสารในทุกทิศทาง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) เพิ่มสัดส่วนของบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารในแนวนอน (horizontal) และบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน (bottom-up) ดังนี้

- (1) บทบาทในการเป็นเวทีแสดงความคิดเห็น โดยกำหนดให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของสังคมในท้องถิ่น อาทิ ปัญหาราคามันสำปะหลัง ปัญหาการ

หลอกลวงแรงงาน และปัญหายาเสพติด ฯลฯ เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็น และร่วมกันหาแนวทางในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาของสังคม และชุมชน ทั้งนี้ การเพิ่มบทบาทดังกล่าวในอีกด้านหนึ่งยังเป็นการเพิ่มบทบาทในการสะท้อน ปัญหาสังคมด้วย

ในส่วนของบทบาทในการเป็นเวทีแสดงความคิดเห็นของวิทย์ชุมชน จังหวัดนครราชสีมา นั้น ทีมวิจัยเห็นว่าวิทย์ชุมชนควรผลักดันให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ และมีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งให้ชุมชนได้แสดงความรู้สึก ปัญหา วิธีการวิเคราะห์ปัญหา รวมทั้งวิธีการแก้ปัญหาจาก ทักษะของชุมชนเองโดยให้มีความหลากหลาย อันจะนำไปสู่การยกระดับการร่วม คิดร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบ อีกทั้งยังช่วยขยายฐานคิดและมุมมองของคนใน ชุมชนให้กว้างขึ้นด้วย

- (2) บทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชน โดยเพิ่มการนำเสนอ เนื้อหาที่มีลักษณะของการเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้จาก ภูมิปัญญา เรื่องราว กิจกรรม ความเคลื่อนไหวท้องถิ่นทั้งระดับปัจเจกบุคคล และ ระดับกลุ่มของประชาชน โดยกำหนดให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับการทำการเกษตร ปลูก พืช เลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ และการรวมกลุ่ม ฯลฯ เพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชน กับประชาชนและในอีกมิติหนึ่งเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างประชาชนกับ ประชาชนอีกด้วย
- (3) เนื่องจากสภาวะปัจจุบันคนไทยส่วนหนึ่งให้ความสนใจและให้ความนิยมนวัตกรรมต่างชาติดีที่ไม่มีคุณค่า วิทย์ชุมชนจึงควรเพิ่มบทบาทของการเป็นสื่อกลาง ระหว่างประชาชนกับประชาชนหรือระหว่างชุมชนกับชุมชน โดยเฉพาะการนำเสนอ ภูมิปัญญาของชาวบ้านมานำเสนอ เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของตนเอง และผลในระดับกว้างยังเป็นการกระตุ้นให้คนไทยมองเห็นคุณค่า และให้ ความสนใจที่ดำรงไว้ซึ่งความเป็นไทย
- (4) บทบาทในการเป็นช่องทางการร้องเรียนและสอบถามข้อมูล วิทย์ชุมชนควรจัด เวลาในการออกอากาศในระดับที่เป็นรายการและในระดับที่เป็นสถานี ดังนี้ ใน ระดับรายการควรจัดเวลาเฉพาะสำหรับการร้องเรียนและสอบถามข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นช่วงกลางรายการ หรือท้ายรายการ สำหรับในระดับสถานี (กรณี ต้องการให้มีหลายช่วงเวลา) อาจจัดช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งไว้เฉพาะเพื่อให้เป็นพื้นที่ สำหรับการร้องเรียน และสอบถามข้อมูลโดยเฉพาะ ทั้งนี้ นอกจากจะช่วยในการ

จัดวางรูปแบบรายการ หรือผังรายการแล้ว ในระดับรายการยังเป็นการรักษา
ความต่อเนื่องของการดำเนินรายการได้อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม บทบาทดังกล่าวควรจัดบุคคลให้รับผิดชอบดูแลการรับ
เรื่องร้องเรียนต่าง ๆ ของประชาชนโดยเฉพาะเพื่อคอยรับเรื่องร้องเรียน และ
ประสานงานส่วนต่าง ๆ ภายในชุมชนที่เกี่ยวข้องให้เกิดการแก้ไขอย่างจริงจัง

สิ่งที่สำคัญที่สุดของการเพิ่มบทบาทในการเป็นช่องทางในการร้องเรียน คือ
การเพิ่มบทบาทในการติดตามตรวจสอบปัญหาที่ประชาชนร้องเรียนควบคู่กันไป
ทั้งนี้เพราะหากวิทยุชุมชนไม่สามารถเป็นที่พึ่งพาได้ ประชาชนอาจหันไปให้ความ
สำคัญ และพึ่งพากับสื่ออื่น

- 2) ลดสัดส่วนบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (top-down) โดย
เฉพาะบทบาทในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น ทั้งนี้จาก
การศึกษาด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหาพบว่า มีสัดส่วนสูงที่สุด คือ คิดเป็นร้อยละ 41.95
ดังนั้นหากวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมามีเป้าหมายให้วิทยุชุมชนเป็นสื่อเพื่อชุมชน
และโดยชุมชนอย่างแท้จริง วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจึงควรลดบทบาทดังกล่าว
ลงให้เหลือในสัดส่วนที่มีความสมดุลหรืออย่างน้อยต้องใกล้เคียงบทบาทตามทิศทาง
การไหลของข่าวสารในแนวนอน และตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน
- 3) นอกจากนี้การศึกษบทบาทของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา พบว่า ไม่ปรากฏบท
บาทในด้านของการวิพากษ์วิจารณ์ ตีความหรือเป็นเวทีของการโต้แย้ง และแสดง
ความคิดเห็น (debate and discussion) ทั้งอาจเป็นเพราะโครงสร้างที่รัฐเป็นเจ้าของ
และมีการบริหารและการจัดการที่ยังขึ้นต่อรัฐ จึงทำให้ไม่ปรากฏบทบาทในด้านของ
การวิพากษ์วิจารณ์ ตีความหรือเป็นเวทีของการโต้แย้ง และแสดงความคิดเห็น ซึ่งบท
บาทดังกล่าวจะช่วยให้ผู้ฟังมีมุมมองที่หลากหลาย และอาจนำไปสู่ข้อสรุปหรือแนว
ทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้ ดังนั้นวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควร
เพิ่มบทบาทดังกล่าว
- 4) วิทยุชุมชนควรขยายบทบาทในฐานะสื่อท้องถิ่นให้มากขึ้น โดยวิทยุชุมชนควรนำเสนอ
ข่าวในลักษณะของการนำเสนอข้อมูลที่รอบด้าน และมีการแสดงความคิดเห็นต่อข่าว
นั้น ๆ ซึ่งเป็นรูปแบบของการวิเคราะห์ข่าว และมีความหลากหลายของการนำเสนอให้
มากยิ่งขึ้น โดยอาจเสนอเป็นสารคดีเชิงข่าว ฯลฯ จะทำให้วิทยุชุมชนขยายบทบาท
ของตนในฐานะสื่อของท้องถิ่นหรือของชุมชนได้กว้างมากยิ่งขึ้น โดยเนื้อหาของข่าวดัง
กล่าวควรเป็นประเด็นท้องถิ่นด้วย

อย่างไรก็ตามทีมวิจัยยังเห็นว่า บทบาทหนึ่งของวิทยุชุมชนและเป็นบทบาทสำคัญที่จะทำให้อำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมาสามารถสร้างเสริมศักยภาพในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ คือบทบาทในการเป็นเวทีของการเข้ามามีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมเป็นชุมชนเดียวกัน ดังนั้นการดำเนินงานของวิทยุชุมชนจึงควรประกอบด้วยคนทุกกลุ่ม กล่าวคือ คนทุกกลุ่มในชุมชน อาทิ กลุ่มชุมชนในระดับตำบล และระดับอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดนครราชสีมา เช่น ชุมชนอำเภอสูงเนิน ฯลฯ หรือกลุ่มต่าง ๆ ต้องมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน และวิทยุชุมชนควรจัดทิศทาง การไหลของข้อมูลข่าวสารให้มีความสมดุล ทั้งทิศทางภายในชุมชนเอง และทิศทางระหว่างชุมชนกับภายนอกชุมชน โดยที่ทิศทางภายในของข้อมูลข่าวสารต้องเป็นไปอย่างรอบด้าน และมีลักษณะเป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสาร และทัศนะของทุกคน ทั้งนี้สัดส่วนของทิศทาง การไหลของข้อมูลข่าวสารควรสอดคล้องกับความจำเป็น และความต้องการของชุมชนในการพัฒนาชุมชน โดยรวมแล้วจะนำไปสู่ความเป็นสื่อเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

ในการปรับเปลี่ยนบทบาทดังกล่าว วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรกำหนดเป็นนโยบาย และเป้าหมายที่ชัดเจนในการปรับรูปแบบการนำเสนอ และเนื้อหารายการเพื่อให้เกิดบทบาทที่พึงประสงค์ตามประเด็นข้างต้น รวมทั้งดำเนินการด้วยวิธีการอื่น ๆ อาทิ ร่วมมือกับผู้ดูแลเสียงตามสายและหอกระจายข่าวเพื่อสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง และการสร้างเครือข่ายอาสาสมัครจากทุกกลุ่มในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับ ฯลฯ

- 5) จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่พบว่า ประชาชนในชุมชนหนองโสน และชุมชนบ้านบุ่ง อำเภอเมืองจังหวัดนครราชสีมาบางส่วนยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจและยังไม่ได้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้ของตน (right to know/right to be informed) รวมทั้งสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะ (right to inform) ที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และกฎหมายลูกอื่น ๆ ให้การรับรอง เช่น มาตรา 37 มาตรา 39 และมาตรา 59 ฯลฯ ดังนั้นวิทยุชุมชนควรให้ความสำคัญในบทบาทของการให้ความรู้ เพื่อขยายแนวคิดของผู้ฟังให้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้ของตน และสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะให้มากยิ่งขึ้น

แนวทางปฏิบัติที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเขียนบท (script) เพื่อออกอากาศในรายการวิทยุชุมชน หรือรายการอื่นของสถานี เพื่อให้ความรู้กับประชาชน ดังนี้

- (1) บทรายการวิทยุเรื่อง สิทธิในการสื่อสารของประชาชน
- (2) บทรายการวิทยุเรื่อง การจัดรายการวิทยุชุมชน
- (3) บทรายการวิทยุเรื่อง เราจะเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนได้อย่างไร

ฯลฯ

- 6) เนื่องจากการศึกษาด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีบทบาทในการประสานสามัคคีในประเด็นปัญหาต่าง ๆ เช่น กรณีการชุมนุมของเกษตรกรเพื่อเรียกร้องราคามันสำปะหลัง ฯลฯ นั้นที่มิจัยมีความเห็นว่า วิทยุชุมชนควรจะช่วยขยายภารกิจด้านการประสานสามัคคีเชิงรุก โดยใช้กิจกรรม วิทยุชุมชนสัญจรเข้าไปสัญจรเพื่อศึกษาและรายงานสภาพปัญหาต่าง ๆ เพื่อระดมความคิดเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหของชุมชน และของสังคม และหางบประมาณสนับสนุนให้เพียงพอในการดำเนินงาน รวมทั้งกำหนดแนวทางในการจัดการสัญจรให้ชัดเจน ทั้งด้านการประสานงาน การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่อย่างละเอียดล่วงหน้าก่อนดำเนินการ

1.6 โครงสร้างพื้นฐานทางด้านเทคนิค

ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานทางด้านเทคนิค เป็นปัญหาเกี่ยวกับอุปกรณ์เครื่องมือในการผลิตรายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมพบว่า มีปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ปัญหาการมีจำนวนเลขหมายโทรศัพท์น้อย ซึ่งในระยะเริ่มต้นของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีเลขหมายโทรศัพท์ที่ใช้ในการผลิตรายการในรูปแบบของการเปิดสายให้ผู้ฟังพูดคุยผ่านรายการ (phone-in) จำนวน 1 เลขหมาย แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2544) มีจำนวน 2 เลขหมาย
- 2) ปัญหาคุณภาพไมโครโฟนไม่ดีนัก และมีจำนวนไมโครโฟนในห้องส่งน้อย โดยเฉพาะห้องผู้ประกาศ ที่ใช้สัมภาษณ์ผู้ร่วมรายการออกอากาศ ซึ่งมีจำนวน 1 ตัว ทำให้การจัดรายการเป็นไปด้วยความลำบาก โดยเฉพาะกรณีที่ผู้ร่วมรายการจำนวนมากกว่า 2 คนขึ้นไป เนื่องจากต้องคอยเคลื่อนย้ายไมโครโฟนไปยังผู้ที่พูดในรายการ
- 3) ปัญหาการมีจำนวนหูฟัง (headphone) ที่สำหรับฟังระดับเสียงที่พูดออกอากาศน้อย ทำให้ผู้ร่วมรายการ และหรือผู้ให้สัมภาษณ์ไม่สามารถรู้ตัวตนเองพูดในระดับเสียงใด

จากปัญหาดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญส่วนหนึ่งที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการนำเสนอรายการในรูปแบบที่มีผู้ร่วมในรายการ เช่น การสัมภาษณ์ และการอภิปราย เป็นต้น ดังนั้นกรมประชาสัมพันธ์หรือวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรสนับสนุนหรือจัดหาวัสดุอุปกรณ์ด้านต่าง ๆ ดังนี้

- เพิ่มจำนวนเลขหมายโทรศัพท์ที่ใช้ในการผลิตรายการให้มากขึ้น เพื่อเอื้อให้เกิดการสื่อสาร 2 ทาง จากหลายฝ่ายได้ในคราวเดียว

- เพิ่มไมโครโฟนให้มีจำนวนมากกว่าเดิมหรือจัดหาไมโครโฟนที่มีคุณภาพดีที่มีความไวในการรับสัญญาณเสียงสูง
- เพิ่มจำนวนหูฟัง (headphone) พร้อมชุดต่อสายสัญญาณในห้องผู้ประกาศให้มากขึ้น และเพียงพอต่อการผลิตรายการสนทนา สัมภาษณ์ หรืออภิปราย ฯลฯ

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา โดยเฉพาะภาครัฐที่เป็นเจ้าหน้าที่ของสถานี พบว่า การจัดกิจกรรม “วิทยุชุมชนสัญจร” ในแต่ละครั้งที่ผ่านมา ณ พื้นที่ต่าง ๆ จะทำได้ก็ต่อเมื่อเป็นพื้นที่ที่มีไฟฟ้า และคู่สายโทรศัพท์เท่านั้น เพื่อให้กิจกรรมดังกล่าว สามารถถ่ายทอดสดออกอากาศได้ ดังนั้นในการเลือกพื้นที่เพื่อจัดกิจกรรม “วิทยุชุมชนสัญจร” ตัวแปรสำคัญตัวแปรหนึ่งคือ การมีไฟฟ้า และคู่สายโทรศัพท์ ซึ่งพื้นที่ใด ไม่มีไฟฟ้าและคู่สายโทรศัพท์ หรือมีไฟฟ้า แต่คู่สายโทรศัพท์มีระยะทางไกลเกินกว่าสายเชื่อมต่อที่สถานีมีก็อาจจะไม่ได้รับการพิจารณาให้เป็นพื้นที่เพื่อการจัดกิจกรรมวิทยุชุมชนสัญจร ปัญหาดังกล่าวทำให้การจัดกิจกรรมสัญจรไม่ครอบคลุมทุกชุมชน และทุกพื้นที่

แนวทางแก้ไขประการหนึ่งคือ วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรพิจารณาจัดหาชุดบันทึกเสียงที่เคลื่อนที่ได้ (ที่ประกอบด้วยเครื่องผสมสัญญาณเสียง (mixer) และไมโครโฟน 3-4 ตัว) และมีแหล่งกำเนิดไฟฟ้าจากแบตเตอรี่หรือถ่านไฟฉาย ฯลฯ หรืออาจประยุกต์โดยใช้เทปบันทึกเสียงของงานข่าวเพื่อจัดกิจกรรมวิทยุชุมชนสัญจรในรูปของเทปรายการตามพื้นที่ที่มีอุปสรรคดังกล่าว

นอกจากนี้ปัญหาทางด้านเทคนิคที่เป็นข้อค้นพบจากการวิเคราะห์รูปแบบรายการ คือ ปัญหาความไม่สมดุลของคุณภาพของเสียงที่ออกอากาศ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การรายงานข่าวจากจุดเกิดเหตุ หรือการสัมภาษณ์ผ่านทางโทรศัพท์ ระดับของเสียงระหว่างผู้ดำเนินรายการในห้องส่งกับผู้รายงานหรือผู้ให้สัมภาษณ์มีความไม่สมดุลของเสียง กล่าวคือเสียงของผู้ดำเนินรายการจะดังในขณะที่เสียงของผู้รายงานหรือผู้ให้สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์จะเบาอย่างมาก ซึ่งทำให้รายการฟังแล้วไม่รู้เนื้อเรื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อจำกัดทางด้านเทคนิค ที่ทางสถานีวิทยุฯ ควรตระหนักและให้ความสำคัญกับปัญหาดังกล่าว เพื่อให้ได้ระดับเสียงที่คงที่ชวนฟัง ชวนติดตาม และไม่ก่อให้เกิดข้อจำกัดในการดึงความสนใจผู้ฟัง

2. ข้อเสนอแนะต่อการกำหนดนโยบายระดับชาติในการปฏิรูปสื่อเพื่อประชาชนและชุมชน

เนื่องจากความไม่ชัดเจนในรูปแบบและทิศทางของวิทยุชุมชน ประกอบกับไม่มีการประชาสัมพันธ์เพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนถึงความหมาย และความสำคัญของวิทยุชุมชน รวมทั้ง

ความสามารถ และรูปแบบหรือแนวทางในการเข้ามีส่วนร่วมในวิถียุชุมชน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรมีการกำหนดคุณลักษณะของวิถียุชุมชนให้ชัดเจน และประชาสัมพันธ์ในเชิงรุกเพื่อสร้าง และกระตุ้นให้ชุมชนเห็นความสำคัญ และเข้ามีส่วนร่วมในวิถียุชุมชนในทุกระดับทั้งการกำหนดนโยบาย การบริหารและการจัดการ การดำเนินงาน ฯลฯ โดยใช้สื่อทุกประเภท ทั้งสื่อบุคคล สื่อพื้นบ้าน สื่อมวลชน และหอกระจายข่าว ฯลฯ

ในส่วนคุณลักษณะของวิถียุชุมชนนั้น ทีมวิจัยขอเสนอแบบ (model) จำนวน 3 แบบ ดังนี้

แบบที่	การเป็นเจ้าของ	ขนาด / จำนวน	การบริหารจัดการ	การควบคุม	แหล่งงบประมาณ	ปัจจัยกำหนด และปัจจัยสนับสนุน
1.	ประชาชน	1 สถานี 1 คลื่น ความถี่	ประชาชน : อยู่ใน รูปของคณะ กรรมการ และมี อาสาสมัคร แบบ ประจำมีค่าตอบแทน และอาสาสมัครที่ไม่มีค่า ตอบแทน	ประชาชน ควบคุมกัน เอง ภายใต้ กฎระเบียบ ของสังคม และ กฎหมายที่ เกี่ยวข้อง	1) ระดมทุนภายในชุมชน 2) จัดตั้งกองทุน ของชุมชน 3) เงินบริจาคของ คนในชุมชน และ หรือโฆษณาใน ท้องถิ่น	1) กสท. จัดสรรคลื่นความถี่ให้ ประชาชน 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดการ อบรมให้ความรู้เพื่อเตรียมความ พร้อมด้านต่าง ๆ อาทิ การบริหาร จัดการ การจัดรายการ การดูแล และซ่อมแซมอุปกรณ์สถานีฯลฯ แก่ประชาชน 3) ชุมชนทุกกลุ่มเข้ามีส่วนร่วมใน ทุกระดับ 4) ปัจจัยทางสังคม และเศรษฐกิจ ของแต่ละจังหวัด อาทิ ความเข้ม แข็ง และความพร้อมด้านทุนของ ชุมชน ฯลฯ
2.	ประชาชนเป็นเจ้าของ ของช่วงรายการใน สถานีของรัฐ	ช่วงรายการควรมี มากกว่า 3 ชั่วโมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความ ต้องการของชุมชน หรือขนาดของ จังหวัด* ได้แก่ 1) จังหวัดที่มีขนาดใหญ่ อาทิ เชียงใหม่ สงขลา นครราชสีมา ฯลฯ ควรมีมากกว่า 8 ชั่วโมง 2) จังหวัดขนาด กลาง อาทิ เชียงราย อุดรธานี ฯลฯ ควรมี มากกว่า 6 ชั่วโมง 3) จังหวัดขนาดเล็ก อาทิ พิจิตร นนทบุรี	..	..	..	1) รัฐควรจัดสรรเวลาให้เป็นของ ประชาชน รวมทั้งให้อิสระในการ ดำเนินงานอย่างเต็มที่ 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดการ อบรมให้ความรู้เพื่อเตรียมความ พร้อมด้านต่าง ๆ อาทิ การบริหาร จัดการ การจัดรายการ การดูแล และซ่อมแซมอุปกรณ์สถานีฯลฯ แก่ประชาชน 3) ชุมชนทุกกลุ่มเข้ามีส่วนร่วมใน ทุกระดับ 4) ปัจจัยทางสังคม และเศรษฐกิจ ของแต่ละจังหวัด อาทิ ความเข้ม แข็ง และความพร้อมด้านทุนของ ชุมชน ฯลฯ 5) สถานีจัดสรรเวลารายการสอดคล้องกับความต้องการหรือวิถีชีวิต

		ลํานว ๔๗๓ ควรมียา กว่า 3 ชั่วโมง				ของชุมชน
3.	รัฐ	..	ดำเนินงานโดย ประชาชน โดย บุคลากรของรัฐมี บทบาทเป็นพี่เลี้ยง	ประชาชน และกฎ ระเบียบ ของหน่วย งานรัฐ และ กฎหมายที่ เกี่ยวข้อง	รัฐ (หรือประชาชน ส่วนหนึ่ง)	1) ผู้อำนวยการสถานีให้การ สนับสนุน ช่วยเหลือ และยกระดับ ในการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) สถานีจัดสรรเวลารายการสอ คล้องกับความต้องการหรือวิถีชีวิต ของชุมชน 3) สถานีจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ อย่างต่อเนื่องโดยมีเป้าหมายเพื่อ ให้ประชาชนได้เรียนรู้ และปฏิบัติ จริง 3) ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม และใช้เป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อ เตรียมความพร้อม 4) สถานีควรจัด "วิทยุชุมชน สัญจร" ยังพื้นที่ห่างไกลและไม่มี โทรศัพท์เพื่อขยายการมีส่วนร่วม ของภาคประชาชน 5) หน่วยงานรัฐที่เป็นเจ้าของเวลา กำหนดเป้าหมาย นโยบาย และ แผนงานในการดำเนินการ และชี้ แจงให้บุคลากรสถานี และประชา ชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมรับทราบ

*หมายเหตุ : ขนาดของจังหวัดขึ้นอยู่กับจำนวนประชากร และสภาพทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

จากตารางข้างต้น ในแต่ละแบบมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 แบบ "สื่อประชาธิปไตย"

1) การเป็นเจ้าของ

เนื่องจากการศึกษาพบว่า ลักษณะโครงสร้างการเป็นเจ้าของที่วิทยุชุมชนยังคงเป็นของรัฐ จึงทำให้วิทยุชุมชนที่ปรากฏในปัจจุบันมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมน้อยมาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจน และดำเนินการอย่างจริงจังในการที่จะจัดสรรคลื่นความถี่ให้กับประชาชน โดยกำหนดให้ 1 ชุมชน 1 สถานีหรือ 1 คลื่นความถี่

2) โครงสร้าง และการบริหารจัดการ

โครงสร้างองค์กรของวิทย์ชุมชน ควรประกอบด้วยคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนที่คัดเลือกจากคนในชุมชนมีหน้าที่ในการกำกับดูแลเชิงนโยบาย และกำหนดข้อบังคับการทำงานร่วมกัน ฯลฯ

ในการคัดเลือกคณะกรรมการควรให้มีการกระจายและไม่เฉพาะเจาะจงผู้นำความคิดเห็นหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควรเปิดโอกาสให้ตัวแทนชุมชนที่สนใจเข้ามีส่วนร่วม โดยการตั้งประชาคมและนำเอาเวทีประชาคมที่มีอยู่ แล้วประสานเครือข่ายที่เป็นชาวบ้านมาร่วมกัน หรือการตั้งเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคม ฯลฯ

แนวทางหนึ่งที่จะทำให้ได้กรรมการฯ ที่มาจากตัวแทนของชุมชน คือ การให้ในพื้นที่ระดมความคิดเห็นในการสรรหา โดยอาจสำรวจกลุ่มคน หรือชุมชนในพื้นที่แล้วจึงสรรหา และเสนอให้มีการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการ ฯลฯ

โดยจัดแบ่งกลุ่มงานต่าง ๆ อาทิ งานบริหาร งานด้านเทคนิค งานติดตาม และประเมินผลงาน ประสานงาน และงานฝึกอบรม ฯลฯ

การดำเนินงานของวิทย์ชุมชน ควรมีอาสาสมัครที่เป็นคนในชุมชน มีอาสาสมัครแบบประจำมีค่าตอบแทน กับอาสาสมัครที่ไม่มีค่าตอบแทน โดยคำนึงถึงความสามารถและความเชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเกษตร ฯลฯ

อาสาสมัครถือว่าการมีส่วนร่วมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลแบบเป็นไปเอง (spontaneous) คือเข้าร่วมเพื่อเป้าหมายในการใช้สื่อแก้ปัญหา และพัฒนาตนเอง ชุมชน ทั้งนี้ควรเป็นบุคคลที่มีใจรัก ทุ่มเททั้งกาย และใจ มีความเสียสละ มีความรักสามัคคี (ในการร่วมมือ) มีจิตสำนึกที่เป็นสาธารณะ ทั้งนี้มีอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนจากหลากหลายกลุ่ม กล่าวคือ ควรเป็นบุคคลที่เป็นตัวแทนของชุมชนที่หลากหลายที่ได้จากการสรรหา โดยในการสรรหาบุคคลที่จะเข้ามีส่วนร่วมดังกล่าว ควรคำนึงถึงการตัวแทนของภาคประชาชนอย่างแท้จริง และมีวิธีการในการสรรหาในลักษณะเปิดเสรี

นอกจากนี้อาสาสมัครควรมีทั้งที่เป็นอาสาสมัครที่ทำงานเต็มเวลา (full time) และทำงานบางเวลา (part time) และสามารถหมุนเวียนกันได้ตลอดเดือนหรือปี และสามารถทำหน้าที่แทนกันได้ หากมีอาสาสมัครมีภารกิจอื่นสำคัญเร่งด่วน

แนวทางการปฏิบัติต่อเนื่องหลังจากที่ได้อาสาสมัครแล้ว รัฐควรจัดอบรม เพื่อพัฒนาศักยภาพของอาสาสมัครอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอาสาสมัครที่มาจากภาคประชาชน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการมีส่วนร่วมให้กับอาสาสมัคร รวมทั้งเพื่อยกระดับการทำงานวิทย์ชุมชน ให้มีประสิทธิภาพและถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น เช่น จัดการฝึกอบรมแนวทางการบริหารและจัดการวิทย์ชุมชน และเทคนิค วิธีการจัดรายการหรือการดำเนินรายการวิทย์ชุมชน ฯลฯ แก่อาสาสมัคร เพื่อให้

อาสาสมัครที่เป็นผู้ร่วมดำเนินรายการได้พัฒนารายการให้ดึงดูดความสนใจจากผู้ฟังได้มากยิ่งขึ้น
ฯลฯ

สำหรับอาสาสมัครที่จะเป็นผู้ดำเนินรายการนั้น ควรมีคุณลักษณะดังนี้

- (1) ต้องเป็นคนในชุมชน และควรรู้ข้อมูลท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ อาทิ พื้นที่ภายในชุมชน ชื่อถนน ตรอก และซอย สถานที่ที่เป็นที่รู้จัก และปัญหาภายในชุมชน ฯลฯ ทั้งนี้เมื่อมีการสนทนาในรายการจะทำให้สามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว และเข้าใจ
- (2) มีทักษะในการใช้ภาษา (ทั้งภาษากลาง และภาษาถิ่น) ที่เข้าใจง่าย
- (3) รู้วิธีการถามคำถามให้ได้รายละเอียด
- (4) รู้วิธี และสามารถควบคุมประเด็นในการสนทนาในรายการได้
- (5) มีความเป็นกลาง ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นในรายการ
- (6) มีปฏิภาณไหวพริบ และสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี
- (7) เป็นผู้ใฝ่ศึกษาหาความรู้ทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

3) การควบคุม

วิทยุชุมชนควรมีการควบคุมด้วยประชาชนหรือคนในชุมชนเอง ภายใต้กฎระเบียบของสังคม และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม อีกด้านหนึ่งวิทยุชุมชนควรมีระบบการตรวจสอบภายใน และภายนอก โดยการตรวจสอบภายในนั้น ควรเป็นระบบที่เป็นอิสระ ซึ่งนอกจากบุคลากรภายในจะตรวจสอบเรื่องบัญชีแล้ว ระบบการตรวจสอบควรรวมถึงการตรวจสอบเพื่อการประเมินผลนโยบาย การปฏิบัติการใช้อำนาจหน้าที่ และคุณภาพของการบริหารและการจัดการ ฯลฯ ด้วย ในด้านการตรวจสอบภายนอก วิทยุชุมชนควรเปิดโอกาส หรือช่องทางให้บุคคล กลุ่มคนภายนอก หรือประชาชนสามารถตรวจสอบได้ในทุกแง่มุม เช่นเดียวกับการตรวจสอบภายใน

4) แหล่งงบประมาณ

ดำเนินการได้หลายวิธี ดังนี้

- 4.1) ระดมทุนภายในชุมชน ด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งผ้าป่าเพื่อวิทยุชุมชน ฯลฯ หากไม่เพียงพออาจขอสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนทั้งภาครัฐ องค์กร การปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชน อาทิ อบต. กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ โดยไม่มีเงื่อนไขในการรับการสนับสนุนใด ๆ แต่อาจจัดช่วงเวลารายการให้เพื่อให้นำเสนอผลงานหรือสินค้าชุมชน

- 4.2) การบริหารจัดการของวิเทศชุมชน อาจให้มีการจัดตั้งกองทุนที่คนในชุมชนร่วมกันถือหุ้น โดยมีกรรมการบริหารกองทุน ซึ่งเป็นตัวแทนที่คัดเลือกจากคนในชุมชนกันเองทำหน้าที่ในด้านต่าง ๆ เช่น หารายได้ บริหารกองทุน และจัดสรรรายได้ของกองทุนมาสนับสนุนวิเทศชุมชน ฯลฯ

ในการระดมทุนหรือการขอสนับสนุนและการจัดตั้งกองทุนควรมีการวางระเบียบให้ชัดเจน โดยเฉพาะการสร้างความร่วมมือกันของคณะกรรมการฯ ว่าระบบตลาดที่มีขึ้นต้องเอื้อประโยชน์แก่วิเทศชุมชน และประชาชนอย่างแท้จริง มีการซื้อขายเวลาที่ชัดเจน เช่น สามารถให้มีโฆษณาแต่เป็นโฆษณาผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ระหว่างชุมชน และห้ามมิให้มีโฆษณาสินค้าและบริการอันก่อให้เกิดพฤติกรรมวัตถุนิยมแบบสิ้นเปลืองหรือสนองประโยชน์ของนายทุนเป็นหลัก แต่สามารถโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว หัตถกรรม เพื่อสร้างชื่อเสียงให้คนรู้จักในลักษณะที่คงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม และในส่วนของ การขอสนับสนุนจากภาครัฐนั้นควรมีกฎเกณฑ์เพื่อป้องกันการเข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินงานหรือตกเป็นเครื่องมือของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง

นอกจากนี้ควรมีการกำหนดกฎเกณฑ์ร่วมกันอย่างชัดเจนเกี่ยวกับการบริหารจัดการเรื่องงบประมาณ โดยต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้

5) ปัจจัยกำหนด และปัจจัยสนับสนุน

- 5.1) กสช. จัดสรรคลื่นความถี่ให้ประชาชน
- 5.2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ฯลฯ จัดการอบรมให้ความรู้เพื่อเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ อาทิ การบริหารจัดการ การจัดรายการ การดูแลและซ่อมแซมอุปกรณ์สถานีฯลฯ แก่ประชาชน
- 5.3) ชุมชนทุกกลุ่มเข้ามีส่วนร่วมในทุกระดับ ทั้งการร่วมเป็นกรรมการ การเป็นอาสาสมัครในการช่วยงานด้านต่าง ๆ
- 5.4) ปัจจัยทางสังคม และเศรษฐกิจของแต่ละจังหวัด อาทิ ความเข้มแข็ง และความพร้อมด้านทุนของชุมชน ฯลฯ

เนื่องจากปัญหาด้านงบประมาณที่ทำให้การดำเนินงานไปได้ด้วยความลำบาก ซึ่งส่วนหนึ่งส่งผลทำให้ชุมชนที่อยู่ห่างไกลไม่สะดวกที่จะเข้ามีส่วนร่วม ทั้งนี้วิเทศชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีสัญญาณครอบคลุมพื้นที่เกือบทั้งจังหวัด ซึ่งหากพิจารณาระดับของวิเทศชุมชนตามพื้นที่ครอบคลุมของสัญญาณ วิเทศชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรเป็นวิเทศชุมชนระดับจังหวัด

ดังนั้นหากจะให้มิวิทย์ชุมชนตามแนวคิดของวิทย์ชุมชนในระดับที่แคบลง ซึ่งหากจำแนกชุมชนตามพื้นที่เขตปกครองก็ควรให้มีวิทย์ชุมชนในระดับตำบล แต่ในกรณีในตำบลมีหมู่บ้านห่างไกลกันให้พิจารณาจำนวนตามพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายกับวิทย์ชุมชนในระดับจังหวัด และควรให้มีวิทย์ชุมชนเครือข่ายในระดับประเทศ เพื่อเชื่อมโยงชุมชนทั้งหมดของประเทศ

เนื่องจากการดำเนินงานวิทย์ชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเป็นโครงการนำร่องในระดับรายการเท่านั้น ดังนั้นกรมประชาสัมพันธ์อาจจะทดลองจัดทำโครงการนำร่องสถานีวิทย์ชุมชนเต็มรูปแบบกล่าวคือ เป็นการดำเนินงานโดยชุมชนและกลุ่มที่หลากหลาย และมีอำนาจ และมีอิสระในการบริหารและการจัดการ โดยมีบุคลากรสถานีเป็นพี่เลี้ยงช่วยสนับสนุน

1.2 แบบ “สื่อเพื่อประชาธิปไตย”

1) การเป็นเจ้าของ

การมอบเวลาให้กับคณะกรรมการฯ ที่มาจากตัวแทนชุมชนทุกกลุ่ม ที่มีความหลากหลาย และให้ชุมชนบริหารและจัดการด้วยตนเอง

ประชาชนเป็นเจ้าของช่วงรายการในสถานีของรัฐ ซึ่งช่วงรายการควรมีมากกว่า 3 ชั่วโมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชน หรือขนาดของจังหวัด ได้แก่

- จังหวัดที่มีขนาดใหญ่ อาทิ เชียงใหม่ สงขลา ฯลฯ ควรมีมากกว่า 8 ชั่วโมง
- จังหวัดขนาดกลาง อาทิ เชียงราย อุตรธานี ฯลฯ ควรมีมากกว่า 6 ชั่วโมง
- จังหวัดขนาดเล็ก อาทิ พิจิตรหนองบัวลำภู ฯลฯ ควรมีมากกว่า 3 ชั่วโมง

เป็นต้น

อย่างไรก็ตามการกำหนดจำนวนช่วงรายการ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการของชุมชน และบริบทของชุมชนแต่ละชุมชน

ในส่วนของการบริหารจัดการ การควบคุม และแหล่งงบประมาณนั้นสามารถใช้แนวทางตามแบบที่ 1 ได้

2) ปัจจัยกำหนด และปัจจัยสนับสนุน

- 2.1) รัฐควรจัดสรรเวลาให้เป็นของประชาชน รวมทั้งให้อิสระในการดำเนินงานอย่างเต็มที่
- 2.2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สถาบันการศึกษาในท้องถิ่น ฯลฯ จัดการอบรมให้ความรู้เพื่อเตรียมความพร้อมด้านต่าง ๆ อาทิ การบริหารจัดการ การจัดรายการ การดูแลและซ่อมแซมอุปกรณ์สถานีฯลฯ แก่ประชาชน
- 2.3) ชุมชนทุกกลุ่มเข้ามีส่วนร่วมในทุกระดับ ทั้งการร่วมเป็นกรรมการ การเป็นอาสาสมัครในการช่วยงานด้านต่าง ๆ

- 2.4) ปัจจัยทางสังคม และเศรษฐกิจของแต่ละจังหวัด อาทิ ความเข้มแข็ง และความพร้อมด้านทุนของชุมชน ฯลฯ
- 2.5) สถานีจัดสรรเวลารายการสอดคล้องกับความต้องการหรือวิถีชีวิตของชุมชน

1.3 แบบ “สื่อเพื่อการเรียนรู้”

โครงสร้างการเป็นเจ้าของแบบ “สื่อเพื่อการเรียนรู้” เป็นโครงสร้างปัจจุบัน (พ.ศ.2544) กล่าวคือ รัฐเป็นเจ้าของสถานี/คลื่นความถี่ แต่มีการบริหารจัดการ การควบคุม แหล่งงบประมาณ และปัจจัยกำหนด และปัจจัยสนับสนุน ดังนี้

- 1) การบริหารจัดการ
ดำเนินงานโดยประชาชน ขณะที่บุคลากรของรัฐมีบทบาทเป็นพี่เลี้ยง
- 2) การควบคุม
ควบคุมโดยประชาชน และกฎระเบียบของหน่วยงานรัฐ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
- 3) แหล่งงบประมาณ
งบประมาณจากรัฐ หรือได้จากประชาชนส่วนหนึ่งด้วยวิธีการระดมทุนภายในชุมชน
- 4) ปัจจัยกำหนด และปัจจัยสนับสนุน
 - 4.1) ผู้อำนวยการสถานีให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ และยกระดับในการมีส่วนร่วมของประชาชน
 - 4.2) สถานีจัดสรรเวลารายการสอดคล้องกับความต้องการหรือวิถีชีวิตของชุมชน
 - 4.3) สถานีจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องโดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้ และปฏิบัติจริง
 - 4.4) ภาคประชาชนเข้ามีส่วนร่วม และใช้เป็นโอกาสในการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อม
 - 4.5) สถานีควรจัด “วิทยุชุมชนสัญจร” ยังพื้นที่ห่างไกลและไม่มีโทรศัพท์เพื่อขยายการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน

นอกจากนี้ที่มียังมีข้อเสนออื่น ๆ ดังนี้

- 1) วิทยุชุมชนควรประชาสัมพันธ์เพื่อให้ทั้งประชาชน และหน่วยงานของรัฐในจังหวัดเข้าใจถึงบทบาท และหน้าที่ของรายการวิทยุชุมชนผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ สื่อมวลชนต่าง ๆ และสื่อบุคคล ฯลฯ

- 2) สร้างความพร้อมให้ชุมชน วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรสร้างความพร้อมให้ชุมชนก่อนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า ปัญหาการดำเนินงานอย่างหนึ่งของชุมชนคือ ความพร้อมในการดำเนินงาน การบริหารจัดการ โดยกลุ่มตัวอย่างบางส่วนเห็นว่าการดำเนินงานวิทยุชุมชนรัฐควรให้การสนับสนุนช่วยเหลือในช่วงแรก เช่น ให้ชาวบ้านคิดวิธีการบริหารจัดการแล้วเสนอรัฐ หากมีข้อแก้ไขปรับปรุงจะได้ช่วยให้อำนาจในช่วงแรกจากนั้นปล่อยให้ชาวบ้านดำเนินการเองต่อไป หรือ ให้ความรู้ในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์เกี่ยวกับการกระจายเสียง จัดอบรมการเป็นผู้ประกาศ ให้เรียนรู้การจัดรายการ และการบริหารจัดการ เรื่อง คน และงบประมาณ เป็นต้น

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการใช้วิทยุชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

- 1) เปิดโอกาส สร้าง และกระตุ้นทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน ซึ่งเมื่อทุกคนมีส่วนร่วม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ รักและหวงแหนสื่อของตน และพร้อมใจกันใช้วิทยุชุมชนในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ชุมชนจะมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น
- 2) ชุมชนควรกำหนดบทบาทของวิทยุชุมชนในแง่ของการสานความสัมพันธ์ภายในชุมชน และระหว่างชุมชน รวมทั้งบทบาทของการดำรงวัฒนธรรมในรูปแบบของการนำเสนอภาษาถิ่น เรื่องราวที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ฯลฯ
- 3) การใช้สื่อวิทยุชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งโดยลำพังจะเป็นไปได้ด้วยความลำบาก เพื่อสัมฤทธิ์ผลจึงควรประสานความร่วมมือจากส่วนอื่น ๆ อาทิ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลพื้นที่ เช่น พัฒนาชุมชน ฯลฯ ผู้นำชุมชน รวมทั้งองค์กรเอกชน เป็นต้น เพื่อช่วยเสริมและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

4. ข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต

- 1) เนื่องจากพบว่าในช่วงเวลาของการวิจัยนี้ เป็นช่วงเวลาที่มึนนักวิชาการทำวิจัยเกี่ยวกับวิทยุชุมชนจำนวนหนึ่งแต่แตกต่างกันตามพื้นที่โครงการนำร่องของกรมประชาสัมพันธ์ ดังนั้นเมื่อมีการรายงานผลการวิจัยในจำนวนดังกล่าวจึงควรมีการศึกษาข้อค้นพบของงานวิจัยเหล่านั้นเพื่อค้นหาความเหมือน และความต่างของข้อค้นพบในมิติต่าง ๆ เช่น บริบททางสังคม บนข้อสันนิษฐานที่ว่าพื้นที่ในแต่ละภูมิภาคมีลักษณะที่แตกต่างกันอันอาจจะทำให้วิทยุชุมชนมีลักษณะที่แตกต่างกัน

- 2) ต่อเนื่องจากข้อข้างต้น เมื่อพบว่ายังมีการศึกษาวิทยุชุมชนจังหวัดใด หรืออย่างน้อยภูมิภาคใดที่ขาดหายไป ควรมีการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นภาพรวมของทั้งประเทศ อันจะนำสู่การค้นพบรูปแบบ (model) เฉพาะของประเทศไทย
- 3) เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัย วิทยุชุมชนซึ่งเป็นโครงการนำร่องของกรมประชาสัมพันธ์ ดังนั้นเพื่อให้ได้แนวทางที่เป็นรูปธรรมสำหรับการพัฒนาให้เป็นวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง จึงควรวิจัยเชิงทดลองทำวิทยุชุมชนแบบเต็มรูปแบบตามสื่อประชาธิปไตย กล่าวคือ วิทยุชุมชนของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยทำการวิจัยในลักษณะให้คลื่นความถี่กับชุมชน และให้ชุมชนบริหารจัดการเอง และกระจายโครงการวิจัยให้ครอบคลุมทุกภูมิภาคของประเทศไทยซึ่งจะทำให้ได้ข้อค้นพบที่อาจมีความเหมือน และหรือความแตกต่างระหว่างพื้นที่แต่ละแห่ง
- 4) นอกจากการวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับวิทยุชุมชนแล้ว ควรมีการวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับโทรทัศน์ชุมชนด้วย ซึ่งนอกจากคุณลักษณะของสื่อที่ให้ผู้เปิดรับสื่อได้เห็นทั้งภาพ และได้ยินเสียง ประกอบกับในขั้นตอนการผลิตนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับวิทยุกระจายเสียงแล้ว วิทยุโทรทัศน์มีความซับซ้อนมากกว่า และการศึกษายังพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปิดรับสื่อโทรทัศน์ ดังนั้นสื่อโทรทัศน์จึงอาจเป็นสื่อหนึ่งที่ตอบสนองความต้องการ และความสนใจของชุมชนได้

ข้อเสนอแนะในส่วนของจังหวัดบุรีรัมย์

ทีมวิจัยจะนำเสนอข้อเสนอแนะด้านต่าง ๆ จากปัญหาที่พบจากงานวิจัย 4 ส่วน ได้แก่

1. ข้อเสนอแนะต่อวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์
2. ข้อเสนอแนะต่อการกำหนดนโยบายระดับชาติในการปฏิรูปสื่อเพื่อประชาชนและชุมชน
3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการใช้วิทยุชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน
4. ข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต

1. ข้อเสนอแนะต่อวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์

- 1) ควรมีการจัดอบรมชี้แจงเกี่ยวกับกฎระเบียบของกรมประชาสัมพันธ์ในการดำเนินงานเกี่ยวกับการผลิตรายการวิทยุกระจายเสียง รวมไปถึงจัดอบรมข้อที่พึงปฏิบัติได้สำหรับคณะอนุกรรมการและอาสาสมัครวิทยุชุมชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตรายการ

การเป็นครั้งคราวเมื่อมีมวลสมาชิกเพิ่มมากขึ้นในแต่ละรุ่นและควรมีการนัดประชุม คณะอนุกรรมการอย่างสม่ำเสมอเพื่อติดตามผลงานวิทยุชุมชน

- 1.1) การที่จะสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมควรจัดให้มีการฝึกอบรมผู้นำตามแนวทางขององค์กรพัฒนาเอกชนสากลจะทำให้ประชาชนในชุมชนรู้จักการมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งนั่นคือ คนในชุมชนจะมีระเบียบวินัยและรู้จักอุทิศตนเพื่อส่วนรวมจะทำให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของวิทยุชุมชน
- 1.2) ควรมีการเชิญประชาชนเข้ามาร่วมรายการหรือออกไปรายงานนอกสถานที่ ซึ่งจะมีผลในแง่การสื่อสารในลักษณะบอกต่อคือ แยกกับเชิญที่เชิญมาจะเป็นสื่อบุคคลไปกระจายข่าวสารแก่ญาติมิตรสหายให้ฟังรายการที่ตนได้ออกอากาศและจากนั้นอาจจะให้แนะนำแยกกับเชิญคนต่อไปเป็นลักษณะ snowball technique ซึ่งจะทำให้มีผู้ฟังเพิ่มขึ้นจากการที่ได้เชิญชวนประชาชนมาร่วมในรายการ
- 1.3) ควรมีการประชาสัมพันธ์รายการวิทยุชุมชนผ่านสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ที่ถือว่าเป็นสื่อที่อยู่ในความดูแลของกรมประชาสัมพันธ์ก็ทั้งไม่มีการเสียค่าเช่าเวลาโดยให้ประชาสัมพันธ์งานวิทยุชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การรับสมัครอาสาสมัครฯ การเชิญชวนบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่าง ๆ มาออกในรายการ เป็นต้นและเน้นย้ำรายการเด่น ๆ แต่ละช่วงแต่ละวันให้กลุ่มเป้าหมายได้ทราบหรือประชาสัมพันธ์ผ่านรายการทันข่าวเช้าวันนี้และรายการบอกกล่าวเล่าแจ้งที่มีคนฟังเยอะที่สุดเป็นประจำทุกวัน
- 1.4) ด้านการจัดหางบประมาณเพื่อมาสนับสนุนส่วนหนึ่งควรได้มาจากทุนทางสังคม เช่นจากชมรมอาสาสมัครฯ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนยินดีจ่ายค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อันเกิดจากการที่ตนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยใจสมัคร และการเปิดรับบริจาค เพื่อสนับสนุนงานของสื่อวิทยุชุมชนโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ จากองค์กรในชุมชน และสังคม เช่น อบต. เป็นต้น
- 1.5) ทีมวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ควรมีการจัดสร้างเครือข่ายประชาสังคมหรือเครือข่ายวิทยุชุมชนร่วมกันกับจังหวัดอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงเพื่อช่วยระดมทุนร่วมกันเช่น จากองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรเช่น องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs)

- 1.6) อานาวิธีหาทุนของ Marty Dulin ผู้บริหารวิทยุชุมชนแห่งเมืองโบเลเดอร์ รัฐโคโลราโดใช้นโยบายหาทุนให้กับวิทยุชุมชนโดยการหาทุนจากการโฆษณาจากร้านค้าปลีกขนาดย่อมและให้พูดโฆษณาสั้น ๆ เพียง 1 – 2 ประโยคเท่านั้น (Marty Dulin, 2001)
- 1.7) ในส่วนของการขาดบุคลากรที่เข้าร่วมในรายการอาจมีการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนให้แต่ละชุมชนมาร่วมจัดรายการหรือมาร่วมพูดคุยในรายการโดยจัดทำเป็นเวรแต่ละวันไปซึ่งจะไม่ผูกขาด เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอีกทั้งยังได้บุคคลที่หลากหลายเข้าร่วมในรายการ
- 1.8) จากการที่ทีมผู้วิจัยได้ไปสำรวจกลุ่มตัวอย่างพบว่ากลุ่มตัวอย่างชอบเนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตรมากที่สุดทางอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ควรจะมีรายการที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเกษตรโดยตรงเพราะปัจจุบันมีรายการประเภทนี้แค่ช่วงเดียวเท่านั้น

ข้อเสนอแนะของทีมวิจัยต่อประเด็นบทบาทของวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์

- 1) ปัจจุบันบทบาทของวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์มีลักษณะการสื่อสารจากบนลงล่างเพราะฉะนั้นควรเพิ่มสัดส่วนของบทบาทตามทิศทางกรไหลของข่าวสารในแนวนอน (horizontal) และบทบาทตามทิศทางกรไหลของข่าวสารจากล่างขึ้นบน (bottom-up) ดังนี้
 - 1.1) กำหนดให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของสังคมในท้องถิ่น เช่น ปัญหา ยาเสพติดปัญหาราคาพืชผล ฯลฯ เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและร่วมกันหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของสังคมและชุมชน ทั้งนี้การเพิ่มบทบาทดังกล่าวในอีกด้านหนึ่งยังเป็นการเพิ่มบทบาทในการสะท้อนปัญหาสังคมด้วย
 - 1.2) บทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชน โดยเพิ่มการนำเสนอเนื้อหาที่มีลักษณะของการเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้จากภูมิปัญญา เรื่องราว กิจกรรม ความเคลื่อนไหวท้องถิ่นทั้งระดับปัจเจกบุคคล และระดับกลุ่มของประชาชนโดยกำหนดให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับเกษตร ปศุสัตว์ เลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ และการรวมกลุ่มต่าง ๆ ฯลฯ เพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชนและในอีกมิติหนึ่งเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างประชาชนกับประชาชน

- 1.3) บทบาทในการเป็นช่องทางการร้องเรียน และสอบถามข้อมูลและบทบาทในการเป็นช่องทางในการติดตามตรวจสอบปัญหาที่ประชาชนร้องเรียนซึ่งถือว่าการสื่อสารจากล่างขึ้นบนที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมและสามารถก่อให้เกิดประโยชน์แก่พวกเขาได้เช่นเดียวกัน
 - 1.4) ลดสัดส่วนบทบาทตามทิศทางไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (top-down) โดยเฉพาะบทบาทในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น ทั้งนี้จากการศึกษาโดยการวิเคราะห์เนื้อหาพบว่ามีสัดส่วนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 95 ดังนั้นหากวิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์มีเป้าหมายให้วิทยุชุมชนเป็นสื่อเพื่อชุมชน และโดยชุมชนอย่างแท้จริง วิทยุชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์ต้องลดบทบาทดังกล่าว
2. ข้อเสนอแนะต่อการกำหนดนโยบายระดับชาติในการปฏิรูปสื่อเพื่อประชาชนและชุมชน
- 1) เนื่องจากการศึกษาพบว่า ลักษณะโครงสร้างการเป็นเจ้าของที่วิทยุชุมชนยังคงเป็นของรัฐจึงทำให้วิทยุชุมชนที่ปรากฏในปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจนในการที่จะจัดสรรคลื่นความถี่ให้กับชุมชน และในอนาคตเมื่อคลื่นความถี่ได้พัฒนาเป็นระบบดิจิทัลลดความจำกัดของการจัดสรรความถี่แทบจะหมดไปก็ว่าได้และต้นทุนอุปกรณ์ เครื่องมือต่าง ๆ ก็จะลดลงตามไปด้วย
 - 2) แนวคิดวิทยุชุมชนควรเป็นแนวคิดที่ต่อเนื่องและมีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วยไม่ว่ารัฐบาลใดเข้ามาบริหารประเทศจะต้องมองว่าวิทยุเป็นสื่อของชุมชนรัฐต้องให้การสนับสนุนโดยให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรับฟัง การบริหารและการดำเนินงาน
 - 3) ต้องมีกฎหมายประกอบการมารองรับ รัฐต้องจัดสรรเงินทุนเพื่อให้ประชาชนมีพลังที่จะดำเนินงานด้านวิทยุชุมชนต่อไปได้
 - 4) จำนวนของคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชนควรมีสัดส่วนที่เหมาะสม จึงควรมีกฎหมายหรือระเบียบกฎเกณฑ์รองรับสิทธิที่พึงมีต่อการผลิตรายการวิทยุชุมชนเช่น สิทธิในการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล เป็นต้น
 - 5) ด้านการได้ใบรับรองผู้ประกาศของภาคประชาชนที่จะเข้าร่วมจัดรายการควรมีการจัดสอบโดยมีการแบ่งภาษาออกเป็นภาษากลางและภาษาถิ่นใครสอบผ่านภาษาใดภาษาหนึ่งก็สามารถดำเนินการได้

ทั้งนี้การสอบใบผู้ประกาศในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเป็นการสอบเพื่อวัดความถูกต้องในการออกเสียงตามหลักการอ่านภาษาไทยเท่านั้นไม่ได้วัดว่าคนเหล่านั้นมีความสามารถในการจัดรายการมากน้อยเพียงใด

3. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางในการใช้วิทยุเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

- 1) ควรพึ่งพาหอกระจายข่าวเพื่อขยายวิทยุชุมชนเป็นลักษณะสื่อแบบผสมผสาน เพราะหอกระจายข่าวถือเป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะประชาสัมพันธ์งานของวิทยุชุมชนไปสู่ประชาชนในระดับรากหญ้าให้รับทราบ และฝ่ายบริหารเองต้องให้ความช่วยเหลือในการหางบประมาณมาสนับสนุนหอกระจายข่าวเพื่อเป็นค่าซ่อมแซม ค่าดูแล เป็นต้นอีกทั้งมีการกำหนดเปิดปิดอย่างเป็นระบบ เป็นการให้สิทธิแก่คนในชุมชนที่จะรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (the right to know) ตามรัฐธรรมนูญจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งเร็วขึ้น
- 2) จัดให้วิทยุชุมชนเป็นศูนย์กลางในการประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไปเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิทยุชุมชนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนมากที่สุดซึ่งจะส่งผลไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

4. ข้อเสนอแนะการวิจัยในอนาคต

- 1) ควรมีการศึกษาวิจัยบทบาทของผู้นำชุมชนซึ่งถือว่าเป็นสื่อบุคคลที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อคนในชุมชนและหอกระจายข่าวในการนำหลักและแนวคิดวิทยุชุมชนให้แพร่หลายสู่คนในชุมชนให้แพร่หลายมากที่สุด
- 2) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงทดลองว่าจะจัดรายการวิทยุชุมชนประเภทใด มีเนื้อหา รูปแบบรายการอย่างไร รวมไปถึงการดำเนินรายการอย่างไรถึงจะเป็นที่สนใจของคนในชุมชนอาจจะเลือกเอาชุมชนใดชุมชนหนึ่งเป็นชุมชนทดลอง
- 3) ควรมีการศึกษาวิจัยว่าการที่มีผู้เข้าร่วมชมรมอาสาสมัครนักวิทยุชุมชนบุรีรัมย์เป็นจำนวนมากมีวิธีสร้างเครือข่ายได้อย่างไรและมีวิธีการสร้างพลังหรือแรงกระตุ้นให้อาสาสมัครฯ ให้คงอยู่ได้อย่างไร
- 4) ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบวิทยุชุมชนกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคอาเซียน เพื่อขยายผลออกไปให้กว้างขวางอันจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นด้านทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติ

- 5) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อวิทยุชุมชนเพื่อการพัฒนาเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนศึกษาถึงบทบาท วิธีการ และแนวทางทั้งในปัจจุบันและอนาคตสามารถนำมาเป็นคู่มือการใช้สื่อวิทยุชุมชนเพื่อการพัฒนาได้

แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา¹

(Direction of Community Radio Development for Nakhon Ratchasima Provinces)

วีรพงษ์ พลนิกรกิจ² และนิภากร กำจรเมฆกุล³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันทั้งพัฒนาการ บทบาท สภาพปัญหา งบประมาณ และสื่อคู่แข่ง (competitive media) โครงสร้าง และปัจจัยที่ก่อให้เกิดโครงสร้างดังกล่าว การดำเนินงาน รูปแบบ และเนื้อหารายการ การใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และเพื่อแสวงหาวิธีการดำเนินงานที่ดีของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา รวมทั้งปัจจัยที่จะทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ด้วยวิธีวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) ที่อิงหลากหลายวิธี (multi-methods) การวิจัยพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเป็นวิทยุชุมชน ระดับรายการ และดำเนินการในลักษณะสื่อเพื่อสาธารณะ ที่เริ่มต้นจากนโยบายรัฐ และดำเนินงานภายใต้หน่วยงานรัฐ คือ กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งกำหนดกรอบการดำเนินงานส่วนหนึ่งไว้ให้สถานีวิทยุกระจายแห่งประเทศไทย (ในสังกัด) โดยสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา เป็นหนึ่งใน 19 สถานีนำร่อง ออกอากาศรายการในช่วงเวลาของสถานี ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2541 วิทยุชุมชนมีโครงสร้างระบบรัฐ ที่รัฐเป็นเจ้าของ มีการบริหารแบบการบริหารราชการ มีการควบคุม 3 ระดับ คือ การควบคุมระดับชาติ การควบคุมระดับหน่วยงาน และการควบคุมระดับปัจเจกบุคคล โดยภายในการควบคุมระดับหน่วยงานนั้น การควบคุมจากส่วนท้องถิ่นหรือระดับสถานีมีบทบาทในการควบคุมการปฏิบัติมากกว่าระดับอื่น มีการดำเนินงานโดยผู้มีอำนาจ (authorities) ไม่มีความหลากหลายของกลุ่ม และมีงบประมาณไม่เพียงพอในการดำเนินงาน ชุมชนส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้เข้ามีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ และผู้วางแผน และกำหนดนโยบาย แต่มีชุมชนจำนวนหนึ่งที่มีส่วนร่วมในรายการ และมีส่วนร่วมในฐานะแหล่งข้อมูล

¹ โครงการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ (นิเทศศาสตร์) สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

³ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

จากโครงสร้าง และการดำเนินงานดังกล่าว ทำให้วิทยุชุมชนให้ความสำคัญกับการนำเสนอรูปแบบรายการนิตยสารทางอากาศ และเนื้อหาที่เป็นข้อมูลข่าวสาร และความเป็นจริงที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสังคม และเนื้อหาภายในชุมชนมากที่สุด และมีบทบาทหลัก คือ การเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ (state apparatus) และมีบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (top-down) มากกว่าที่สุด

นอกจากนี้ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม และสังคมที่มีความหลากหลาย รวมทั้งปัจจัยทางการเมืองของจังหวัดนครราชสีมา มีผลต่อการดำเนินงานของวิทยุชุมชน ด้านสื่อคู่แข่ง วิทยุโทรทัศน์ ถือว่าเป็นสื่อคู่แข่งสำคัญของวิทยุชุมชน

ชุมชนจังหวัดนครราชสีมาส่วนใหญ่ไม่รู้จักวิทยุชุมชน สำหรับกลุ่มที่รู้จัก และฟังส่วนใหญ่ เห็นว่าวิทยุชุมชนให้ประโยชน์พอสมควร ฟังพอใจมากในเนื้อหา ต้องการให้มีรูปแบบรายการที่มีความเป็นกันเองและให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวท้องถิ่น และคาดหวังในระดับมากที่วิทยุชุมชนจะเป็นสื่อที่ช่วยเหลือได้เวลามีปัญหา สำหรับความคาดหวังในระดับน้อย เป็นความคาดหวังที่มีต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนระดับต่าง ๆ รวมทั้งความหวังที่จะเข้าเป็นเจ้าของคลื่นความถี่วิทยุหรือขอจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชน

วิธีการดำเนินงานที่ดีของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีดังนี้ ปรับโครงสร้างบุคคลโดยเพิ่มสัดส่วนของภาคประชาชนให้มากยิ่งขึ้น ให้อิสระในการบริหารจัดการ ปรับบทบาทการดูแลของเจ้าหน้าที่ สวท. และกำหนดบทบาทหน้าที่จากโครงสร้างการทำงานให้ชัดเจน ฯลฯ

ปัจจัยที่ทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน อาทิ วิทยุชุมชนต้องเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ และวิทยุชุมชนต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างระบบเครือข่ายชุมชน และต้องมีงบประมาณสนับสนุนวิทยุชุมชนอย่างเพียงพอ ฯลฯ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

แม้ว่าวิทยุกระจายเสียงจะสามารถแพร่กระจายข่าวสารสู่ประชาชนได้อย่างทั่วถึงแต่ไม่ได้หมายความว่าคุณประโยชน์ที่แท้จริงที่มีต่อผู้ฟังจะมีมากตามไปด้วย ซึ่งเหตุผลหนึ่งอาจเป็นเพราะเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอของรายการวิทยุไม่เป็นที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของผู้ฟัง ซึ่งในปัจจุบันจะพบว่าเรื่องของธุรกิจจะเข้ามามีบทบาทต่อการกำหนดรูปแบบ เนื้อหา และการนำเสนอของรายการวิทยุอย่างมาก จึงทำให้สื่อวิทยุในปัจจุบันคำนึงถึงเรื่องของผลประโยชน์มากกว่าที่จะคำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของผู้ฟัง (อุษา จันทน์ประภาศ, 2535) รวมทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจ

และการเมืองก็มีส่วนในการกำหนดรูปแบบ และเนื้อหารายการวิทยุทั้งในอดีตและปัจจุบัน (อุบลวรรณ ปิติพัฒนะโมษิต และคณะ, 2542)

อย่างไรก็ตามได้เกิดแนวความคิดในการถ่ายทอดข่าวสารที่สนองตอบต่อผู้รับอย่างแท้จริง โดยเกิดขึ้นในรูปแบบของการจัดรายการวิทยุกระจายเสียงรูปแบบหนึ่งที่เรียกว่า “วิทยุกระจายเสียงชุมชน (community radio)” โดยในปี พ.ศ. 2535 สุรินทร์ แปลงประสพโชค ได้ทดลองจัดทำรายการวิทยุชุมชนขึ้นที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย (สถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย) ระบบ เอฟ.เอ็ม. จังหวัดจันทบุรี การวิจัยทดลองครั้งนี้ได้ยึดกรอบแนวคิดของวิทยุชุมชนตามหลักการ democratic media และ participatory communication คือให้ประชาชนเข้าถึงสื่อได้ง่าย ช่วยกันคิดวางแผนกำหนดเนื้อหาการผลิตรายการร่วมกัน และเป็นเจ้าของหรือมีอำนาจการตัดสินใจในการบริหารรายการด้วยตนเอง โดยมีนายสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรีเป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำในด้านการจัดรายการ ซึ่งผลการทดลองพบว่าได้รับผลดีเป็นที่สนใจแก่ประชาชนในท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง (จุฬพล รอดคำดี, 2542)

กล่าวได้ว่า “วิทยุชุมชน” ถือเป็นการปฏิรูปสื่อมวลชนเพื่อสังคมและชุมชนอีกรูปแบบหนึ่งที่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันที่มีเจตนาให้การจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุและการดำเนินงานวิทยุและโทรทัศน์ของชุมชนและเอกชนมีลักษณะเป็นสื่อที่เป็นประชาธิปไตย (democratic media) คือ เพื่อประชาชน โดยประชาชน และของประชาชน และได้มีการขานรับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 มาตรา 40 ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการกระจายเสียงในสื่อวิทยุ โดยกรมประชาสัมพันธ์ได้ริเริ่มโครงการนำร่องวิทยุชุมชนกับคน อปม. (อาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน) โดยสำนักนโยบายและแผนการประชาสัมพันธ์ร่วมกับสำนักประชาสัมพันธ์ เขต 1 - 8 จัดวางโครงการและประชุมเผยแพร่แนวความคิด ทั้งนี้ได้ดำเนินการส่งกระจายเสียง ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2541 เป็นต้นมาสถานีละ 1 ชั่วโมงต่อวัน (สุรินทร์ แปลงประสพโชค, 2542)

สถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา เป็นสถานีวิทยุฯ ที่มีการดำเนินงานวิทยุชุมชนภายใต้ในโครงการนำร่องวิทยุชุมชนดังกล่าว ซึ่งเป็นที่คาดหวังว่าเมื่อชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิทยุชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการดำเนินงานวิทยุชุมชนดังกล่าว ได้สนองตอบต่อความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริงหรือไม่ อย่างไร ชุมชนมีการใช้ ฟังพอใจ ต้องการ และคาดหวังหรือไม่ อย่างไร ที่สำคัญการมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนดังกล่าวสอดคล้องกับปรัชญาหรือแนวคิดของวิทยุชุมชนที่แท้จริงหรือไม่ อย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่เป็นตัวกำหนดให้เกิดปรากฏการณ์หรือสภาพการณ์ของวิทยุชุมชนในจังหวัด

นครราชสีมาเช่นนั้น และที่น่าสนใจคือ กระบวนการทำงานของวิทยุชุมชนมีพัฒนาการ บทบาท สภาพปัญหา งบประมาณ วิธีการดำเนินงาน ลักษณะก.รมมีส่วนร่วมของชุมชน อุปสรรค และ ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งรูปแบบและเนื้อหารายการอย่างไร และทำไม ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นกรอบในการ พิจารณานหาแนวทางสนับสนุน และยกระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในสื่อกระจายเสียง โดยเฉพาะ วิทยุกระจายเสียง ที่สำคัญเพื่อให้ผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อชุมชนดงเจตนารมณ์ของมาตรา 40 ที่มุ่งให้สื่อมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย (democratic media) คือ เป็นสื่อเพื่อประชาชน โดยประชา ชน และของประชาชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสถานภาพของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันทั้งพัฒนาการ บทบาท สภาพปัญหา งบประมาณ และสื่อคู่แข่ง (competitive media)
- 2) เพื่อศึกษาโครงสร้างของวิทยุชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา และปัจจัยที่ก่อให้เกิดโครงสร้างดัง กล่าว
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา
- 4) เพื่อแสวงหาวิธีการดำเนินงานของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่ดี
- 5) เพื่อศึกษารูปแบบ และเนื้อหารายการของวิทยุชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา และปัจจัยที่ก่อให้เกิดรูปแบบ เนื้อหารายการดังกล่าว
- 6) เพื่อศึกษาการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังของชุมชนในจังหวัด นครราชสีมาที่มีต่อวิทยุชุมชน รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้ใช้ พึงพอใจ ต้องการและคาดหวังดังกล่าว
- 7) เพื่อแสวงหาปัจจัยที่จะทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ ดังนี้

- 1) มุ่งศึกษาเฉพาะสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมาที่ดำเนินรายการวิทยุ ชุมชน ระหว่างวันที่ 1 มีนาคม ถึงวันที่ 31 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544
- 2) การศึกษาลักษณะของรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุชุมชน โดยศึกษาจากเทปบันทึก รายการวิทยุชุมชนตั้งแต่ปี 2541 ทุกช่วงเวลาที่ย่อออกอากาศ ถึงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2544

- 3) การศึกษาผู้รับสารที่เป็นผู้ฟังวิทยุชุมชน โดยทำการศึกษาดังการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการและความคาดหวังของผู้รับสารต่อวิทยุชุมชน ระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม ถึงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2544

นิยามศัพท์

ชุมชน	หมายถึง ชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาที่อยู่ในพื้นที่ครอบคลุมการส่งสัญญาณกระจายเสียงของสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา ระบบ เอฟ.เอ็ม 105.25 เมกะเฮิรตซ์ (MHz) จำนวน 9 อำเภอ 13 ตำบล คือ อำเภอเมือง ได้แก่ ชุมชนตำบลหัวทะเล ชุมชนตำบลพุดซา ชุมชนตำบลมะเริง อำเภอโนนสูง ได้แก่ ชุมชนตำบลบึง อำเภอสูงเนิน ได้แก่ ชุมชนตำบลโคราษ อำเภอด่านขุนทด ได้แก่ ชุมชนตำบลบ้านเก่า ชุมชนตำบลโนนเมืองพัฒนา อำเภอขามทะเลสอ ได้แก่ ชุมชนตำบลพันดุง อำเภอจักราช ได้แก่ ชุมชนตำบลหนองพลวง อำเภอโชคชัย ได้แก่ ชุมชนตำบลท่าลาดขาว อำเภอปักธงชัย ได้แก่ ชุมชนตำบลเมืองปัก ชุมชนตำบลสะแกราช และอำเภอโนนไทย ได้แก่ ชุมชนตำบลคางพลู
วิทยุชุมชน	หมายถึง รายการวิทยุชุมชนที่ออกอากาศสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา ระบบ เอฟ.เอ็ม 105.25 MHz จำนวน 2 รายการ คือ รายการวิทยุชุมชนของคนโคราชและรายการเสียงชุมชน
การมีส่วนร่วม	หมายถึง ลักษณะการเข้าร่วมในวิทยุชุมชนของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เช่น การเข้าร่วมในฐานะเป็นผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย การเข้าร่วมในฐานะเป็นผู้ผลิตรายการ และการเข้าถึง เป็นต้น
โครงสร้างวิทยุชุมชน	หมายถึง ระบบที่ประกอบด้วยโครงสร้างการเป็นเจ้าของ การบริหารจัดการ ระบบการควบคุม และระบบตลาดของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

โครงสร้างเชิงระบบ	หมายถึง ระบบที่ประกอบด้วยโครงสร้างต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดวิทยุชุมชนที่ดี เช่น นโยบาย มาตรการ การส่งเสริม การจัดสรรงบประมาณทั้งในแง่ของปริมาณ และความต่อเนื่อง เป็นต้น
สถานภาพ	หมายถึง สถานภาพตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา อันได้แก่ พัฒนาการ บทบาท สถานภาพปัญหา งบประมาณ และสื่อคู่แข่ง
สื่อคู่แข่ง	หมายถึง สื่ออื่น ๆ ในชุมชนที่มีบทบาทต่อวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เช่น สื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ เป็นต้น
รูปแบบรายการ	หมายถึง ลักษณะการนำเสนอรายการ ของรายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เช่น รายการพูดคุย รายการข่าว รายการสารคดี รายการนิตยสารทางอากาศ รายการอภิปราย และรายการเพลงหรือดนตรี เป็นต้น
เนื้อหารายการ	หมายถึง ลักษณะของสารที่ปรากฏในรายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา เช่น เนื้อหาที่เป็นข้อมูลข่าวสารและความเป็นจริง อาทิ เนื้อหาเกี่ยวกับสังคม เนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษา และเนื้อหาเกี่ยวกับท่องเที่ยว ฯลฯ เนื้อหาที่เป็นเรื่องความบันเทิง อาทิ เพลง และกีฬา ฯลฯ
การใช้	หมายถึง การที่ชุมชนจังหวัดนครราชสีมาใช้ประโยชน์จากการฟังวิทยุชุมชน เช่น การนำไปใช้ประโยชน์มากหรือน้อย และลักษณะเนื้อหารายการที่นำไปใช้ประโยชน์ เป็นต้น
ความพึงพอใจ	หมายถึง ความพอใจ หรือชอบใจของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่มีต่อวิทยุชุมชน
ความต้องการ	หมายถึง สิ่งที่ชุมชนจังหวัดนครราชสีมาประสงค์จะเกิดขึ้นกับวิทยุชุมชนจังหวัดของตน เช่น ต้องการจะให้วิทยุชุมชนนำเสนอ

เนื้อหาอะไร และต้องการให้นำเสนอในรูปแบบใด เป็นต้น

ความคาดหวัง

หมายถึง การนิยามของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาต่อวิทยุชุมชน ความคาดหวังในระดับปัจเจกบุคคล เช่น คาดหวังผลประโยชน์ต่อชุมชน ในด้านเสริมสร้างความรู้ ช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหา เช่น เมื่อประสบ ปัญหาในการติดต่อราชการ ทำสิ่งของสูญหาย คาดหวังที่จะเข้ามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน ฯลฯ การคาดหวังในระดับชุมชน เช่น ช่วยกระตุ้นจิตสำนึกที่ดีในชุมชน ช่วยประสานกับหน่วยงานที่รับผิดชอบทันทีที่มีการร้องเรียน และช่วยป้องกันการเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น เป็นต้น

ปัจจัยแวดล้อมของชุมชนหมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนจังหวัดนครราชสีมาในด้านต่าง ๆ เช่น บริบทท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น

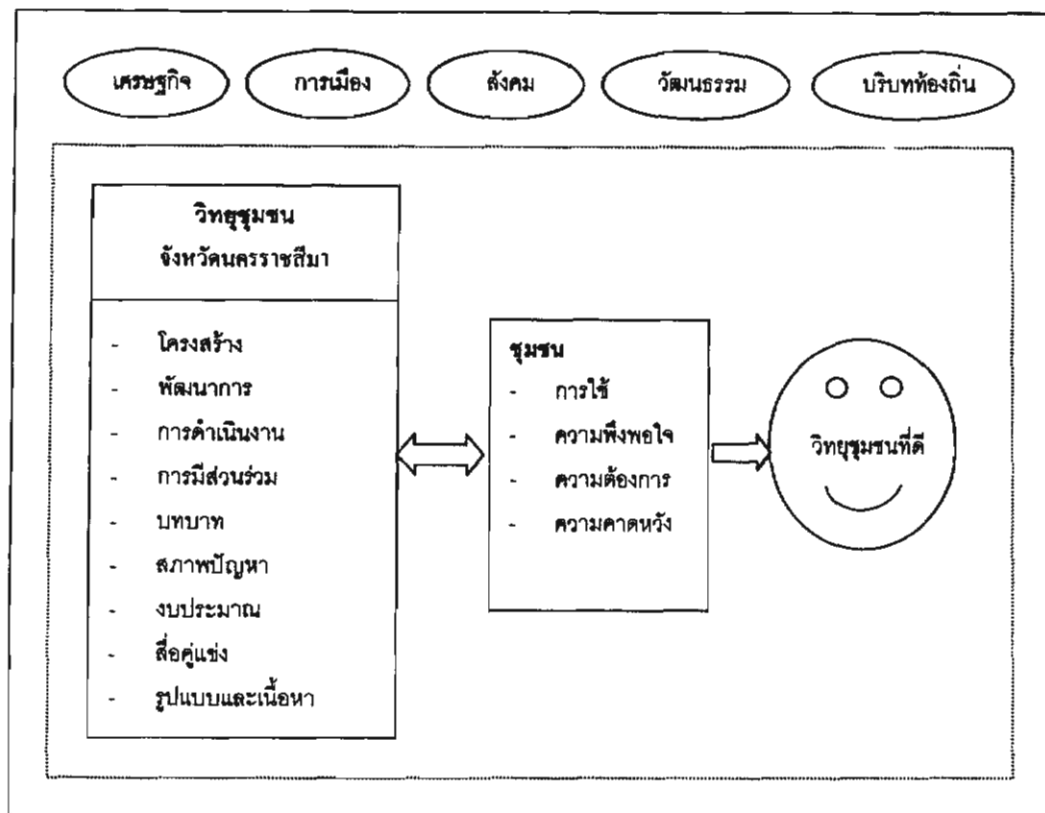
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้ ใช้แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชน
 - คุณลักษณะของการสื่อสารชุมชน (Community communication)
 - การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication)
2. แนวคิดวิทยุชุมชน (Community Radio)
3. ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Democratic-Participant Media Theory)
4. ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)
5. แนวคิดของกลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง (Political Economy of Media)
6. แนวคิดของสำนัก Birmingham
7. แนวคิดการใช้ และความพึงพอใจ (Uses and Gratifications)
8. แนวคิดกระบวนการในการเลือกและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการในการเลือก
9. ทฤษฎีความคาดหวังจากสื่อ (Expectancy Theory)
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่
 - การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนบทในเขตชานเมืองจังหวัดจันทบุรี โดยสุรินทร์ แปลงประสพโชค (2534)

- การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดจันทบุรี ของอุษา จันทรีประกาศ (2535)
- การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในรายการวิทยุเพื่อแก้ไขปัญหาจราจรในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา สถานีวิทยุ จส. เอฟ.เอ็ม.100 เมกะเฮิร์ต ของณัฏวรรณ์ วรนิชสกุล (2536)
- ปัจจัยที่มีผลต่อการเปิดรับข่าวสารจากสถานีวิทยุ จส.100 และการเป็นสมาชิกชมรม จส.100 ของ บุษราคม เอี่ยมอำไพ (2539)
- พฤติกรรมการสื่อสาร ความคาดหวังผลประโยชน์ และความน่าเชื่อถือของรายการวิทยุเพื่อสังคม และชุมชน : ศึกษากรณีสถานีวิทยุชุมชน โดยพิชญา รัตนพล (2540)
- การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน ของจิระวรรณ ตันกูรอนันท์ (2542)
- การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชนสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา ของทิวาพร แสนเมืองชิน (2543)
- รูปแบบสถานีวิทยุกระจายเสียงภาคประชาชนที่พึงประสงค์สำหรับประเทศไทย ภายหลังจากการปฏิรูประบบวิทยุกระจายเสียงตามเจตนารมณ์มาตรา 40 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ของสิขเรศ ศิราگانต์ (2544)
- อิทธิพลของสื่อมวลชนในการเสริมสร้างความร่วมมือและมีส่วนร่วมกระบวนการพัฒนาชนบท ของ บำรุง สุขพรรณ (2532)

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ทีมวิจัยจึงกำหนดกรอบการวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 แสดงกรอบการวิเคราะห์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (participatory research) ที่ประกอบด้วยตัวแทนจากภาคี อันได้แก่ ภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และนักวิชาการ และเป็นการวิจัยที่อิงหลากหลายวิธี (multi-methods) โดยมีประเภทข้อมูล หน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) แหล่งข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

- 1) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพ โครงสร้าง และปัจจัยที่ก่อให้เกิดโครงสร้าง วิธีการดำเนินงาน ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิทย์ชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ปัจจัยที่ทำให้วิทย์ชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ใช้หน่วยของการวิเคราะห์ในระดับกลุ่ม (group level) ประชากร ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ได้แก่ คณะอนุกรรมการฯ และคณะ

ทำงานฯ และคณะกรรมการบริหารและคณะทำงานรายการเสียงชุมชน เอกสาร (documents) ได้แก่ รายงานการประชุม บันทึกข้อความ เอกสารคำสั่ง และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาที่อยู่ในพื้นที่ครอบคลุมการส่งสัญญาณกระจายเสียงของสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย กลุ่มตัวอย่าง การวิจัยครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก และเอกสารคือ ประชากรทั้งหมด แต่ในส่วนของชุมชนนั้น ทีมวิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน กลุ่มตัวแทนภาครัฐ และภาคประชาชนที่เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ และชุมชนที่มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น โดยในส่วนของชุมชนนั้นจังหวัดนครราชสีมา คือ ชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอเมือง จำนวน 100-150 คน และชุมชนตำบลพันดุง อำเภอขามทะเลสอ จำนวน 150 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การสังเกตภาคสนาม (field observation) ทีมวิจัยโดยเฉพาะส่วนของนักวิชาการนั้น เข้าร่วมสังเกตภาคสนาม เข้าร่วมการประชุมคณะอนุกรรมการฯ และคณะทำงานฯ ในฐานะคณะทำงานฯ รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน และใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) โดยใช้เทปบันทึกเสียงเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ระหว่างเดือนมีนาคม ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2544 รวมทั้งการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 2 ครั้ง จังหวัดนครราชสีมา ครั้งที่ 1 ณ ชุมชนบ้านหนองโสน อำเภอเมือง วันศุกร์ที่ 22 มิถุนายน 2544 เวลา 09.00 - 15.00 น. ครั้งที่ 2 ณ ศาลาวัดบ้านโตนด-พูนผล ตำบลพันดุง อำเภอขามทะเลสอ วันพฤหัสบดีที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2544 เวลา 09.00-15.00 น. นอกจากนี้การศึกษาในทุกประเด็นข้างต้นยังได้จากการ imply และ infer ตอันท้าย รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลนาลักษณะ

- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ใช้หน่วยของการวิเคราะห์ในระดับหน่วยเนื้อหา (content units) ประชากร ได้แก่ รายการวิทยุชุมชนตามผังรายการ (layout) ของสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทย จังหวัดนครราชสีมา ระบบ เอฟ.เอ็ม 105.25 MHz กลุ่มตัวอย่าง ทีมวิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) เฉพาะรายการที่มีกระบวนการทำงานในรูปของคณะกรรมการบริหาร คณะอนุกรรมการฯ และหรือคณะทำงานผลิตรายการวิทยุชุมชน จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 2 รายการ ได้แก่ รายการวิทยุชุมชนของคนโคราช และรายการเสียงชุมชน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การรวบรวมเทปบันทึกรายการที่ทางสถานีบันทึกไว้ตั้งแต่เริ่มโครงการวิทยุชุมชนจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2544)

โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ เทปบันทึกเสียง และบันทึกเทปตลอดเวลาที่รายการกลุ่มตัวอย่างออกอากาศระหว่างวันที่ 15 มีนาคม ถึงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2544

- 3) ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการและความคาดหวังของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และปัจจัยที่ทำให้ใช้ พึงพอใจ ต้องการ และคาดหวัง ใช้หน่วยของการวิเคราะห์ในระดับปัจเจกบุคคล (individual unit) และในระดับกลุ่ม (group level) ประชากร ได้แก่ ชุมชนในจังหวัดนครราชสีมาที่อยู่ในพื้นที่ครอบคลุมการส่งสัญญาณกระจายเสียงของสถานีวิทยุ ฯ แห่งประเทศไทย จำนวน 9 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอโนนสูง อำเภอสูงเนิน อำเภอด่านขุนทด อำเภอขามทะเลสอ อำเภอจักราช อำเภอโชคชัย อำเภอปักธงชัย และอำเภอโนนไทย จำนวน 1,116,452 คน (เอกสาร ข้อมูลการปกครองจังหวัดนครราชสีมา ณ 31 สิงหาคม 2542) กลุ่มตัวอย่าง ที่มิวิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างไว้เป็นจำนวนไม่ต่ำกว่า 400 คน เพื่อให้สามารถเป็นตัวแทนของประชากรที่ต้องการศึกษาในการวิจัยครั้งนี้ได้ ทั้งนี้ได้อาศัยการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเปิดตารางสำเร็จของ Taro Yamane (อ้างถึงในวิเชียร เกตุสิงห์, 2534: 29) จากขนาดของประชากร 100,000 คนขึ้นไป ต้องการความเชื่อมั่นที่ระดับ 95% ความผิดพลาดไม่เกิน 5% จำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 400 คน และทำการสุ่มตัวอย่างตามพื้นที่ (cluster sampling) โดยพิจารณาจากการครอบคลุมในการกระจายเสียง ซึ่งกำหนดพื้นที่ ขอบเขตทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ในพื้นที่ครอบคลุมสัญญาณ 100 % และใกล้เคียง ได้แก่ พื้นที่ใน 9 อำเภอของจังหวัดนครราชสีมา ดังนี้ อำเภอเมือง อำเภอโนนสูง อำเภอสูงเนิน อำเภอปักธงชัย อำเภอโนนไทย อำเภอโชคชัย อำเภอจักราช อำเภอขามทะเลสอ และอำเภอด่านขุนทด (เอกสารสำเนาแผนที่ความเข้มสัญญาณวิทยุ ของ สวท. นครราชสีมา, 2543) จากนั้นกำหนดตำบลโดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายมีระบบ (systematic sampling) โดยการนับอย่างมีระบบจากบัญชีรายชื่อตำบลในแต่ละอำเภอที่เลือกมา (นับ 1-10 เลือกทุก ๆ สิบ) ได้ทั้งหมด 13 ตำบลจาก 9 อำเภอ ดังนี้ อำเภอเมือง ได้แก่ ชุมชนตำบลหัวทะเล ชุมชนตำบลพุดซา ชุมชนตำบลมะเริง อำเภอโนนสูง ได้แก่ ชุมชนตำบลบึง อำเภอสูงเนิน ได้แก่ ชุมชนตำบลโคราช อำเภอด่านขุนทด ได้แก่ ชุมชนตำบลบ้านเก่า ชุมชนตำบลโนนเมืองพัฒนา อำเภอขามทะเลสอ ได้แก่ ชุมชนตำบลพันดุง อำเภอจักราช ได้แก่ ชุมชนตำบลหนองพลวง อำเภอโชคชัย ได้แก่ ชุมชนตำบลท่าลาดขาว อำเภอปักธงชัย ได้แก่ ชุมชนตำบลเมืองปัก

ชุมขนตำบลสะแกราช อำเภอโนนไทย ได้แก่ ชุมชนตำบลคางพลู สำหรับการกำหนดหมู่บ้านใช้การกำหนดโควต้า (quota sampling) โดยกำหนด 50 % ของหมู่บ้านที่มีอยู่ในตำบลนั้น ๆ ซึ่งได้มา 72 หมู่บ้าน ในส่วนของการกำหนดครัวเรือนที่จะเข้าไปแจกแบบสอบถามใช้วิธี

การสุ่มอย่างมีระบบโดยการกำหนดโควตา โดยกำหนดจำนวนครัวเรือนหมู่บ้านละ 5 ครัวเรือน รวมจำนวนทั้งสิ้น 442 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ การวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) แบบวัดครั้งเดียว (one-shot descriptive study) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลคือ แบบสอบถาม (questionnaire) ที่ประกอบด้วยคำถามชนิดปลายปิด (close-ended questionnaire) และคำถามปลายเปิด (open-ended questionnaire) และในการเก็บรวบรวมข้อมูลทีมวิจัยได้ลงพื้นที่ด้วยตนเอง โดยมีผู้ช่วยวิจัยร่วมเก็บข้อมูล ซึ่งทีมวิจัยได้อบรมและแนะนำเพื่อให้ผู้ช่วยวิจัยเข้าใจแบบสอบถาม และสามารถใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ หรือแนะนำกลุ่มตัวอย่างได้อย่างถูกต้อง การเก็บรวบรวมข้อมูล ทีมวิจัยใช้เวลาในระหว่างวันที่ 1 กรกฎาคม ถึงวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2544 รวมทั้ง การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 2 ครั้งดังกล่าวข้างต้น

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ทีมวิจัยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีในบทที่ 2 และใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) รวมทั้งกรอบรูปแบบและเนื้อหารายการหลักใหญ่ของรายการ และกรอบย่อย ดังนี้ ลักษณะรูปแบบรายการ ซึ่งสุภาพร โพธิ์แก้ว (2541: 185-187) ได้จำแนกรูปแบบรายการวิทยุ ออกเป็น 7 รูปแบบ ดังนี้ รายการพูดคุย (talk programme) รายการข่าว (news programme) รายการสารคดีทั่วไป (feature) รายการนิตยสารทางอากาศ (magazine programme) รายการสาระบันเทิงปิกนิกะ (variety show) รายการละคร (drama programme) และรายการดนตรี (music programme) ในส่วนของลักษณะเนื้อหารายการนั้น ทีมวิจัยใช้กรอบเนื้อหารายการหลัก 3 ลักษณะ และกรอบย่อย ดังนี้ เนื้อหาที่เป็นข้อมูลข่าวสารและความเป็นจริง (information/reality content) เนื้อหาที่เป็นเรื่องความบันเทิง (fantasy/entertainment content) และ เนื้อหาโฆษณาสินค้าและบริการ นอกจากนี้ ยังใช้กรอบเนื้อหาภายใน และเนื้อหาจากภายนอกชุมชน ร่วมในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหารายการวิทยุชุมชนด้วย สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการและความคาดหวังของชุมชนจังหวัด นครราชสีมา และปัจจัยที่ทำให้ใช้ พึงพอใจ ต้องการและคาดหวัง ทีมวิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม SPSS และวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ใช้การแจกแจงความถี่ (frequency distribution) แสดงตารางแบบร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) เพื่ออธิบายข้อมูลด้านต่าง ๆ และกำหนดเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (rating scale) ตามแบบของ Likert

การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลักษณะรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุชุมชนนั้น ทีมวิจัยได้ทดสอบความน่าเชื่อถือ (reliability) จากการลงรหัส เพื่อตรวจสอบการลงรหัสว่าตรงกันกี่ครั้ง จึงนำมาหาค่าความเชื่อมั่น โดยอาศัยหลักการคำนวณของ Holsti (1969: 140)

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ (reliability) การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง อาทิ คณะอนุกรรมการฯ คณะทำงานฯ ฯลฯ ทีมวิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลจากการเปรียบเทียบกับบุคคลหลาย ๆ คน (cross-check) และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเป็นจริงหรือความแม่นยำ (validity) การบันทึกเทป ทีมวิจัยจึงเป็นผู้บันทึกเทปเอง

ในส่วนของการศึกษาการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการและความคาดหวังของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และปัจจัยที่ทำให้ใช้ พึ่งพอใจ ต้องการ และคาดหวัง ทีมวิจัยทำการทดสอบหาความเที่ยงตรง (validity) และความเชื่อถือได้ (reliability) ของแบบสอบถาม โดยนำแบบสอบถามที่ได้เรียบเรียงโดยอาศัยกรอบแนวคิดและทฤษฎีในบทที่ 2 แล้ว นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา และความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ และนำไปทำการทดสอบ (pre-test) ผู้ฟังรายการวิทยุ จำนวน 50 ชุด

ผลการวิจัยโดยสรุป

สถานภาพของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเริ่มต้นจากนโยบายรัฐ และดำเนินงานหน่วยงานรัฐ คือ กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งกำหนดกรอบการดำเนินงานส่วนหนึ่งไว้ให้สถานีวิทยุ แห่งประเทศไทย (ในสังกัด) โดยสถานีวิทยุ แห่งประเทศ จังหวัดนครราชสีมาเป็นหนึ่งใน 19 สถานีนำร่อง โดยเริ่มออกอากาศรายการวิทยุชุมชนของคนโคราชตั้งเดือนตุลาคม 2541 ต่อมาได้มีการเพิ่มเวลาออกอากาศ และร่วมกับเครือข่ายในจังหวัดผลิตรายการเสียงชุมชนเพิ่มเติม แต่ดำเนินงานได้ประมาณ 1 ปีครึ่ง ก็ถูกระงับรายการเพราะมีปัญหาหลายด้าน อาทิ การบริหารจัดการภายในรายการเสียงชุมชนที่ไม่เป็นระบบ เพราะไม่มีการกำหนดบทบาท และการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน ปัญหาเกี่ยวกับตัวบุคคล อาทิ การขาดวินัย และประพฤตินั้นไม่เหมาะสม ความขัดแย้งภายใน และขาดทักษะ และความรู้เกี่ยวกับการจัดรายการ ฯลฯ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2544) รายการวิทยุชุมชนของคนโคราชออกอากาศเวลา 11.00-12.00 น. 13.00-14.00 น. และเวลา 15.00-16.00 น.

โครงสร้างการดำเนินงานของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา พบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีโครงสร้างระบบรัฐ ที่รัฐเป็นเจ้าของ มีการบริหารแบบการบริหารราชการ จำแนกได้เป็น 3 ส่วนได้แก่ การบริหารและการจัดการส่วนกลาง ส่วนท้องถิ่น และการบริหารและการจัดการของ

วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริม และเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างหน่วยงานรัฐกับประชาชน ฯลฯ โดยมีอาสาสมัครประชาสัมพันธ์ประจำหมู่บ้าน (อปม.) ทำหน้าที่เป็นนักประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานมีการควบคุม 3 ระดับ คือ การควบคุมระดับชาติ การควบคุมระดับหน่วยงาน และการควบคุมระดับปัจเจกบุคคล ที่การควบคุมระดับหน่วยงานส่วนท้องถิ่นหรือระดับสถานีมีบทบาทในการควบคุมการปฏิบัติ (operative control) มากกว่าระดับอื่น ซึ่งมีการดำเนินงานโดยผู้มีอำนาจ (authorities) โดยเฉพาะภาครัฐ ทั้งในคณะกรรมการที่ปรึกษา คณะกรรมการบริหารฯ คณะอนุกรรมการฯ คณะทำงานฯ (ของรายการวิทยุชุมชนของคนโคราช) และคณะกรรมการบริหาร และคณะทำงานด้านวิทยุ (ของรายการเสียงชุมชน) และโดยเฉพาะในรายการวิทยุชุมชนของคนโคราชนั้น ไม่มีความหลากหลายของกลุ่ม และคณะกรรมการระดับบน (และคณะกรรมการบริหารฯ) มีการประชุมในระยะเริ่มต้น 2 ครั้ง ในส่วนของคณะกรรมการที่ปรึกษาไม่พบว่ามีการประชุมแต่อย่างใด แต่มีการประชุมร่วมคณะอนุกรรมการฯ และคณะทำงานฯ อย่างสม่ำเสมอประมาณเดือนละครั้ง (ยกเว้น ปี พ.ศ.2543 ที่มีการประชุม 6 ครั้ง) ในการดำเนินงานด้านการผลิตรายการนั้น แหล่งข้อมูลส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานรัฐในท้องถิ่น และมีการจัดกิจกรรมวิทยุชุมชนสัญจร สำหรับงบประมาณในการดำเนินงานนั้นได้รับงบประมาณทางตรงจากกรมประชาสัมพันธ์ และหน่วยงานอื่น และงบประมาณแบบทางอ้อมในรูปของกิจกรรมจากหน่วยงานต่าง ๆ และเงินจากประธานคณะอนุกรรมการฯ ฯลฯ แต่ก็ไม่เพียงพอในการดำเนินงาน

จากโครงสร้าง และการดำเนินงานดังกล่าว วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจึงให้ความสำคัญกับการนำเสนอรูปแบบรายการนิตยสารทางอากาศ เนื้อหาที่เป็นข้อมูลข่าวสาร และความ เป็นจริงที่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสังคม ในส่วนของเนื้อหาที่เป็นเรื่องความบันเทิงนั้นมุ่งนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเพลง และกีฬา โดยให้ความสำคัญกับเนื้อหาภายในชุมชนมากที่สุด ซึ่งนอกจากจะไม่มี ความสมดุลในเนื้อหาและรูปแบบรายการแล้ว การนำเสนอรายการไม่ได้ตอบสนองคนส่วนใหญ่ โดยเฉพาะคนที่อยู่ในภาคการเกษตร (ซึ่งพบจากการศึกษาว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม) นอกจากนี้ยังทำให้บทบาทหลักของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา คือ การเป็น เครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ (state apparatus) และมีบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารจากบนลงล่าง (top-down) มากกว่าบทบาทตามทิศทางการไหลของข่าวสารในแนวนอน (horizontal) และการสื่อสารจากล่างขึ้นบน (bottom-up)

นอกจากบทบาทหลักดังกล่าวแล้ว วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมายังมีบทบาทในด้านอื่น ๆ ตามลำดับดังนี้ 1) บทบาทในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น 2) บทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร 3) บทบาทในด้านการให้การศึกษา 4) บทบาทในการเป็นเครื่องมือทางการเมือง 5) บทบาทในการเป็นช่องทางการร้องเรียนและสอบถามข้อมูล 6) บทบาทในการให้ความบันเทิง 7) บทบาทในการเป็นสื่อกลางระหว่างประชาชนกับประชาชน 8) บทบาทในด้านการดำรงไว้ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ 9) บทบาทในการสะท้อนปัญหาของสังคม 10) บทบาทในการเป็นเวทีแสดงความคิดเห็น 11) บทบาทในการเตือนภัย 12) บทบาทในด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณี 13) บทบาทในการขัดเกลาทางสังคม 14) บทบาทในการระดมความร่วมมือ 15) บทบาทในการเป็นพลังทางเศรษฐกิจ 16) บทบาทในการเป็นสื่อกลางประสานงาน 17) บทบาทในการเป็นช่องทางในการติดตามตรวจสอบ (monitor) ปัญหาที่ประชาชนร้องเรียน 18) บทบาทในการประสานสามัคคี

เมื่อศึกษาในประเด็นการใช้ ความพึงพอใจ ความต้องการ และความคาดหวังวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาที่มีต่อวิทยุชุมชน พบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุช่วงวัยกลางคน (36-45 ปี) การศึกษาอยู่ที่ระดับประถมศึกษา พื้นเพเป็นชาวนครราชสีมา และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรมเป็นหลัก ไม่มีอาชีพรอง มีรายได้เฉลี่ยอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ (2,001-4,000 ต่อเดือน) ส่วนใหญ่มีสื่อโทรทัศน์ครอบครอง และเปิดรับสื่อโทรทัศน์มากที่สุดเช่นกัน ในขณะที่มีและเปิดรับสื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นอันดับสอง (ในสัดส่วนที่ใกล้เคียง) ในการเปิดรับสื่อนั้น พบว่าวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเปิดรับสื่อมวลชนได้แก่ สื่อโทรทัศน์ และวิทยุกระจายเสียงมากที่สุด หอกระจายข่าวเป็นอันดับที่สอง และมีสื่อบุคคล เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. และเพื่อนบ้าน ฯลฯ เป็นกลุ่มอันดับสาม และการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ไม่รู้จักวิทยุชุมชน สำหรับกลุ่มที่รู้จัก และฟังวิทยุชุมชนส่วนใหญ่เริ่มฟังวิทยุชุมชนเมื่อ 1-6 เดือนที่ผ่านมา โดยนิยมฟังที่บ้านเป็นส่วนใหญ่ และส่วนใหญ่เห็นว่าวิทยุชุมชนให้ประโยชน์พอสมควร รวมทั้งได้นำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยเนื้อหาที่นำไปใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับสุขภาพ ส่วนใหญ่ไม่เคยติดต่อกับรายการ แต่ผู้ที่ติดต่อกับรายการจะติดต่อทางโทรศัพท์ (โทรศัพท์เข้ารายการ) และติดต่อเพื่อขอเพลงมากที่สุด ส่วนใหญ่ที่ฟังชอบวิทยุชุมชนมาก ส่วนที่ชอบให้เหตุผลว่าเพราะมีเนื้อหาที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนต่าง ๆ ส่วนใหญ่ชอบรูปแบบรายการพูดคุยมากที่สุด นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการให้เสนอรายการในช่วงเวลาเดิม คือ เวลา 11.00-12.00, 13.00-14.00, 14.00-15.00 น. ต้องการให้มีเนื้อหาเกี่ยวกับข่าวท้องถิ่นมากที่สุด และต้องการให้มีรูปแบบรายการที่มีความเป็นกันเองมากที่สุด รวมทั้งต้องการให้มีการจัดรายการต่อไป โดยมีความคาดหวังในระดับมากที่สุดที่วิทยุชุมชนจะเป็นสื่อที่ช่วยเหลือพวกเขาได้เวลามีปัญหา สำหรับความคาดหวังในระดับน้อย เป็นความ

คาดหวังที่มีต่อการเข้าไปมีส่วนร่วมในวิद्यุชุมชนระดับต่าง ๆ รวมทั้งความหวังที่จะเข้าเป็นเจ้าของคลื่นความถี่วิทยุหรือขอจัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงของชุมชน

การวิจัยในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาในวิद्यุชุมชน พบว่า ในภาพกว้างนั้นชุมชนส่วนใหญ่สามารถมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร แต่การศึกษาพบว่า มีประชาชนส่วนหนึ่งเท่านั้นที่เปิดรับฟังวิทยุชุมชน และส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้เข้ามีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย แต่ก็มีชุมชนจำนวนหนึ่งที่มีส่วนร่วมในรายการ และมีส่วนร่วมในฐานะแหล่งข้อมูล ซึ่งให้เห็นว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเปิดช่องทาง และโอกาสให้ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมอย่างมาก โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในระดับสูง อันได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงานวิทยุชุมชน การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย และการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ

การดำเนินงานตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมามีปัญหาในหลายด้าน ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับนโยบาย และกฎระเบียบ ปัญหาด้านทรัพยากร (resources) ทั้งด้านการเงิน บุคคล และเทคนิค ปัญหาด้านการดำเนินงาน ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับการดำเนินงานภายในวิทยุชุมชน คือ ปัญหาเกี่ยวกับแผนงาน ปัญหาเกี่ยวกับการจัดรายการ ปัญหาด้านการจัดเก็บข้อมูล ปัญหาด้านการสำรวจและประเมินผลรายการ และปัญหาการไม่มีอิสระในการดำเนินงาน ปัญหาที่เป็นผลจากการดำเนินงานของวิทยุชุมชน คือ ปัญหาความไม่เข้าใจบทบาทของวิทยุชุมชนของหน่วยงานรัฐ และปัญหาการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ซึ่งแก่นของปัญหาส่วนหนึ่ง คือ โครงสร้างที่รัฐเป็นเจ้าของ ซึ่งมีการบริหารจัดการแบบราชการ มีการควบคุมแบบรัฐ และมีผู้มีส่วนร่วมส่วนใหญ่เป็นภาครัฐ จึงทำให้วิทยุชุมชนยังคงมีบทบาทในการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารของหน่วยงานท้องถิ่น โดยเฉพาะหน่วยงานรัฐ

ปัจจัยแวดล้อมของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชน

ทางด้านปัจจัยแวดล้อมของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา นั้น พบว่า วัฒนธรรม และสังคมของจังหวัดนครราชสีมา มีความหลากหลาย อันเกิดจากกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดที่หลากหลาย และส่วนใหญ่ยังคงเป็นสังคมชนบทที่รับข่าวสารจากผู้มีอำนาจ นอกจากนี้ชุมชนส่วนหนึ่งมีความคิดว่า วิทยุชุมชนไม่ใช่ของชุมชน จึงเป็นเรื่องของรัฐมากกว่าของชุมชน และภายในชุมชนมีเครือข่ายการสื่อสารด้วยการรวมกลุ่ม และเป็นสังคมระบบอุปถัมภ์ ส่วนด้านการเมืองนั้น ปัจจุบันพรรค

ชาติพัฒนามีบทบาทสำคัญต่อการเมืองจังหวัดนครราชสีมา ในขณะที่รัฐบาลมีนโยบายให้จัดทำโครงการนำร่องวิทยุชุมชน และวิทยุชุมชนเองเป็นสื่อเพื่อพัฒนาความรู้ทางการเมือง ในส่วนของการดำเนินงานนั้นมีการเมืองระบบอุปถัมภ์ ในส่วนของสื่อคู่แข่ง การศึกษาพบว่า สื่อมวลชน อันได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง (รายการอื่น และหรือสถานีวิทยุฯ) และสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อพื้นบ้าน สื่อบุคคล รวมทั้งสื่อเฉพาะกิจ เป็นสื่อคู่แข่งของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาในระดับที่แตกต่างกันไป และส่วนหนึ่งยังมีบทบาทในการเป็นสื่อสนับสนุนอีกด้วย ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ รวมทั้งสื่อคู่แข่งข้างต้นมีผลต่อชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และวิทยุชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

การศึกษาในประเด็นปัจจัยที่จะทำให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน พบว่า ปัจจัยภายในที่เป็นปัจจัยเกี่ยวข้องโดยตรงต่อการดำเนินงานวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา มีปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ 1) งบประมาณสนับสนุนวิทยุชุมชนในการดำเนินงานอย่างเพียงพอ และเหมาะสม 2) ผู้มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนมีสำนึกดี 3) การสนับสนุนวิทยุชุมชน จาก 3 ฝ่าย ได้แก่ ตัวแทนส่วนราชการ ตัวแทนชุมชน และนักวิชาการ 4) วิทยุชุมชนควรเป็นของชุมชน 5) วิทยุชุมชนต้องมีความเป็นกลาง และ 6) ผู้เกี่ยวข้องต้องให้ความจริงจังในการพัฒนาวิทยุชุมชน ด้านปัจจัยเชิงนโยบาย และเป้าหมายของวิทยุชุมชน มีดังนี้ 1) วิทยุชุมชนต้องเป็นสื่อกลางในการเรียนรู้ 2) วิทยุชุมชนต้องเป็นเครื่องมือในการรณรงค์สร้างความเข้าใจเรื่องวิทยุชุมชนต่อชุมชน 3) วิทยุชุมชนต้องเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม 4) วิทยุชุมชนต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างระบบเครือข่ายชุมชน 5) วิทยุชุมชนต้องเป็นกลไกในการกระตุ้นให้เกิดความสามัคคีในการพัฒนาต่าง ๆ 6) วิทยุชุมชนต้องเป็นเวทีประชาคม 7) วิทยุชุมชนต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน 8) วิทยุชุมชนต้องมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยปัญหาภายในชุมชน 9) วิทยุชุมชนต้องส่งเสริมสินค้าชุมชน 10) วิทยุชุมชนต้องทะนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรมชุมชน 11) วิทยุชุมชนสร้างงาน และความรับผิดชอบร่วมกันในชุมชน 12) วิทยุชุมชนต้องสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม และ 13) วิทยุชุมชนต้องมีเป้าหมายในการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย

แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) ในการดำเนินงานวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา นั้น ควรกำหนดนโยบายสำหรับการดำเนินงานให้ผู้ปฏิบัติงานได้เข้าใจและปฏิบัติอย่างถูกต้องชัดเจน เช่น การกำหนดให้

เป็นวิทยุโดยชุมชน กล่าวคือ ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับอย่างแท้จริงมิใช่เป็นวิทยุเพื่อชุมชน และกำหนดให้บุคลากรของสถานีเป็นผู้อำนวยการความสะดวกในการดำเนินงานในทุกด้าน ฯลฯ ที่สำคัญคือ ควรมีการติดตามให้มีการปฏิบัติอย่างจริงจังด้วย

วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรกำหนดนโยบาย และมาตรการที่จะส่งเสริมให้เจ้าหน้าที่สถานีทุกคนเห็นความสำคัญ และสนับสนุนการดำเนินงานรายการวิทยุชุมชน อาทิ สร้างแรงจูงใจ โดยชี้ให้เห็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน และสังคมไทย ฯลฯ

- 2) จากการศึกษาที่พบว่า ในระดับนโยบายรายการนั้น กำหนดขึ้นโดยกรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีได้เกิดขึ้นจากตัวแทนชุมชน หรือกลุ่มสนใจในชุมชน ดังนั้นทีมวิจัยจึงเห็นว่า แนวทางหนึ่งที่จะทำให้ได้อนุกรรมการฯ ที่มาจากตัวแทนของชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา คือ การให้ในพื้นที่ระดมความคิดเห็นในการสรรหา โดยอาจสำรวจกลุ่มคน หรือชุมชนในพื้นที่แล้วจึงสรรหา และเสนอให้มีการจัดตั้งเป็นคณะอนุกรรมการ ฯลฯ
- 3) แม้ว่าการเกิดของวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาจะเกิดจากความต้องการของรัฐก็ตาม แต่ก็ถือได้ว่าเป็นความปรารถนาดีที่รัฐบาลต้องการพัฒนาสื่อเพื่อพัฒนาคนในชุมชน โดยให้คนเหล่านั้นเป็นเจ้าของสื่อได้ ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนตระหนักรู้ในสิทธิการเป็นเจ้าของสื่อของตนเอง ได้คือรัฐเอง (กรมประชาสัมพันธ์) ต้องให้ความรู้สร้างความเข้าใจ เพื่อชี้ให้ประชาชนเห็นความสำคัญ และประโยชน์ของวิทยุชุมชนที่มีต่อตนเอง และชุมชนตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องร่วมกันเกี่ยวกับสิทธิของประชาชนตาม มาตรา 39 รวมทั้งมาตรา 40 ทั้งนี้ ควรเผยแพร่ ให้ความรู้ และโน้มน้าวใจอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอโดยอาศัยสื่อหลายประเภท มาช่วยสนับสนุน
- 4) กรมประชาสัมพันธ์ควรมีการทบทวน และมีความชัดเจนคือ ควรมีนโยบายชัดเจนในการจัดสรรเวลาให้กับรายการวิทยุชุมชน โดยเฉพาะช่วงรายการที่สอดคล้องการวิถีชีวิตของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น และควรกำหนดแผนที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกระดับ โดยกำหนดสัดส่วนที่ชัดเจนตามลำดับขั้นตอน เช่น 1 ปี เพิ่มสัดส่วนรายการของชุมชนให้ได้ร้อยละ 30 ปีที่ 2 เพิ่มให้ได้ร้อยละ 50 ฯลฯ โดยกำหนดเป้าหมาย และแผนปฏิบัติการอย่างชัดเจน มีสำนักหรือส่วนงานรับผิดชอบจริงจัง ทั้งนี้จะเป็นการเพิ่มบทบาทในการเป็นสื่อเพื่อการพัฒนาคน ชุมชน และสังคมอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

แนวทางหนึ่งในการบริหารและการจัดการสำหรับวิเทศชนจังหวัดนครราชสีมา คือ มอบเวลาให้กับคณะกรรมการ ที่มาจากตัวแทนเทศชนทุกกลุ่ม ที่มีความหลากหลาย และให้เทศชนบริหารและจัดการด้วยตนเอง และอาจให้มีบุคลากรของรัฐ เช่น ผู้อำนวยความสะดวกและอำนวยความสะดวก ในการจัดการ ทั้งนี้ในการบริหารและการจัดการควรระบุน้ำที่การทำงาน ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนให้ชัดเจน และแบ่งหน้าที่ตามความเหมาะสมตรงกับความรู้ความสามารถ

นอกจากนี้โครงสร้างการบริหารและการจัดการควรเอื้อให้เกิดการบริหารและการจัดการ รวมทั้งการควบคุมดูแลโดยคณะอนุกรรมการ หรือคณะทำงานฯ เอง ในระยะแรกอาจจะให้กรมประชาสัมพันธ์มีบทบาทในด้านของการเป็นที่ปรึกษา

แต่หากยังคงโครงสร้างในปัจจุบัน วิเทศชนจังหวัดนครราชสีมาควรมีอิสระ และปรับระบบการบริหารและการจัดการภายในของวิเทศชนเองให้มีความคล่องตัวมากกว่าที่เป็นอยู่ ในขณะเดียวกันวิเทศชนควรมีเป้าหมาย นโยบาย และแผนงานในการดำเนินงานอย่างชัดเจน เพื่อให้สมาชิกวิเทศชนทราบ ซึ่งจะทำการบริหารและการจัดการดำเนินงานอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

- 5) วิเทศชนจังหวัดนครราชสีมาควรเป็นวิเทศชนที่มีอิสระในการบริหารจัดการโดยกลุ่มหรือตัวแทนเทศชนในจังหวัดนครราชสีมา ในส่วนของภาครัฐที่เป็นเจ้าหน้าที่สถานี นั้นควรมีบทบาทเป็นที่เลียงอย่างแท้จริง

ในการคัดเลือกคณะอนุกรรมการฯ และคณะทำงานฯ ควรให้มีการกระจายและไม่เฉพาะเจาะจงผู้นำความคิดเห็นหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ ควรเปิดโอกาสให้ตัวแทนเทศชนที่สนใจเข้ามีส่วนร่วม โดยการตั้งประชาคม และนำเอาเวทีประชาคมที่มีอยู่ แล้วประสานเครือข่ายที่เป็นชาวบ้านมาร่วมกัน หรือการตั้งเป็นกลุ่ม ชมรม สมาคม ฯลฯ

เปิดรับสมัครสมาชิกรายการวิเทศชนจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งนอกจากจะเป็นการขยายเครือข่าย แล้วยังเป็นการขยายกลุ่มผู้ฟัง และขยายการมีส่วนร่วมในสื่อของคนในสังคม และเทศชนอีกด้วย และยังเป็นการป้องกันการนำเอาวิเทศชนใช้เป็นเครื่องมือเพื่อประสงค์ร้ายนั้น

- 6) การควบคุมระดับต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะการควบคุมระดับหน่วยงาน ทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการนั้น ผู้อำนวยความสะดวกและอำนวยความสะดวก จากการเป็นผู้ควบคุม (ในนามของรัฐ) มาเป็นผู้กำกับดูแล และอำนวยความสะดวกในทุกด้านให้วิเทศชน มีอิสระ และเสรีภาพในการดำเนินงานภายใต้กรอบของกฎหมาย

- 7) วิทยุชุมชนควรมีระบบการตรวจสอบภายใน และภายนอก โดยการตรวจสอบภายใน นั้น ควรเป็นระบบที่เป็นอิสระ ซึ่งนอกจากบุคลากรภายในจะตรวจสอบเรื่องบัญชีแล้ว ระบบการตรวจสอบควรรวมถึงการตรวจสอบเพื่อการประเมินผลนโยบาย การปฏิบัติ การใช้อำนาจหน้าที่ และคุณภาพของการบริหารและการจัดการ ฯลฯ ด้วย ในด้านของการตรวจสอบภายนอก วิทยุชุมชนควรเปิดโอกาส หรือช่องทางให้บุคคล กลุ่มคนภายนอก หรือประชาชนสามารถตรวจสอบได้ในทุกแง่มุม เช่นเดียวกับการตรวจสอบภายใน
- 8) การดำเนินงานของวิทยุชุมชน หากสามารถมีระบบตลาดเข้ามาเกี่ยวข้อง นับได้ว่าจะช่วยลดปัญหาเรื่องขาดแคลนงบประมาณออกไปได้บ้าง ทั้งนี้หากจำเป็นต้องมีระบบตลาดเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างคล่องตัวมากขึ้น ระบบตลาดดังกล่าวควรมีการวางระเบียบให้ชัดเจนโดยเฉพาะการสร้างความร่วมมือร่วมใจร่วมกันของคณะอนุกรรมการฯ ว่าระบบตลาดที่มีขึ้นต้องเอื้อประโยชน์แก่วิทยุชุมชน และประชาชนอย่างแท้จริง มีการซื้อขายเวลาที่ชัดเจน เช่น สามารถให้มีโฆษณาแต่เป็นโฆษณาผลิตภัณฑ์ของชุมชน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ระหว่างชุมชน และห้ามมิให้มีโฆษณาสินค้าและบริการอันก่อให้เกิดพฤติกรรมวัตถุนิยมแบบสิ้นเปลืองหรือสนองประโยชน์ของนายทุนเป็นหลัก แต่สามารถโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว หัตถกรรม เพื่อสร้างชื่อเสียงให้คนรู้จักในลักษณะที่คงไว้ซึ่งวัฒนธรรมอันดีงามที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม
- 9) การดำเนินงานของวิทยุชุมชน โดยให้หน่วยงานรัฐอื่น ๆ สนับสนุนงบประมาณ ในลักษณะซื้อเวลาเพื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์องค์หน่วยงาน ก็นับเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะช่วยให่วิทยุชุมชนสามารถดำเนินงานได้อย่างคล่องตัวยิ่งขึ้นได้เช่นกัน แต่ทั้งนี้ไม่ควรเปิดให้หน่วยงานที่สนับสนุนมีอิทธิพลต่อการดำเนินงาน หรือตกเป็นเครื่องมือของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง
- 10) วิทยุชุมชนควรอิสระจากผู้มีอำนาจ และนักการเมืองทุกระดับ ทั้งระดับประเทศ ระดับท้องถิ่น หรือระดับตำบล เพราะอาจทำให้สื่อวิทยุชุมชนมีความเป็นกลางในการนำเสนอลำบาก โดยเฉพาะหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจเด็ดขาด วิทยุชุมชนยังอาจถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองด้วย และเนื่องจากระบบสังคมยังมีลักษณะเป็นระบบอุปถัมภ์ ดังนั้นสื่อของชุมชนอย่างวิทยุชุมชนกรรมการบริหารควรมีความหลากหลายทั้งในแง่เพศ อายุ อาชีพ ฯลฯ
- 11) เนื่องจากการศึกษาด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาบทบาทในการประสานสามัคคีในประเด็นปัญหาต่าง ๆ เช่น กรณีการชุมนุมของเกษตรกร

เพื่อเรียกร้องราคามันสำปะหลัง ฯลฯ นั้นที่มิจัยมีความเห็นว่า วิทยุชุมชนควรจะขยายภารกิจด้านการประสานสามัคคีเชิงรุก โดยใช้กิจกรรม วิทยุชุมชนสัญจร เข้าไปสัญจรเพื่อศึกษาและรายงานสภาพปัญหาต่าง ๆ เพื่อระดมความคิดเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน และของสังคม และหางบประมาณสนับสนุนให้เพียงพอในการดำเนินงาน รวมทั้งกำหนดแนวทางในการจัดการสัญจรให้ชัดเจน ทั้งด้านการประสานงาน การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นที่อย่างละเอียดล่วงหน้าก่อนดำเนินการ

- 12) การดำเนินงานของวิทยุชุมชนในประเด็นงบประมาณ ทีมวิจัยเห็นว่า วิทยุชุมชนควรกำหนดแนวทางหาแหล่งทุน หรือแหล่งรายได้เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานภายในชุมชนเองที่สำคัญคือ ต้องสามารถพึ่งตนเอง (self-supporting) ได้ โดยไม่รอหวังพึ่งพิงการสนับสนุนจากภายนอก อาทิ การลงแขกเพื่อร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อหารายได้ ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนที่ไม่สามารถสนับสนุนเป็นเงิน ได้ช่วยเหลือในรูปแบบของแรงงาน ซึ่งเป็น “ทุนทางสังคม” รูปแบบหนึ่ง สำหรับการบริหารหรือการใช้จ่ายงบประมาณนั้น คนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการบริหารงบประมาณดังกล่าวด้วย
- 13) การศึกษาเกี่ยวกับการดำเนินงานของวิทยุชุมชนโดยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พบว่า มีปัญหาเกี่ยวกับระบบการดำเนินงาน โดยพบว่า วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ยังไม่มีการวางระบบการดำเนินงานที่ชัดเจนเท่าที่ควร โดยเฉพาะด้านการวางแผนรายการประจำเดือน แผนระยะสั้น และแผนระยะยาวของการดำเนินงาน แต่ก็พบว่ามีความพยายามที่จะหยิบยกประเด็นดังกล่าวเสนอในที่ประชุมร่วมคณะอนุกรรมการฯ และคณะทำงานฯ เพื่อให้พิจารณา ซึ่งสามารถแก้ไขได้ในระดับหนึ่ง ดังนั้น วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรมีการวางแผนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นแผนระยะสั้น และระยะยาว และมีการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง
- 14) จากการวิเคราะห์เอกสาร และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม พบว่า ปัญหาด้านการจัดเก็บข้อมูลเป็นปัญหาเกี่ยวกับระบบการจัดเก็บข้อมูล อันเกิดจากการที่วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมา ไม่ได้มีการจัดระบบฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ในการผลิตรายการอย่างเป็นระบบ ดังนั้นวิทยุชุมชนควรมีระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ (management information system) ที่ดี ทั้งนี้เพื่อการรวบรวมและเก็บรักษาข้อมูล (data) การนำข้อมูลมาใช้ และการวิเคราะห์และประเมินผลข้อมูลด้านต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การกำหนดนโยบาย การบริหาร และการจัดการที่ดีและมีประสิทธิภาพ และนอกจากประโยชน์จะเกิดขึ้นในระดับวิทยุชุมชนแล้ว ระบบการจัดเก็บข้อมูลที่ดียังอาจนำ

ไปสู่การสร้างเครือข่ายสารสนเทศ เพื่อประสานงานการดำเนินงาน การให้บริการสารสนเทศระหว่างวิทยุชุมชนด้วยกันให้เป็นเครือข่ายระดับประเทศขึ้นได้

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงาน

- 1) การสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยุชุมชน : จากการศึกษาที่พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องวิทยุชุมชน อาทิ คณะอนุกรรมการฯ และเจ้าหน้าที่ สวท. บางส่วนยังขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับแนวคิดการดำเนินงานวิทยุชุมชน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ สวท. ที่ต้องเกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนในฐานะคณะทำงานฯ คณะอนุกรรมการฯ หรือผู้ดำเนินรายการหลัก เนื่องจากสถานีวิทยุฯ แห่งประเทศไทยเป็นหน่วยงานที่ดูแลวิทยุชุมชน เมื่อยังไม่มีการทำความเข้าใจถึงแนวคิดของวิทยุชุมชนด้านต่าง ๆ ประกอบกับการบริหารและจัดการเป็นแบบราชการ จึงทำให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะบุคลากรของรัฐ วิทยุชุมชนจึงยังคงมีบทบาทในฐานะเป็นช่องทางข่าวสารจากรัฐไปสู่ประชาชนเหมือนบทบาทเดิมที่เคยทำมา กับสื่อวิทยุกระจายเสียง ดังนั้นควรสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกันให้กับบุคคลที่เกี่ยวข้องดังกล่าว เช่น จัดอบรมเพื่อให้ความรู้เรื่องความแตกต่างในการดำเนินงานวิทยุชุมชน กับวิทยุสาธารณะ

นอกจากนี้ในส่วนของการสร้างความรู้ ความเข้าใจ ควรสร้างกับประชาชนในฐานะเป็นผู้ฟังด้วยเนื่องจากผลการศึกษาพบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้จัก และไม่เข้าใจแนวคิดวิทยุชุมชน ดังนั้นควรสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว ที่สำคัญต้องพยายามกระตุ้นให้เกิดความสนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

- 2) ควรมีงบประมาณสนับสนุน : เนื่องจากการดำเนินงานวิทยุชุมชนมีงบประมาณที่จำกัด แต่การดำเนินงานมีความจำเป็นต้องมีงบฯ สนับสนุนอย่างเพียงพอ เพื่อให้เกิดความคล่องตัว และง่ายต่อการเข้ามาส่วนร่วม ดังนั้นกรมประชาสัมพันธ์ควรจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่ง และงบประมาณส่วนหนึ่งควรได้มาจากทุนทางสังคม อันหมายถึง การที่อาสาสมัครที่เข้ามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนยินดีจ่ายค่าใช้จ่ายต่าง ๆ อันเกิดจากการที่ตนเข้ามีส่วนร่วมด้วยใจสมัคร และการเปิดรับบริจาค เพื่อสนับสนุนงานของสื่อวิทยุชุมชนโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ จากองค์กรในชุมชน และสังคม และอาจเปิดโอกาสให้คณะอนุกรรมการฯ มีสิทธิ์พิจารณารับผู้สนับสนุนรายการตามเงื่อนไขที่กำหนดขึ้นโดยคณะอนุกรรมการฯ เอง ทั้งนี้คณะอนุกรรมการฯ (โครงสร้างใหม่) ต้องวางแผนการบริหารจัดการด้านงบประมาณที่โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ทั้งภายใน

กรรมการฯ ด้วยตนเอง และบุคคลภายนอก และระมัดระวังการเข้ามามีอิทธิพลของนักการเมืองหรือนักธุรกิจ หรือบุคคลใด ๆ ก็ตามที่หวังใช้สื่อเป็นเครื่องมือในทางมิชอบ

- 3) ควรมีการประเมินอย่างเป็นระบบ : เนื่องจากการศึกษาพบว่าวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมายังไม่มี การประเมินอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2541 – มีนาคม 2545) ดังนั้นหากไม่มีข้อจำกัดอื่น ๆ เช่น งบประมาณ และบุคลากร ฯลฯ วิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรทำการประเมินอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่องในมิติต่าง ๆ โดยอาจให้ทีมงานหรือฝ่ายที่ดูแลและรับผิดชอบด้านการสำรวจ และประเมินผลรายการรับ ผิดชอบเรื่องการสำรวจความต้องการ และประเมินผลรายการ เช่น การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจของผู้ฟังรายการต่อรูปแบบ เนื้อหารายการ ช่วงเวลา การนำเสนอ ความเหมาะสมของผู้ดำเนินรายการ ฯลฯ และกำหนดให้มีการสำรวจ และประเมินผลรายการอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อพัฒนา ปรับปรุงการดำเนินงานและรายการวิทยุชุมชน ให้มีประสิทธิภาพตอบสนองความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด

ในเบื้องต้นกรมประชาสัมพันธ์หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมเจ้าหน้าที่เพื่อให้ความรู้แก่ผู้มีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนเกี่ยวกับการสำรวจ และการประเมินผลคุณภาพของรายการ

- 4) จัดอบรมในประเด็นที่เกี่ยวกับนโยบาย กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการกระจายเสียง รวมถึงเทคนิควิธีการจัดรายการ และการพูดทางวิทยุกระจายเสียง และจัดทำคู่มือการจัดรายการประกอบการฝึกอบรมดังกล่าวด้วย เพื่อให้ประชาชนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วม เข้าใจในหลักการวิทยุชุมชน และเกิดความเชื่อมั่นว่าเขาทำได้ และมีความรู้เกี่ยวกับสื่อที่มีประโยชน์และสามารถพัฒนา ชุมชนเขาได้ยิ่งขึ้น
- 5) การมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน : วิทยุชุมชนควรหามาตรการกระตุ้นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากการศึกษาพบว่า ชุมชนจังหวัดนครราชสีมาเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุชุมชนน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในระดับสูงเช่น การมีส่วนร่วมในรายการ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ร่วมผลิตรายการ ดังนั้นวิทยุชุมชนจังหวัดนครราชสีมาควรกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้วิธีการอาจเริ่มวิธีการมีส่วนร่วมที่ง่ายต่อประชาชนมากที่สุดก่อน เช่น การเชิญเข้าร่วมในรายการเพื่อให้สัมภาษณ์ในเรื่องที่ตนถนัดและน่าสนใจเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง แล้วจึงค่อย ๆ พูดคุยสร้างความรู้ ความเข้าใจกระตุ้นให้ประชาชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วม วิธีการนั้นนอกจากจะทำให้ประชาชนรู้จัก และคุ้นเคยมากขึ้นแล้ว ประชาชนที่เข้าร่วมในรายการยังสามารถเป็นสื่อกลางในการประชาสัมพันธ์รายการวิทยุชุมชนต่อไปได้ในลักษณะการสื่อสารแบบบอกต่อ อย่างไรก็ตามการกระตุ้นให้ประชาชนต้องการเข้ามามีส่วน